MARTIN KVIST

VARKEN RESURS ELLER PROBLEM

om lågutbildade ungas etablerings- och försörjnings-
möjligheter

**MALMÖ
UNIVERSITET**

VARKEN RESURS ELLER PROBLEM

Malmö university
Health and Society, Doctoral dissertation 2020:3

© Martin Kvist 2020
ISBN 978-91-7877-117-2 (tryckt)
ISBN 978-91-7877-118-9 (pdf)
ISSN 1653-5383 (Malmö)
Holmbergs, Malmö 2020

MARTIN KVIST

VARKEN RESURS ELLER PROBLEM

om lågutbildade ungas etablerings- och försörjnings-
möjligheter

Malmö universitet, 2020
Fakulteten för hälsa och samhälle

Publikationen finns även elektroniskt,
se muep.mau.se

Till Karla och Ingvar

ABSTRACT

This thesis explores labour market opportunities for young people based on the assumption that these opportunities vary depending on the local socio-economic context (level of education, level of income, the proportion of employed within the population). The situation for young people with low education, i.e. those who have not completed *grundskolan* (primary school) or *gymnasieskolan* (upper secondary school) is specifically focused. The thesis explores two conditions of importance for low-educated young people:

- a. the possibilities of developing elements of vocational education/training within the introductory programmes of the Swedish gymnasium (upper secondary school) and
- b. to what extent public labour market policy and municipal social welfare meet the needs of low educated young people with low income.

In the thesis, quantitative and qualitative methods are combined. Official statistics, primarily from Statistics Sweden (SCB), are used to explore how the impact of socio-economic context on labour market establishment patterns of young people can be understood and made visible. This is done by summarizing a collection of favourable and less favourable conditions and outcomes related to the establishment patterns of young people at the municipal level in Sweden. Statistics related to individuals who have been registered in Malmö has also been used. Information about where the individuals have been living and about their family and educational background enables an understanding of the impact of the socio-economic context but also makes it possible to explore the effects of educational orientation. The qualitative material of the thesis consists of interviews with 14 representatives of the social partners, including both employer and union representatives, as well as representatives from

the Swedish National Agency for Education (Skolverket) and Swedish Public Employment Service (Arbetsförmedlingen).

An important observation in the thesis is that the vast majority of the group with a precarious establishment situation, i.e. an income below two price base amounts, do not receive social assistance or state benefits from the employment service. A follow up of individuals who were registered in Malmö and attended year 6 of primary school in Malmö in 2008, shows that among those defined as NEET:s the majority lacked completed upper secondary education, and only a small proportion of them received any social benefits.

The results of the thesis also indicate that educational orientation is of great importance for young people's establishment and support opportunities. Young people with a background in one of the upper secondary school's vocational programmes are to a greater extent employed and have higher incomes compared to those with no upper-secondary education and those with a background in a university preparatory program. This also applies to the group that did not conduct any studies during the follow-up year. Furthermore, the results indicate that vocational education also has positive effects on those who started but did not complete such an education.

The results of the thesis also indicate that there is scepticism among the social partners to employ low-educated young people and young people who have attended the upper secondary school's introductory programmes. The respondents of the thesis expressed scepticism about expanding the elements of vocational education within the introductory programmes.

FÖRORD

Jag påbörjade forskarutbildningen i september 2014. Sedan dess har jag hunnit med att få två barn och att flytta till Öland. Avhandlingen har varit en följeslagare i (och orsak till) både toppar och dalar. Det är med ett visst vemod jag nu skickar den till tryckeriet och det finns många att tacka för att det är möjligt att göra det.

Till att börja med vill jag framhålla att jag har haft turen att handledas av två mycket kompetenta forskare, Jonas Olofsson och Alexandru Panican. Utan deras stöd och uppmuntran är det svårt att tänka sig att avhandlingen någonsin skulle bli klar.

Jonas – du och jag har haft ett nära samarbete under åren. Du har inte bara läst mina texter med imponerande noggrannhet och intresse utan också bjudit in mig i många av dina pågående forskningsprojekt och studier. Det har varit både utmanande och utvecklande och bidragit till att jag vuxit som forskare.

Alexandru – ditt tålamod och din skarpa blick har bidragit till att avhandlingen ständigt blivit bättre och vid varje handledningstillfälle har du fått mig att utvecklas i min forskarroll.

Jag vill också rikta ett stort tack till Eskil Wadensjö, Henrik Malm-Lindberg och Ingrid Runeson för utmärkta insatser och värdefulla kommentarer vid halvtidsseminarium respektive slutseminarium. Vid institutionen för socialt arbete i Malmö vill jag också särskilt tacka Svante Lingärde för kritik och kommentarer i samband med textseminarier.

Naturligtvis tillfaller ansvaret för alla kvarvarande brister i avhandlingen på mig själv.

Doktorandtiden består inte enbart av att skriva texter och låta dem granskas. Jag vill tacka mina kolleger vid institutionen för socialt arbete i Malmö. Det gäller inte minst nuvarande och före detta doktorandkolleger. Tack för alla luncher, fikastunder, samtal och inspiration.

Jag vill tacka min stora familj, den i Skåne, den på Öland och den i Göteborg. Tack för allt från barnpassning till lån av hus. Utan er hade vägen hit varit mycket längre.

Jag vill tacka min närmsta familj. Kristina, utan dig hade ingenting blivit av, varken med avhandlingen, flytten till Öland eller något annat. Karla och Ingvar, mina underbara barn. Det är ni som är den verkliga inspirationen. Den här avhandlingen tillägnas er.

Färjestaden augusti 2020

INNEHÅLL

ABSTRACT	7
FÖRORD	9
1. INLEDNING	15
1.1 Ett metodologiskt snedsteg	15
1.1.1 Särskilda utmaningar för lågutbildade unga	18
1.1.2 Skilda förutsättningar kopplat till utbildningsinriktning ..	19
1.2 Spänningar inom den svenska övergångsregimen	19
1.2.1 Avhandlingens bidrag	26
1.3 Syfte och frågeställningar	27
1.4 Avhandlingens disposition	29
2. FÖRÄNDRADE FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR UNGAS ETablering – EN FORSKNINGSOVERSIKT	31
2.1 Övergångsregimer och bilden av etablerings- förutsättningarna i Sverige	33
2.2 Kapitalistiska välfärdsstater och social reproduktion av arbetskraften	34
2.3 Kritiken av regimperspektivet	35
3. METODÖVERVÄGANDEN	40
3.1 Valet av metod	40
3.1.1 Etableringsindexet	41
3.1.2 Tabellverket från SCB	44
3.1.3 Registerdata om unga som gick årskurs 6 i grundskolorna i Malmö år 2008	47
3.2 Det kvalitativa materialet	48
3.2.1 Genomförandet och bearbetning av intervjuerna	49

4. ANALYTISKA UTGÅNGSPUNKTER	51
4.1 Work-welfare-cycling – om försörjningsförutsättningar	52
4.2 Social stängning – om etableringsförutsättningar för lågutbildade	53
5. DEN SOCIOEKONOMISKA KONTEXTEN OCH VARIATIONER I UNGAS ETABLERINGSMÖNSTER	57
5.1 Den socioekonomiska kontextens betydelse	58
5.1.1 Etableringsmönster enligt indexet	59
5.1.2 Den sociodemografiska dimensionen	62
5.1.3 Den utbildningsrelaterade dimensionen	64
5.1.4 Den arbetsmarknadsrelaterade dimensionen	66
5.1.5 Etableringsindexet	68
5.1.6 Etableringsindexet och SKR:s kommunindelning	70
5.2 Ett synliggörande och begripliggörande av den socioekonomiska kontextens betydelse	70
6. UNGAS ETABLERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR I MALMÖ	73
6.1 Malmö - en omvandlad stad	74
6.1.1 Demografiska förhållanden	75
6.1.2 Socioekonomiskt präglad segregation	78
6.1.3 Ett kluvet utbildningsmönster	80
6.2 Etableringsförhållanden i Malmö stad	81
6.2.1 Perspektiv på inkomstgränserna	82
6.2.2 Materialets fördelar och begränsningar	83
6.3. Grundskoleavgångnas försörjningssituation	84
6.3.1 Prekär försörjningssituation och sociala ersättningar ...	88
6.3.2 Försörjningsvillkor relaterat till stadsdelstillhörighet	89
6.4 Gymnasieavgångnas försörjningssituation	90
6.4.1 Etableringssituationen på stadsdelsnivå	94
6.4.2 Gymnasieavgångnas försörjningsmönster	96
6.5 Etablerings- och försörjningsmönstren i Malmö	97
7. LÅGUTBILDADE OCH SOCIAL STÄNGNING	99
7.1 Behörighet till gymnasieskolan	100
7.2 Introduktionsprogrammen	101
7.3 Yrkespaket och yrkesprov	104
7.3.1 Yrkespaketen – en ofullständig utbildning?	107
7.3.2 Yrkespaketen och synen på introduktionsprograms- eleverna	110

7.3.3 Yrkespaket och <i>legitima kvalifikationsägare</i>	113
7.4 En form av social stängning.....	114
7.5 Slutsats	116
8. UTBILDNINGSSINRIKTNING OCH FRAMTIDA ETablerings- och försörjningssituation	118
8.1 Ungas utbildningsvägar	119
8.2 Fullbordad gymnasieutbildning	120
8.3 Kort sammanfattning.....	121
8.4 Tematisk kartläggning av individernas status år 2017	122
8.4.1 Sysselsättning.....	122
8.4.2 Sysselsättning för individer som ej var studerande år 2017	125
8.4.3 Studerande i kommunal vuxenutbildning	127
8.5 UVAS i populationen	131
8.5.1 Vilka hamnade i UVAS.....	131
8.5.2 Försörjningssituationen för UVAS-gruppen	134
8.6 Slutsatser	135
9. SAMMANFATTANDE KAPITEL.....	138
9.1 Hur kan den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas skilda etableringsmönster på arbetsmarknaden synlig- göras och begripliggöras?	140
9.2 I vilken utsträckning påverkar ungas utbildningsval och utbildningsinriktning deras framtida etablerings- och försörjningssituation?	141
9.3 Vilka hinder kan identifieras kopplat till lågutbildade ungas etablerings- och försörjningsmöjligheter?	143
9.4 Avslutande reflektioner	145
ENGLISH SUMMARY	147
Introduction	147
Method.....	147
Results	148
The socio-economic context.....	150
Educational orientation.....	151
Obstacles for low educated young people	153
KÄLLOR OCH REFERENSER	155
Statistiska databaser.....	169
Genomförda intervjuer.....	170

BILAGOR	171
Bilaga 1	171
Bilaga 2.....	181
Malmö University Health and Society Doctoral Dissertations	183

1. INLEDNING

1.1 Ett metodologiskt snedsteg

I den här avhandlingen undersöker jag förutsättningarna för ungas arbetsmarknadsetablering, i betydelsen att erhålla en varaktig anställning, med utgångspunkt från att dessa förutsättningar skiljer sig åt beroende på den lokala socioekonomiska kontexten. Med den lokala socioekonomiska kontexten avses villkor relaterat till befolkningens utbildningsnivå, inkomstnivå samt andelen sysselsatta. I centrum för undersökningen står gruppen unga med låg utbildning, det vill säga unga som saknar fullbordad grundskole- och/eller gymnasieutbildning. I avhandlingen undersöks två förhållanden av avgörande betydelse för lågutbildade unga:

- a) möjligheterna att utveckla yrkesutbildningsinslagen inom ramen för introduktionsprogrammen samt
- b) i vilken utsträckning statlig arbetsmarknadspolitik och kommunernas ekonomiska bistånd möter behoven hos lågutbildade unga med låga inkomster.

Mitt intresse för detta undersökningsområde kan illustreras med ett metodologiskt snedsteg. Inom ramen för en studie om ungas etableringsmöjligheter i tre kommuner (Olofsson & Kvist 2017) intervjuade jag unga arbetssökande och representanter för olika aktörer som dessa unga kommer i kontakt med. Det metodologiska snedsteget innebar att två av de intervjuade, Adela och Josef, egentligen inte hörde till studiens målgrupp. Intervjun med Adela inleddes med att

hon berättade att hon fick sitt första jobb när hon var fjorton och sedan dess aldrig varit utan ett. I början av sista terminen på gymnasiet fick hon möjlighet att tenta av de resterande kurserna för att kunna jobba heltid på den arbetsplats där hon tidigare bara jobbat på helger och kvällar. När jag genomförde intervjun med henne hade hon hunnit fylla tjugoot och kommit in på en prestigeutbildning. Hon övervägde att skaffa sig dubbla examina och ville gärna fortsätta karriären inom den sektor hon redan arbetade i.

I en annan del av landet, i en lägenhet där jag befann mig för att genomföra en helt annan intervju, träffade jag Josef. Till skillnad från den person jag egentligen var där för att intervjua hade Josef inget uppehållstillstånd. Han berättade att han kommit till Sverige för några år sen, men fått avslag på sin asylansökan och nu levde som gömd. Sin försörjning fick han tillgodosedd framför allt genom gåvor från frivilligorganisationer. Han berättade att han gärna ville arbeta och att han då och då fick betalt för att utföra något jobb på den svarta arbetsmarknaden. Drömmen var att utbilda sig till barnskötare eller förskolelärare och även om han var medveten om att vägen dit var lång kände han sig hoppfull inför framtiden.

Adela hörde inte till studiens målgrupp eftersom att hon aldrig upplevt några svårigheter kopplat till sin etablering på arbetsmarknaden. Josefs situation var på flera sätt den omvända. De arbetsmarknadsrelaterade utmaningarna var för honom inte bara förknippade med brister i utbildning och avsaknaden av relevanta arbetsgivarkontakter. Den avslagna asylansökan gjorde hans vistelse i Sverige olaglig och en etablering på den svenska arbetsmarknaden var i praktiken omöjlig.

Skillnaden mellan Adelas och Josefs livssituationer var givetvis monumental. Deras olika situationer fick mig att tänka på den svenska övergångsregimen och ungas varierande förutsättningar att etablera sig på arbetsmarknaden. Att ungas övergångar från skola till arbetsliv har kommit att bli allt mer utdragna, ickelinjära och differentierade har framhållits i flera studier (Gangl 2001; Müller & Gangl 2003; Müller 2005; Olofsson m. fl. 2012; Walther 2006; Pohl & Walther 2007; Wolbers 2007; Albæk m. fl. 2015; Lindblad 2016; Furlong 2017; Lundahl m. fl. 2020). Inom forskningen talas det om jojo-övergångar som en metafor för hur unga i dag i allt

högre utsträckning pendlar mellan perioder med arbetslöshet, utbildning, olika typer av anställningar och andra former av sysselsättning (Walther 2006). Snarlika begrepp är work-welfare-cycling och low-pay/no-pay cycling, vilka syftar till att beskriva pendelrörelser mellan perioder av sysselsättning, arbetslöshet och försörjning genom de välfärdspolitiska trygghetssystemen (Goulden 2010; Shildrick m. fl. 2010; McCollum 2012a, 2012b).

Att (arbets)livsförloppet (även om en sådan beskrivning måhända alltid varit förenklad) inte längre kan beskrivas i termer av de tre stegen *utbildning – livslång anställning – pension* innebär stora möjligheter för en del. Förlängda övergångsperioder från skola till arbetsliv och mer flexibla anställningsförhållanden på arbetsmarknaden – i betydelsen fler atypiska jobb - kan skapa positiva möjligheter för resursstarka individer på vägen mot vuxenlivet. För andra innebär de nya förutsättningarna snarare påtagliga sociala risker förknippade med arbetslöshet, försörjningsproblem och exkludering.

Många unga upplever perioder av arbetslöshet och sysslolöshet, vilket nödvändigtvis inte behöver innebära någon katastrof (Wadensjö 2014a). Det är till exempel vanligt att unga människor i etableringsfasen frekvent byter jobb innan de får en mer varaktig anställning (Wadensjö 2014a). Fenomenet beskrivs ofta med begreppet jobb-shopping (Johnson 1978; Wadensjö 2014b). Trots långa perioder med jobb-shopping lyckas det stora flertalet unga få ett stadigvarande jobb efter några år (MUCF 2018). Att arbetslösheten är högre för unga jämfört med medelålders och äldre kan i hög utsträckning förklaras av att unga är nya på arbetsmarknaden (Wadensjö 2014a). Unga som befinner sig i övergångsfasen saknar i regel sådana erfarenheter och arbetslivskontakter som underlättar möjligheterna att få och behålla ett jobb. Att de flesta upplever övergångsperioder av sysslolöshet efter att exempelvis ha avslutat en utbildning är därför inte särskilt märkvärdigt. Men jobb-shopping fungerar inte lika väl som en övergående period präglad positiv erfarenhetsupbyggnad och utvecklade nätverk i arbetslivet för alla unga.

1.1.1 Särskilda utmaningar för lågutbildade unga

Unga med låg utbildning utgör en grupp med särskilda svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Förutsättningarna att få jobb är i dag ytterst begränsade för de som inte fullbordar en gymnasieutbildning och många studier talar för att övergången mellan skola och arbetsliv blir särskilt utdragen för den gruppen (Olofsson 2014; Olofsson & Wikström 2018; Hatlevoll 2018). Trenden mot ökade utbildningskrav betingas delvis av teknisk utveckling, förändrade arbetsorganisationer samt ökade kompetenskrav i arbetslivet (Acemoglu 2002). Det löpande bandet, som ofta fått utgöra sinnebilden av industrisamhällets arbetsorganisation, och som innebar monotona och repetitiva arbetsuppgifter möjliga att bemästra även för de utan någon längre utbildning, hör hemma i en svunnen tid (Schön 2014). I dag är förväntningarna höga på att arbetskraften redan mycket tidigt i en anställning ska vara produktiv och de höga utbildningskraven kan ses som ett uttryck för detta.

Men de ökade kraven på utbildning måste också förstås i relation till att den generellt ökade utbildningsnivån i samhället har inneburit att normen för vad som utgör en tillfredsställande utbildningsnivå har förändrats. I dag påbörjar och fullbordar majoriteten en gymnasieutbildning. Avsaknaden av en sådan tolkas som ett individuellt tillkortakommande som kan göra individen mindre anställningsbar. Man skulle kunna tolka det som att utbildningen ofta används som ett sorteringsinstrument. Arbetsgivare uppfattar det som att en fullbordad utbildning signalerar vissa grundläggande förmågor som är viktiga på en arbetsplats (Spence 1974; Skolverket 2016a). Det behöver inte i första hand gälla den formella yrkeskompetensen, utan kan snarare handla om personliga egenskaper som social kompetens, följsamhet, förmågan att komma i tid och förmågan att slutföra en arbetsuppgift (Skolverket 2016a). Dessa egenskaper är svåra att mäta, men en fullbordad gymnasieutbildning kan av arbetsgivare uppfattas som en signal om att individen besitter dem.

Utbildningsval och utbildningsprestationer påverkas av flera faktorer. Personliga preferenser och individuell förmåga är två sådana, men mycket talar för att den lokala socioekonomiska kontexten där individen bor på flera sätt inverkar (Fjellman 2019). Uppgifter

om gymnasiebehörighet och genomströmning på gymnasiet talar för att färre av eleverna i kommuner av glesbygdskaraktär och kommuner med mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar blir behöriga till och fullbordar en utbildning på ett nationellt program i gymnasieskolan (Olofsson & Kvist 2019).

1.1.2 Skilda förutsättningar kopplat till utbildningsinriktning

Skillnader i socioekonomiska förutsättningarna påverkar ungas val av utbildningsinriktning på gymnasial nivå. I storstadsområden tenderar unga att i högre utsträckning läsa högskoleförberedande program, medan unga i glesbygdsområden oftare läser på yrkesprogram (Fjellman m. fl. 2018; Olofsson & Kvist 2019). Detta är också ett uttryck för att unga som växer upp i hem där vårdnadshavarna har eftergymnasial utbildning oftare läser högskoleförberedande program jämfört med unga som växer upp i hem där vårdnadshavarna enbart har förgymnasial eller gymnasial utbildning.

Skillnaderna är stora mellan, men också inom kommunerna. I avhandlingen illustreras skillnaderna mellan kommunerna via ett etableringsindex. Skillnaderna inom kommunerna illustreras med en undersökning om etablerings- och försörjningsvillkoren i Malmö. Valet av utbildning och i förlängningen etableringsmönstret på arbetsmarknaden påverkas alltså av den lokala socioekonomiska kontexten.

1.2 Spänningar inom den svenska övergångsregimen

Mitt metodologiska snedsteg fick mig alltså att fundera över den svenska övergångsregimen, hur den utvecklats och förändrats och i förlängningen hur omdaning av den har påverkat förutsättningarna för unga att etablera sig på arbetsmarknaden. *Övergångsregim* är ett begrepp som avser att synliggöra systematiska skillnader i nationella system för övergången från skola till arbetsliv (Walther 2006; Pohl & Walther 2007). Begreppet kan sägas bestå av tre centrala delar: välfärdspolitik, utbildningssystemet samt regleringar på arbetsmarknaden, men det rymmer också mer informella institutioner som normer och värderingar kopplade till ungas val av utbildning, deras syn på arbetslivet samt uppfattningar om vad ung-

domstiden innebär och hur den bör spenderas. I min avhandling kommer jag att främst beröra den delen av regimen som är kopplad till utbildningssystemet.

Begreppet övergångsregimer härrör från den internationella, komparativa forskningen om ungas övergångar. I likhet med delar av den mer generella komparativa välfärdsforskningen har typologiseringar konstruerats för att underlätta jämförelsen mellan olika länder (Esping-Andersen 1990). En utgångspunkt i forskningen har varit att de erfarenheter som beskrevs ovan, utdragna, mer differentierade etableringsprocesser och utbildningens ökade betydelse är gemensamma för alla industrialiserade länder. Dessa gemensamma erfarenheter brukar förklaras, återigen, av att många av de arbetstillfällen som tidigare integrerat unga har försvunnit som en konsekvens av att industrins andel av arbetskraften har minskat. De senaste decenniernas snabba tekniska utveckling har skyndat på processen. Digitalisering, i termer av informationsteknikens förändring av hur och var varor och tjänster produceras har förändrat samhället på flera plan (Schön 2014; Magnusson 2000; Jepsen & Drahokoupil 2017). En del forskare har talat om en tredje industriell revolution kopplat till upplösningen av den fordistiska arbetsorganisationen och på senare år har man också talat om en fjärde industriell revolution (Magnusson 2000; Iveroth m. fl. 2018).

I det fordistiskt organiserade arbetslivet var tillverkningen och arbetet hårt uppstyckat. Ur ett kompetensperspektiv var arbetskraften relativt homogen och det fanns möjligheter även för lågutbildade unga att få jobb med goda försörjningsmöjligheter. I dag är de möjligheterna betydligt mer begränsade.

Ytterligare aspekter som brukar lyftas i sammanhanget är effekter av globalisering i termer av tilltagande marknadsrisker och ökade krav på flexibilitet (Buchholz m. fl. 2009). Guy Standings (2014; 2016) studier om prekariatet syftar till att beskriva en allt mer påtaglig social differentiering i spåren av globalisering, försvagade fackliga organisationer och introduktionen av mer marknadsorienterad ekonomisk politik (Ilsøe m. fl. 2019; Olofsson & Kvist 2019). Enligt Standing utgör unga med låg utbildning en del av det växande prekariatet (Standing 2014).

Även om det går att urskilja likartade mönster i ungas övergångar över tid skiljer sig övergångsmönstret mellan olika länder. Utbildningsbakgrunden har fått en ökad betydelse i alla länder, men utbildningssystemen och innehållet i utbildningen varierar mellan länder. I en del länder tycks etableringsprocessen vara snabbare och smidigare, om än mer utdragen än för några decennier sen. I andra är den mer påtagligt förlängd och förknippad med tydligare risker i termer av försörjningssvårigheter och social utsatthet. Den komparativa forskningen har förklarat dessa skillnader med olika länders varierande uppsättning av regleringar, eller institutioner, av ungas övergångar (O'Reilly m. fl. 2019).

De nordiska ländernas formella och informella regleringar av unga övergångar brukar kategoriseras inom den universalistiska övergångsregimen (Walther 2006). En sådan regim präglas av ett omfattande utbildningssystem med låg grad av stratifiering (se till exempel Allmendinger 1989), stora möjligheter till andra chanser, till exempel nya utbildningsmöjligheter och arbetsmarknadsinsatser riktade till dem som inte fullbordar utbildning på gymnasial nivå, och en hög grad av likvärdighet. Den aktiva arbetsmarknadspolitiken är omfattande, men också kännetecknad av en syn på ungdomstiden som en tid för experimenterande och personlig utveckling. En av regimen mest väsentliga beståndsdelar är det sociala trygghetssystemet vars generösa skyddsnät omfattar alla medborgare som fyllt 18 år.

Sättet på vilket den universalistiska övergångsregimen framställs kan uppfattas som idealiserande. Det är egentligen inte särskilt märkligt. Regimen är en idealtyp i weberiansk bemärkelse. På så sätt är den inte att betrakta som någonting i verkligheten existerande. Snarare är den tänkt att utgöra ett övergripande, fågelperspektiv (Esping-Andersen 1999). Regimer kan användas för jämförelser av länder, men också utgöra ett analytiskt ramverk för studier av enskilda länders övergångsregimer. Men regimperspektivet har utsatts för omfattande kritik (Lundahl & Olofsson 2014; Jørgensen m. fl. 2019; Lorentzen m. fl. 2019). Det handlar om kritik mot bilden av en enhetlig universalistisk regim i de nordiska länderna, men kritiker har också betonat förändringar av ekonomi och arbetsliv som gör bilden av sammanhållna regimer allt mer ir-

relevant. Den här avhandlingens syfte och frågeställningar tar fasta på att det finns ytterligare svagheter. Mycket talar för att det inte bara finns skillnader mellan länder utan också inom länder. Det handlar om sådana skillnader i etablerings- och försörjningsförutsättningar kopplade till den lokala socioekonomiska kontexten som diskuterades tidigare. Men mycket talar också för att de institutioner som finns till för att underlätta ungas övergångar, inte minst inom den utbildnings- och socialpolitiska områdena är illa anpassade efter dessa skilda förutsättningar.

I Sverige handlar det till exempel om etableringsförutsättningar kontra kompetensförsörjning. Yrkesutbildningens attraktionskraft har minskat under de senaste decennierna, även om ett visst uppsving kan noteras de senaste åren. Samtidigt ökar efterfrågan på gymnasialt yrkesutbildad arbetskraft på flera områden, inte minst inom byggnadsverksamhet, tillverkningsindustri och vård- och omsorgssektorn (SCB 2017a; Arbetsförmedlingen 2018). En första spänning kan alltså skönjas i relationen mellan arbetsmarknadens parter och utbildningssystemet. Det handlar dels om ungas utbildningsval, men också om situationen för de som inte uppnår en tillräckligt hög utbildningsnivå. Även om det finns arbetstillfällen som formellt inte kräver gymnasieexamen talar mycket för att en sådan i praktiken utgör ett första sorteringsinstrument i en anställningsprocess (Hatlevoll 2015). Det har inte saknats initiativ för att möta utmaningar relaterade till spänningar mellan utbildningssystem och arbetsmarknadens parter. Såväl arbetsgivarorganisationer som deras fackliga motparter engagerar sig för att förmå fler unga att välja yrkesutbildningar med siktet inställt på just deras specifika bransch. Men det handlar framför allt om att förmå sådana som annars påbörjat ett högskoleförberedande program, eller ett annat yrkesprogram, att tänka om. Intresset för de elever som inte lyckas bli behöriga till gymnasieskolans nationella program är betydligt svalare.

En annan spänning kan relateras till det sociala trygghetssystemet. I samband med den ekonomiska krisen på 1990-talet ökade kommunernas utgifter för försörjningsstöd (Salonen & Ulmestig 2004; Angelin 2009). Arbetslösheten steg, inte minst bland unga, och många av dem hade inte hunnit kvalificera sig för ersättning

från arbetslöshetsförsäkringen. Situationen är på många sätt den samma i dag. Bara en liten del av de unga som inte lyckas etablera sig på arbetsmarknaden får sin försörjning tillgodosedd via arbetsförmedlingen. Många lågutbildade unga har återkommande arbetslöshetsperioder och flertalet av dessa uppfyller inte villkoren för ersättning via arbetslöshetsförsäkringen.¹ Det ökar behovet för försörjningsstöd. Situationen för tankarna till det redan nämnda fenomenet som inom välfärdspolitik kallas *work-welfare cycling* (McCollum 2012a, 2012b; McTier & McGregor 2017) och som syftar på att stora grupper av unga, migranter och lågutbildade tenderar att fastna i pendelrörelser mellan kortvariga och okvalificerade jobb och arbetslöshetsperioder med begränsat socialt understöd. En ytterligare aspekt är att det finns en grupp unga som varken studerar eller arbetar, eller arbetar i en ytterst begränsad omfattning, och som inte heller fångas upp av samhällets skyddsnät. Snarare än *work-welfare-cycling* präglas en sådan situation av vad som har kallats *low-pay/no-pay cycling* (Goulden 2010; Shildrick m. fl. 2010)

Ytterligare en spänning kan kopplas till diskussionen ovan om den lokala kontextens relevans för ungas övergångar. Även om den befintliga forskningen om ungas övergångar är omfattande saknas ofta perspektiv som förenar det nationella perspektivet med det lokala. Det är olyckligt eftersom att de beslut som fattas och förändringar som genomförs på nationell nivå i praktiken ofta utförs på lokal nivå (Johansson & Panican 2016). Flera välfärdspolitiska insatser utvecklas lokalt och påverkas av de lokala förutsättningarna. Det gäller inte minst utbildningssystemet och möjligheterna för unga att skaffa sig en relevant utbildning (SOU 2016:77; Fjellman m. fl. 2018; Fjellman 2019).² Dessutom varierar förekomsten av arbetstillfällen stort mellan olika kontexter. Till sist påverkas en ung människas etableringsförutsättningar av i vilken utsträckning

¹ När det gäller ersättning från Arbetsförmedlingen handlar det främst av ersättningar kopplade till arbetsmarknadspolitiska program, till exempel utvecklingsersättning och aktivitetsstöd.

² Vid institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap vid Umeå Universitet pågår för närvarande forskningsprojektet *Att komma vidare. Unga utan fullständig grundskola och stödet för att finna framtidsvägar i olika lokala kontexter*. Projektet syftar bland annat till att öka kunskaperna om introduktionsprogramseleverna, deras aspirationer och hur dessa aspirationer formas av lokalsamhällets resurser och villkor. (Se <https://www.umu.se/forskning/projekt/att-komma-vidare-unga-utan-fullstandig-grundskola-och-stodet-for-att-finna-framtidsvagar-i-olika-lokala-kontext/>)

befolkningen i kommunen eller området där denne bor är utbildade, arbetar, det vill säga den socioekonomiska kontexten.

Dessa spänningar gör alltså att det finns anledning att ifrågasätta den bild av ungas etableringsförutsättningar som framkommer i den internationella, komparativa forskningen om ungas övergångar. Ungas etableringsförutsättningar har förändrats under de senaste decennierna och befintliga institutioner som syftar till att reglera övergången från skola till arbetsliv tycks illa anpassade efter de krav och behov som antingen uppstått eller blivit mer accentuerade (Olofsson 2014).

I avhandlingen undersöks alltså möjligheterna att utveckla yrkesutbildningsinslagen inom ramen för introduktionsprogrammen samt i vilken utsträckning ersättningar via Arbetsförmedlingen och kommunernas ekonomiska bistånd möter behoven hos lågutbildade unga med låga inkomster. Undersökningarna baseras både på statistik och kvalitativa intervjuer. Särskilt fokuseras introduktionsprogrammen inom gymnasieskolan. Introduktionsprogrammen finns till för unga som inte är behöriga till gymnasieskolans nationella program. Det handlar om unga som ofta möter stora utmaningar i övergångsprocessen. För att undersöka förutsättningarna för introduktionsprogramselever att etablera sig på arbetsmarknaden har representanter för arbetsmarknadens parter, Skolverket och Arbetsförmedlingen intervjuats. Intervjuerna har kretsat kring olika initiativ som syftar till att underlätta elevgruppens övergång till arbetslivet, men har också handlat om respondenternas allmänna syn på etableringsförutsättningarna för introduktionsprogramselever samt unga som lämnar gymnasieskolan utan att fullborda den.

I avhandlingen synliggörs och begripliggörs den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas etablerings- och försörjningsförutsättningar genom ett etableringsindex som visar hur ungas etableringsmönster varierar i olika delar av landet. Etableringsindexet visar stora skillnader i etableringsmönster mellan kommuner i storstadsområden och mer avlägset belägna kommuner av glesbygds-karaktär. Ett av de mer intressanta resultaten av etableringsindexet är hur Malmö placerar sig.

Malmö är precis som Stockholm och Göteborg en storstad. Enligt det etableringsindex som konstrueras i avhandlingen är etableringsförhållandena för unga särskilt gynnsamma i just storstäder och storstädernas kranskommuner, vilket också är i linje med den befintliga forskningen på området (se till exempel SOU 2013:74, Kvist & Olofsson 2017, SOU 2017:19, Olofsson & Kvist 2019, SOU 2019:40). I avhandlingens etableringsindex placerar sig dock Malmö betydligt sämre än både Stockholm och Göteborg. I likhet med resten av Sverige har Malmö under de senaste decennierna påverkats av förändringsprocesser kopplade till teknisk utveckling, globalisering och demografisk omvandling. I Malmös fall handlar det dels om en utveckling från *industristad* till *kunskapsstad* (Möllerström 2011), men också utveckling mot segregation och tudelning där människor tenderar att bo i allt mer socioekonomiskt homogena bostadsområden (Salonen 2012; Salonen m. fl. 2019). Därutöver kännetecknas Malmö av särskilda demografiska förhållanden. Befolkningen är ung, vilket delvis förklaras av att stadens universitet lockar till sig unga människor. Unikt för Malmö är också den höga andelen med utländsk bakgrund¹ är hög.

Förutom den offentliga statistik som ingår i etableringsindexet används också statistiskt material beställt av SCB. Materialet innehåller uppgifter om försörjnings- och etableringssituationen för individer som var folkbokförda i Malmö åren 2002 och 2011 och samma år lämnade grundskolan respektive gymnasieskolan. Materialet gör det möjligt att följa upp sysselsättning och försörjningsförutsättningar fem respektive tre år efter att de lämnat utbildningen.

Därutöver har ett registerbaserat material använts med uppgifter om individer som var folkbokförda och gick i årskurs 6 i Malmö år 2008. Materialet gör det möjligt att följa kohortens utbildningsvägar och övergång till eftergymnasiala studier eller arbetsmarknaden fram till år 2017. Användningen av det sistnämnda materialet är att betrakta som ett komplement till intervjuerna med arbetsmarknadens parter där flera respondenter lyfter fram gymnasieutbildning, i princip vilken som helst, som den mest avgörande faktorn

¹ Med utländsk bakgrund avses individer födda utanför Sverige samt individer födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar.

för ungas möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Det statistiska materialet om kohorten som gick i årskurs 6 år 2008 i Malmö talar starkt för att gymnasieutbildningens inriktning, alltså om den är högskole- eller yrkesförberedande, har en viktig inverkan på ungas försörjningsförutsättningar några år efter att de lämnat gymnasieskolan. Dessutom bidrar materialet ytterligare till att belysa i vilken utsträckning socioekonomiska förhållanden, inte minst kopplat till vårdnadshavarnas sysselsättnings- och utbildningsnivå, påverkar förutsättningarna för unga att uppnå goda försörjningsförhållanden.

1.2.1 Avhandlingens bidrag

Tillsammans med etableringsindexet bidrar det statistiska materialet med anknytning till Malmö till en kartläggning som synliggör och begripliggör den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas etablerings- och försörjningsförhållanden. I avhandlingen diskuteras ungdomsgruppen i bred bemärkelse, i åldrarna 16-29 år. I olika kapitel fokuseras olika åldersgrupper inom ungdomsgruppen kopplat till olika frågeställningar och de uppgifter som finns i det empiriska underlaget. Förhoppningen är att analysen utifrån denna kartläggning ska kunna åskådliggöra och begripliggöra samband som kan utgöra underlag för diskussion om nödvändiga policyinsatser rörande ungas skilda etablerings- och försörjningsförutsättningar. Etableringsindexet kan också synliggöra behovet av lokalt anpassad arbetsmarknads- och utbildningspolitik.

Avhandlingen bidrar också med kunskap om ungas etablerings- och försörjningsförutsättningar med utgångspunkt från utbildningsbakgrund. Det handlar dels om utbildningsnivån, men framför allt om utbildningsinriktningen. När det gäller utbildningsnivån bekräftar avhandlingens empiriska material den utsatta etableringssituationen för lågutbildade. I avhandlingen illustreras hur lågutbildade unga pendlar mellan perioder med tillfälliga, dåligt betalda arbeten och arbetslöshet. Ett anmärkningsvärt resultat i avhandlingen är att en betydande andel unga med en prekär försörjningssituation inte får någon ersättning från de sociala trygghetssystemen. Det handlar om ett slags socialpolitisk mismatch

som tar sig uttryck i att trygghetssystemen inte möter de försörjningsmässiga behoven hos dessa unga.

Ett välkänt faktum är att etableringsförutsättningarna förbättras om individen fullbordat ett av gymnasieskolans nationella program. En del tidigare studier har också framhållit att en fullbordad gymnasial yrkesutbildning kan medföra fördelar ur ett etablerings- och försörjningsperspektiv (se bland annat Hall 2010). I den här avhandlingen jämförs etableringsmönstret för gruppen som har gått ett yrkesprogram med elever från högskoleförberedande program som inte studerar vidare efter gymnasiet. Sådana jämförelser är mindre vanliga. Resultaten talar för etablerings- och försörjningsmässiga fördelar för elever med en bakgrund på yrkesprogram. Det sistnämnda gäller även elever som har påbörjat, men inte fullbordat ett yrkesprogram.

Intervjuerna med partsföreträdarna bidrar till kunskap om förhållanden som försvårar lågutbildades möjligheter i arbetslivet. Respondenternas resonemang om introduktionsprogramselevers anställningsbarhet och deras skeptiska inställning till initiativ som syftar till att öka yrkesutbildningsinslagen inom introduktionsprogrammen, så kallade yrkespaket, kan resultera i en situation präglad av social stängning. I intervjuerna framkommer en dominerande föreställningen om gymnasieutbildningen som det nålsöga en individ måste passera bli anställningsbar.

1.3 Syfte och frågeställningar

Avhandlingens syfte är att undersöka ungas etableringsmönster med utgångspunkt från att dessa mönster påverkas av den lokala socioekonomiska kontexten. Med etablering på arbetsmarknaden avses möjligheten till en varaktig anställning och därmed indirekt goda möjligheter till egenförsörjning. Etableringsbegreppet i bredare bemärkelse omfattar naturligtvis också övergångar till utbildning på högskolenivå och därmed bättre förutsättningar att etablera sig på arbetsmarknaden på längre sikt. Med den lokala socioekonomiska kontexten avses villkor relaterat till befolkningens utbildningsnivå, inkomstnivå samt andelen sysselsatta. I avhandlingen synliggörs och begripliggörs den socioekonomiska kontexten i anslutning till ungas etablerings- och försörjningsmönster genom

att sammanfatta uppgifter kopplade till sociodemografiska förhållanden, utbildningsbakgrund (utbildningsval, utbildningsinriktning, utbildningsresultat och utbildningsnivå) samt förhållanden relaterade till arbetsmarknaden i Sveriges kommuner. Uppgifterna handlar specifikt om unga, men många variabler berör också befolkningen som helhet. Uppgifterna sammanfattas i ett bredare etableringsindex.

I avhandlingen behandlas specifikt förutsättningarna för unga som studerar på något av gymnasieskolans introduktionsprogram. Avsikten med intervjuerna med representanter för arbetsmarknadens parter är att fördjupa bilden av lågutbildade ungas etableringsmönster ytterligare. En vanligt förekommande uppfattning bland respondenterna är följaktligen att unga som följt ett introduktionsprogram inte betraktas som anställningsbara. I avhandlingen visar jag att bilden är mer komplex än så. Även om utbildningsnivån är central påverkar också utbildningens inriktning, inslagen av yrkesutbildning till exempel, etableringsförutsättningarna och försörjningssituationen för unga. Detta undersöks via en studie av en årskull unga i Malmö från 12-års till 21-års ålder. Det innebär att jag följer individerna från årskurs 6 i grundskolan via gymnasiet till eventuell etablering i arbetslivet eller vidare eftergymnasiala studier. Uppföljningen talar för att yrkesutbildningen ger positiva etableringseffekter även för unga som inte fullbordar ett nationellt program.

Avhandlingens vägledande frågeställningar är:

Hur kan den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas skilda etableringsmönster på arbetsmarknaden synliggöras och begripliggöras?

I vilken utsträckning påverkar ungas utbildningsval och utbildningsinriktning deras framtida etablerings- och försörjningssituation?

Vilka hinder kan identifieras kopplat till lågutbildade ungas etablerings- och försörjningsmöjligheter?

1.4 Avhandlingens disposition

I nästa kapitel görs en genomgång av delar av den komparativa välfärdsforskningen som behandlar frågor i anslutning till förutsättningarna för ungas övergångar från skola till arbetsliv. Därefter följer ett kapitel som behandlar avhandlingens metodologiska avvägningar. Metodkapitlet följs av ett teoretiskt kapitel där en genomgång görs av avhandlingens centrala analytiska begrepp.

De fyra efterföljande kapitlen redogör för avhandlingens empiriska undersökningar. I kapitel 5 presenteras så ett etableringsindex konstruerat med hjälp av offentlig statistik. Etableringsindexet syftar till att synliggöra skillnader i etableringsmönster kopplade till den socioekonomiska kontexten utifrån ett nationellt perspektiv. I kapitlet framkommer bilden av att socioekonomiskt präglade utmaningar kopplade till ungas etableringsmönster tycks särskilt påtagliga i lands- och glesbygdskommuner. Omvänt tycks förutsättningarna generellt sett vara mer gynnsamma i storstäder och storstädernas kranskommuner. Men bilden är alltså inte entydig. Malmö sticker till exempel ut i negativ bemärkelse. Relativt Sveriges två andra storstäder, Stockholm och Göteborg, placerar sig Malmö sämre i etableringsindexet. För att ytterligare fördjupa kartläggningen av den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas etableringsförutsättningar studeras därför Malmö närmre i kapitel 6.

Det statistiska materialet som används i kapitel 6 bekräftar att utmaningarna kopplade till ungas arbetsmarknads-etablering är särskilt påtagliga för unga med en bakgrund i stadsdelar präglade av mindre gynnsamma socioekonomiska förhållanden. Ett väntat resultat är alltså att man kan urskilja stora utmaningar för unga som inte fullbordat en gymnasieutbildning. En stor andel av de som inte fullbordat en sådan utbildning har en prekär försörjningssituation under uppföljningsåren. Ett mer anmärkningsvärt resultat är att få individer i de studerade kohorterna trots mycket låga inkomster enbart i begränsad omfattning, eller inte alls, erhöll ersättningar från de sociala trygghetssystemen under.

I kapitel 7 fördjupas bilden av de utsatta etablerings- och försörjningsförutsättningarna för lågutbildade via intervjuer med fackliga företrädare och representanter för arbetsgivarorganisatio-

ner. Även dessa respondenter framhåller gymnasieutbildningens relevans. Bilden som framkommer gör också gällande att det är gymnasieutbildningen *som sådan* och alltså inte nödvändigtvis någon särskild inriktning som möjliggör ungas arbetsmarknadsetablering.

Detta perspektiv följs upp i kapitel 8 där betydelsen av ungas utbildningsinriktning behandlas. I kapitlet utgår jag från ett empiriskt material med uppgifter om individer som var folkbokförda i och gick i årskurs 6 i Malmö år 2008. Materialet är av longitudinell karaktär och gör det möjligt att följa kohorten genom utbildningssystemet vidare mot arbetsmarknaden fram till och med år 2017. Materialet gör det alltså möjligt att undersöka vilken betydelse ungas utbildningsinriktning, yrkesutbildning eller högskoleförberedande utbildning, har för deras etablerings- och försörjningsförutsättningar. Men materialet innehåller också uppgifter om populationens socioekonomiska bakgrund, till exempel vårdnadshavarnas utbildningsnivå, sysselsättningsstatus och inkomstförhållanden år 2008.

Avhandlingen avrundas med ett sammanfattande kapitel där avhandlingens vägledande frågeställningar besvaras i tur och ordning.

2. FÖRÄNDRADE FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR UNGAS ETABLERING – EN FORSKNINGSÖVERSIKT

I det här kapitlet diskuteras delar av den komparativa välfärdsforskningen som behandlar frågor i anslutning till förutsättningarna för ungas övergångar från skola till arbetsliv. Bilden av den svenska välfärdspolitiska regimen har under lång tid präglats av ett högt utbildnings- och sysselsättningsdeltagande, små inkomstskillnader, likvärdiga förutsättningar och en betydande social rörlighet (Walther 2006; Busemeyer 2016). Den svenska arbetsmarknaden kännetecknas av en hög facklig anslutningsgrad och en stor utbredning av kollektivavtalen. Även arbetsgivare är i hög grad anslutna till intresseorganisationer som reglerar villkoren på bransch- och arbetsplatsnivå via förhandlingar med fackliga företrädare. Det sammantagna resultatet har blivit relativt höga ingångslöner och en sammanpressad lönestruktur (Nordström Skans m. fl. 2017; Skedinger 2006 & 2011).

Under senare decennier har emellertid regimen präglats av förändringar, i flera grundläggande avseenden och på flera nivåer. Sysselsättningsdeltagandet är fortfarande högt, men arbetslösheten är betydligt högre jämfört med förhållandena fram till slutet av 1980-talet. Inkomstklyftorna har ökat snabbt i Sverige, enligt flera internationella jämförelser (OECD 2015; 2016a; 2016b; 2017), samtidigt som socialförsäkringarna är mindre inkomstkompanse-

rande och arbetsmarknadspolitikerna är under snabb omvandling och privatisering.¹

Även när det gäller ungas villkor har förutsättningarna förändrats påtagligt under senare decennier (Olofsson & Wadensjö 2014; Olofsson & Wikström 2018). Det handlar om alltmer utdragna och sårbara övergångsprocesser från skola till arbetsliv. Andelen sysselsatta är lägre och andelen unga som varken arbetar eller studerar är högre (UVAS) jämfört med tidigare decennier. I den sistnämnda gruppen ingår framför allt unga utrikes födda liksom personer som har haft svårigheter att fullborda en utbildning på grundläggande och gymnasial nivå.

Trots de förändrade förutsättningar lever det kvar en bild av att den svenska välfärdspolitiska regimen skapar gynnsamma och likvärdiga förutsättningar och att den möjliggör ett betydande mått av social rörlighet. Den här bilden är särskilt framträdande i internationella och komparativt inriktade studier (Walther 2006; Pohl & Walther 2007; Ryner 2007; Thelen 2012; Thelen 2014; Busemeyer 2016). I studierna bortser man i hög grad från de strukturförändringar som präglar svensk ekonomi och arbetsmarknad på senare år, liksom den omorientering av politiken som har skett med skattesänkningar, bantade sociala trygghetssystem och privatiseringar av offentliga verksamheter kopplat till skola och social omsorg. Men det räcker inte. Man bortser också från de växande sociogeografiska klyftorna, som både kan ses som en produkt av strukturförändringar i ekonomin och ideologiskt motiverade förändringar av politik och grundläggande välfärdsinstitutioner (SOU 2020:46).

¹ De stora satsningarna på aktiv arbetsmarknadspolitik ansågs i många avseenden som en av hörnstenarna i "den svenska modellen". Den statliga aktiva arbetsmarknadspolitikerna grundades på 1950-talet. Syftet var att möjliggöra full sysselsättning och låg inflation i kombination med strukturella förändringar i ekonomin som möjliggjorde en långsiktigt hög ekonomisk tillväxt. I en uppgörelse från januari 2019 mellan de två regeringsbärande partierna i Sverige, Socialdemokraterna och Miljöpartiet, och de två mitten-högerpartierna Centerpartiet och Liberalerna, har man beslutat om att privatisera stora delar av arbetsmarknadspolitikerna. Arbetsförmedlingen bantas och ersätts med privata aktörer.

2.1 Övergångsregimer och bilden av etableringsförutsättningarna i Sverige

I avhandlingens inledning beskrev jag hur man inom den internationella, komparativa forskningen om ungas övergångar har presenterat olika typologiseringar i syfte att bättre förstå olika länders nationella regleringar av ungas övergångar från skola till arbetsliv (Walther 2006; Niemeyer 2007; Pohl och Walther 2007; Iannelli och Smyth 2008). Begreppet övergångsregimer indikerar alltså att förutsättningarna för etableringen på arbetsmarknaden påverkas av att länder har olika regelverk och institutionella förhållanden i anslutning till arbetsmarknad, utbildning och välfärdspolitik, med omedelbara effekter på inträdesmönster i arbetslivet, vad gäller såväl tidsmässiga aspekter som volymer och jobbens karaktär. Uttrycket regimer anspelar i sammanhanget på Gøsta Esping-Andersens uppdelning med en skandinavisk, en kontinental och en anglosaxisk välfärds kapitalistisk regim (Esping-Andersen 1990). Regimerna utgör idealtyper, det vill säga avsikten är inte att beskriva enskilda länders förhållanden i detalj utan att urskilja mönster som gör det möjligt att förstå de centrala beståndsdelarna i ett socialt system.

Regimuppställningarna påverkar således både kvalitativa och kvantitativa aspekter på övergångsmönstren, både tillgången på arbetstillfällen och jobbens karaktär. Walther (2006) identifierar fyra övergångsregimer: den liberala, den anställningscentrerade, den underbeskyddande och den universalistiska.

Den sistnämnda regimen, den universalistiska, förknippas framförallt med de nordiska länderna, det vill säga även Sverige. En vanlig uppfattning är alltså att övergångsregimen i dessa länder skapar gynnsamma förutsättningar för övergångar till arbetslivet (EU Research on Social Sciences and Humanities 2004; Busemeyer 2016). Detta anses bero på en universellt inriktad välfärdspolitik som inkluderar resurssvaga grupper och minimerar negativa effekter av konjunktursvängningar. Man pekar också på att utbildningssystemet på grundläggande nivå undviker en tidig sortering av elever, i studiebenägna och mindre studiebenägna, och därmed ger alla bättre möjligheter till vidare utbildning. Till detta kommer en

arbetsmarknad som regleras via rikstäckande kollektivavtal och som inte i någon större utsträckning missgynnar outsiders.

2.2 Kapitalistiska välfärdsstater och social reproduktion av arbetskraften

En vidareutveckling av studierna om välfärds- och övergångsregimer har blivit skolbildande under beteckningen *Varieties of capitalism* (Hall & Soskice 2001). Nationalekonomer, statsvetare och sociologer har fördjupat den komparativa välfärdsforskningen genom att gå från mer beskrivande och funktionalistiska betraktelsesätt på regimuppsättningar till studier där makroperspektiv på institutionella kluster förankras i teorier om individers handlingsmotiv. Utgångspunkten är då att olika sociala system ger upphov till varierande incitamentsstrukturer som påverkar individers handlingsmönster. Skillnader i individers utbildningsval är en faktor som ofta tillskrivs mycket stor betydelse (Soskice 1998, Ashton m.fl. 2001).

I regimer där traditionell yrkesutbildning och kompetensutveckling via arbetsmarknadspolitiken har en svag ställning, främst inom liberala marknadsekonomier som Storbritannien och USA, skapas en starkare uppdelning mellan interna och sekundära arbetsmarknader där en betydande del av befolkningen har sociala förmåner på mycket låg nivå och hänvisas till jobb med låga löner. Rörligheten är stor, men möjligheterna att utveckla avancerade yrkesrelaterade kvalifikationer små. De som har resurser och förutsättningar att klara mer avancerade utbildningar kan etablera sig på interna arbetsmarknader och därmed få del av mer avancerat yrkeslärande, kvalificerade jobb och arbetsplatsanknutna sociala förmåner. Utgångspunkten är då bland annat att de nordiska länderna företräder ett annat slags kapitalism som kännetecknas av en mindre skarp uppdelning mellan interna och sekundära arbetsmarknader, med starkare incitament för enskilda att välja yrkesutbildning, rikare möjligheter till kvalificerat yrkeslärande på arbetsplatser, generellt starkare sociala skyddsnät och en jämnare inkomstfördelning.

Ur ett marxistiskt perspektiv skulle man kunna tolka de olika regimuppsättningarna som modeller för den sociala reproduktionen

av arbetskraft inom ett kapitalistiskt ekonomiskt system (Jessop 1993; McDermott 2007; Jessop 2013). I industrisamhällets barndom var reproduktionen av arbetarnas arbetsförmåga, det vill säga den fysiska energi och de kunskaper som omsätts i produktionen av varor och tjänster, inte något som var föremål för samhälleliga insatser. Upprätthållandet av arbetsförmågan uppfattades som individens eget ansvar och arbetare som inte längre var arbetsförmögna hänvisades till familjens omsorg, fattigvård eller privat välgörenhet. I takt med den ekonomiska utvecklingen och växande krav på arbetskraftens produktiva förmåga framstod det också för arbetsgivare som alltmer rationellt att organisera reproduktionen av arbetskraften efter kollektiva linjer. Detta är, enligt de marxistiska forskarna, det grundläggande motivet för välfärdsstatliga insatser, inte minst på utbildningsområdet och inom arbetsmarknadspolitiken (Jessop 1993; Jessop 2013; Bowles m.fl. 2017). Insatserna bidrar till att höja löntagarnas produktivitet och omfördelar kostnaderna för reproduktionen. Förklaringarna till att de sociala reproduktionssystemen skiljer sig åt mellan olika kapitalistiska ekonomier, på likvärdig utvecklingsnivå, brukar ta sin utgångspunkt i klassmässiga och politiska maktförhållanden. I länder där arbetarrörelsen har lyckats mobilisera ett starkare fackligt och politiskt inflytande har man format relationer på arbetsmarknaden och välfärdsstatliga system som är mer inkluderande och mindre socialt differentierande (Esping-Andersen 1990).

2.3 Kritiken av regimperspektivet

Regimperspektivet på ungas övergångar har utsatts för en hel del kritik. Det gäller, vilket nämndes redan inledningsvis, inte minst bilden av en enhetlig universalistisk regim i de nordiska länderna (Lundahl och Olofsson, 2014; Jørgensen m. fl., 2019; Lorentzen m. fl., 2019). Kritiken har bland annat gått ut på att regimbegreppet osynliggör väsentliga skillnader mellan länderna. Relationen mellan skola och arbetsliv är ett exempel på ett område där villkoren är mycket olika. I Sverige och Finland är yrkesutbildningen i hög grad skolbaserad, medan Danmark och Norge har mer utvecklade lärlingsutbildningssystem och ett närmare samarbete mellan skola och arbetsliv (Jørgensen m. fl. 2019).

En annan kritisk utgångspunkt har handlat om att regimperspektivet blir för funktionalistiskt. Det handlar om beskrivningar snarare än om förklaringar till skillnader och utvecklingsmönster. Teoriutvecklingen i anslutning till forskningen om "Varieties of Capitalism" utgör i viss mån ett svar på den kritiken. Här är ju avsikten att förankra analysen av institutionella strukturer på övergripande makronivå i teorier om individers handlande.

En mer grundläggande kritisk utgångspunkt har handlat om att förändringarna av de europeiska och amerikanska kapitalistiska ekonomierna är mer mångfacetterade än vad som kommer fram i regimforskningen. Bilden av sammanhållna regimer anses allt mindre relevant, bland annat mot bakgrund av den globala ekonomiska integrationen och informationsteknologins effekter på produktion och arbetsmetoder. Förutsättningarna för den industriella massproduktion som bar upp den ekonomiska tillväxten och var motorn bakom den fulla sysselsättningen i de ledande kapitalistiska välfärdsstaterna under decennierna efter det andra världskriget, har förändrats radikalt. I inledningskapitlet nämnde jag att det ibland talas om en tredje industriell revolution kopplad till fordismens upplösning och att det på senare år talats om en fjärde industriell revolution i spåren av avancerad informationsteknologi och helautomatiserade tillverkningsprocesser (Magnusson 2000, Iveroth m.fl. 2018).

Till detta kommer att anpassningen till EU:s ekonomisk-politiska regelverk anses ha begränsat förutsättningarna för att bedriva en välfärdspolitik efter keynesianska linjer, något som försvårar förutsättningarna för den universalistiska regimen. Det betyder i praktiken att möjligheterna att underbalansera offentliga budgetar i syfte att satsa mer offensivt på utbildning och arbetsmarknadspolitik under lågkonjunkturer kringkärs. Nedgångar i ekonomisk tillväxt och ökad arbetslöshet möts med besparingar i stället för utgiftsökningar. I takt med att mer marknadsliberala föreställningar fått diktera utgångspunkterna för den ekonomiska politiken har fokus hamnat på utbudsrelationer snarare än på efterfrågeförhållanden. Det betyder exempelvis att sociala problem som arbetslöshet inte förklaras med otillräcklig efterfrågan i ekonomin, i enlighet med den keynesianska doktrinen. Arbetslösheten ses som ett resultat av

höga lönenivåer, regleringar av anställningsskydd och ersättningsnivåer vid arbetslöshet, som dels gör det mer riskfyllt för arbetsgivare att anställa, dels minskar arbetslösas intresse för att söka jobb.

Det finns också en rad studier som talar för att det finns andra grundläggande förändringsmönster i arbetslivet i utvecklade kapitalistiska ekonomier, som påverkar alla länder oavsett regimtillhörighet. Scarpetta, Sonnet och Manfredi (2010) framhåller i en OECD-rapport att det för många unga, även de som uppnått en viss utbildningsnivå, har blivit svårt att hitta stabila anställningar också i perioder av ekonomisk tillväxt. I stället fastnar de i kortvariga, osäkra och dåligt betalda jobb som inte motsvarar deras kvalifikationsnivå. Dessa perioder varvas med tider av arbetslöshet och inaktivitet. Perspektivet för tankarna till Guy Standings (2014, 2016) studier om prekariatet. Standings forskning talar alltså för en tilltagande social differentiering i spåren av globalisering, försvagade fackliga organisationer samt introduktionen av en mer marknadsorienterad ekonomisk politik i västvärldens äldre industriländer (Standing 2016). Standings perspektiv är att politiken i allt högre utsträckning formas av att starka ekonomiska intressegrupper allierar sig med medelklassen parallellt med att unga, resurssvaga och migranter får mindre utbyte av välfärdsstatliga institutioner. I arbetslivet hänvisas de till atypiska anställningsförhållanden, osäkra och tidsbegränsade jobb med svag löneutveckling och begränsade sociala förmåner. Det växande intresset för UVAS-gruppen i flera länder, det vill säga unga som varken arbetar eller studerar, är en fingervisning om att våra utvecklade ekonomier rymmer relativt stora grupper med svaga resurser och betydande social utsatthet (SOU 2013:74, Eurofound 2016; SOU 2018:11).

Studier talar för en tilltagande segmentering av arbetsmarknaden som följer flera parallella linjer, kopplade till ojämställda villkor mellan kvinnor och män, bräckliga etableringsförutsättningar för utomeuropeiska invandrare och lågutbildade samt ogynnsamma villkor för många unga vuxna (SOU 2020:46).

I ett större europeiskt forskningsprojekt med deltagare från flera olika länder presenterades uppgifter om etableringsvillkoren som bekräftar att allt fler medborgare påverkas av sociala risker kopp-

lade till sårbara anställningsförhållanden, återkommande arbetslöshetsperioder och låga inkomster (Frazer & Marlier 2010). När det gäller de nordiska länderna konstaterades att andelen unga vuxna med låg inkomst, eller så kallad fattigdomsrisk, var betydligt högre än bland medelålders och äldre.

Marxistiskt inspirerade forskare har pekat på att det finns en inneboende dynamik kopplad till förändringarna i industrisamhället, det vill säga upplösningen av den fordistiska eller massproduktionsinriktade ekonomin, den tilltagande sociala differentieringen och den utbredda trenden att banta och privatisera delar av välfärdsstaten. Vid sidan av mer kunskapsintensiva jobb bidrar den ekonomiska omvandlingen till fler lågkvalificerade jobb inom servicesektorn. Privatiseringar skapar utrymme för marknadsrelationer och vinstdrivande produktion inom nya sektorer utanför industrisektorn samtidigt som aktiveringspolitik, hårdare krav på arbetslösa och sänkta ersättningar garanterar den arbetskraftsreserv som behövs för att bära upp privata företagsintressens inmarsch på nya marknader (Jessop 1993, 2013).

I avhandlingens inledning nämnde jag fenomenen no-pay/low-pay cycling och work-welfare cycling som syftar till att illustrera pendelrörelser mellan kortvariga och okvalificerade jobb och arbetslöshetsperioder med eller utan socialt understöd (Goulden 2010; Shildrick m. fl. 2010; McCollum 2012a, 2012b). Det är viktigt att betona att dessa pendelrörelser inte handlar om det som en del arbetsmarknadsforskare kallar för jobb-shopping, en övergående period i unga år då individen provar på olika jobb för att slutligen nå en etablerad och mera trygg position (Johnson 1978). Här handlar det om att individer riskerar att successivt få allt svagare möjligheter på arbetsmarknaden genom att kunskaper och färdigheter föråldras och möjligheter till lärande och utveckling är stängda. Till detta kommer alla andra sociala risker förknippade med svag arbetsmarknadsförankring, ohälsa och svagt utvecklade nätverk. Marginaliseringsprocessen blir lätt självförstärkande och riskerar att resultera i fullbordad exkludering.

Kritiken mot regimperspektivet är alltså omfattande. Det handlar dels om kritik mot bilden av en enhetlig universalistisk regim i de nordiska länderna, men kritiker har också betonat förändringar

av ekonomi och arbetsliv som gör bilden av sammanhållna regimer allt mer irrelevant. I den här avhandlingen tar jag fasta på att det finns ytterligare svagheter. Regimperspektivet osynliggör inte enbart skillnader i etableringsmönster mellan länder utan också inom länder. Syftet i min avhandling är att diskutera de avgörande skillnaderna i etableringsförhållanden kopplat både till socioekonomiska och sociogeografiska förutsättningar. I Kapitel 5 undersöker jag hur den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas skilda etableringsmönster på arbetsmarknaden kan synliggöras och begripliggöras. Innan dess följer två kapitel som behandlar avhandlingens metodöverväganden och analytiska utgångspunkter.

3. METODÖVERVÄGANDEN

Det här kapitlet inleds med en reflektion över valet av metod. Därefter görs en genomgång av vilken typ av empiriskt material som samlats in samt hur det har bearbetats.

3.1 Valet av metod

Avhandlingens övergripande syfte är att undersöka ungas etableringsmönster med utgångspunkt från att dessa mönster påverkas av den lokala socioekonomiska kontexten. Jag använder mig av såväl kvantitativa som kvalitativa metoder för att besvara de vägledande frågeställningarna. Avhandlingen präglas med andra ord av ett slags triangulering (Bryman 2018). Vinsterna med en mixed-method-ansats är att resultaten från en undersökning där en metod använts kan relateras till resultaten från en undersökning där en annan metod använts (Bryman 2018). Det handlar dels om att slutsatser baserade på resultaten blir mer trovärdiga, men också om att nya perspektiv kan upptäckas (Tracy 2010). Genom att intervjua representanter från arbetsmarknadens parter om hur de ser på introduktionsprogrammen och eleverna där kan man få en bild av förutsättningarna för eleverna. Förenas respondenternas perspektiv med statistik om ungas utbildningsval, studieresultat och övergångsprocesser kan man få en annan.

En del forskare har hävdats att det i grund och botten är omöjligt att kombinera kvalitativa och kvantitativa metoder på grund av fundamentala skiljaktigheter mellan bakomliggande epistemologiska paradigmer (till exempel positivism och hermeneutik) (Denzin 2009). Kanske kan det vara svårt för en övertygad positivist att se

några vinster i en kvalitativ studie där kunskap ses som relativ och verkligheten som socialt konstruerad. Och, från det andra perspektivet, är det kanske inte orimligt att en social konstruktivist skakar på huvudet åt positivistens noga räknade siffror och strävan efter att säga något konkret och heltäckande om ett komplext fenomen. Men min utgångspunkt är att det finns betydande vinster i att kombinera material av kvalitativ och kvantitativ karaktär. Det empiriska material som utgör avhandlingens grund består av fyra delar, tre kvantitativa och ett kvalitativt:

- Offentlig statistik om Sveriges kommuner.
- Statistik om folkbokförda i Malmö som lämnat olika grund- respektive gymnasieskolan åren 2002 och 2011.
- Registerbaserad statistik om folkbokförda i Malmö som år 2008 gick i årskurs 6 i grundskolan.
- Intervjuer med representanter från arbetsmarknadens parter samt Skolverket och Arbetsförmedlingen (n:14).

I det följande görs en genomgång av de empiriska materialets olika delar.

3.1.1 Etableringsindexet

En av de vägledande frågeställningarna handlar om hur den socioekonomiska kontexten för ungas etablerings- och försörjningsmönster kan synliggöras och begripliggöras. I avhandlingen väljer jag att göra det genom att konstruera index kopplat till olika socioekonomiska variabler som sedan sammanfattas i ett övergripande etableringsindex. Konstruktionen av etableringsindexet har utgått från tre dimensioner; en sociodemografisk dimension, en utbildningsdimension och en arbetsmarknadsdimension. De tre dimensionerna är tänkta att återspegla vad forskningen säger om socioekonomiska förutsättningar för unga att etablera sig på arbetsmarknaden (se till exempel SOU 2013:74, Kvist & Olofsson 2017, SOU 2017:19, Olofsson & Kvist 2019, SOU 2019:40; SOU 2020:46).

Huvuddelen av materialet som används för att konstruera indexen består av statistik från SCB:s databaser, men även av offentlig

statistik från Arbetsförmedlingen, Folkhälsomyndigheten, Försäkringskassan, Skolverket, Socialstyrelsen och Sveriges kommuner och regioner (SKR). Indexen baseras på genomsnittliga årliga uppgifter för variablerna avseende perioden 2011 till och med 2017. För att få ett enhetligt index har en del variabler vänts så att samtliga variabler pekar i samma riktning (enligt formeln $\text{maxvärde} + \text{minvärde} - \text{variabel}$). Till exempel har variabeln genomsnittligt meritvärde i årskurs 9 behövt vändas för att peka i samma riktning som variabeln andelen ej behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram. Variablerna har också normerats till att gå mellan 0 och 1 (enligt formeln $(\text{variabel} - \text{minvärde})/(\text{maxvärde} - \text{variabel})$). Det innebär alltså att ingen av variablerna har viktats högre än någon annan. Däremot har faktoranalys genomförts och slutligen ett Cronbach alfa-test¹ för att få en uppfattning om styrkan i variablernas gemensamma variation. Avslutningsvis har indexet för de tre dimensionerna vägts samman och dividerats med tre (Cronbachs alfa = 0,89).

I anslutning till varje dimension har alltså en faktoranalys genomförts. Faktoranalys kan användas för att undersöka sambandet mellan olika variabler och urskilja eventuella bakomliggande, ej observerbara, faktorer (Bartholomew m. fl. 2008; Djurfeldt & Barmark 2009; Field 2009). Vid en faktoranalys består ett av resultaten av så kallade faktorladdningar. Faktorladdningarna visar hur mycket de olika variablerna "laddar" på olika faktorer. En högre laddning innebär att mer av variabeln förklaras av den bakomliggande, ej observerbara faktorn. I konstruktionen av indexet har faktoranalys alltså använts för att identifiera de variabler som har starkast laddning på respektive faktor, det vill säga de tre dimensionerna.

I den första dimensionen, den sociodemografiska, ingår uppgifter kopplade åldersmässiga sammansättningen i kommunen: andelen i befolkningen över 65 år, andelen unga män i åldern 20-29 år, andel studerande i åldern 20-29 år, andel eftergymnasialt utbildade i åldern 20-25 år, förändringar i andelen utrikes födda i åldrarna

¹ Cronbachs alfa är ett statistiskt mått på den interna konsistensen hos ett test eller index. Det beskrivs som ett tal mellan 0 och 1. Intern konsistens avser hur väl olika delar av ett sammanslaget index mäter samma bakomliggande koncept (Field 2009; Tavakol & Dennick 2011).

20-29 år (mellan åren 2007 och 2017), skattesats i kommunen och andel sysselsatta i kommunal verksamhet i åldrarna 20-64 år. Det handlar således dels om de kommunala, resursmässiga förutsättningarna att möta utmaningar kopplat till etableringssvårigheter för unga. Men det handlar också om att det finns variationer vad gäller olika gruppers etableringsmönster. Unga män är, till exempel, mindre utbildningsbenägna än unga kvinnor. De lämnar oftare gymnasieskolan utan att fullborda utbildningen, vilket kan medföra etableringssvårigheter. Utrikes födda är en grupp med särskilda svårigheter kopplade till etableringen på arbetsmarknaden. Unga utrikes födda möter svårigheter kopplade till *att vara unga*, utan också kopplade till erfarenheten att vara utrikes född. Den sistnämnda innebära ofta att man saknar kontakter som underlättar övergången till arbetslivet och att man utsätts för diskriminering på arbetsmarknaden på ett sätt som försvårar etableringen.

Den andra dimensionen, utbildningsdimensionen, innefattar uppgifter om genomsnittliga meritvärden i grundskolan, andelen obehöriga till gymnasieskolans yrkesprogram, andel studerande på gymnasieskolans yrkesprogram, andelen elever på introduktionsprogrammen samt andelen i åldern 20-24 år som saknar fullbordad gymnasieutbildning, andelen eftergymnasialt utbildade i åldern 35-64 år, förändringen av andelen utrikes födda unga vuxna i åldern 20-24 år samt andelen i den vuxna befolkningen med låg ekonomisk standard. Andelen utrikes födda i befolkningen påverkar utbildningsresultaten i kommunen och det motiverar att jag väljer att ta med andelen utrikes födda även i indexet för utbildningsdimensionen. Att ta med andelen vuxna i befolkningen med låg ekonomisk standard, definierat som andelen individer som tillhör ett hushåll som har en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som understiger 60 procent av värdet för samtliga, motiveras på ett liknande sätt genom att ekonomisk utsatthet påverkar utbildningsresultaten.

Den sista dimensionen, arbetsmarknadsdimensionen, illustrerar villkoren i kommunerna ur arbetsmarknadssynpunkt. De variabler som ingår är andelen unga av den unga i åldrarna 20-24 år och vuxna i åldrarna 20-64 år i befolkningen som varken arbetar eller studerar, andelen arbetslösa i åldrarna 20-24 år och 25-34 år, an-

delen unga i åldrarna 20-29 år och vuxna i åldrarna 30-64 år som förvärvsarbetar och inflyttningsöverskott i åldrarna 25-34 år i kommunen (positivt eller negativt). För att uppskatta andelen av befolkningen med överrisker att vara beroende av försörjningsstöd har också SKR:s socioekonomiska sorteringsnyckel¹ utgjort en variabel.

Dimensionerna har till slut slagits samman för att konstruera ett etableringsindex, tänkt att ge en övergripande bild av hur förutsättningarna för ungas arbetsmarknadsetablering skiljer sig mellan olika kommuner. Sammantaget är förhoppningen att etableringsindexet kan synliggöra och begripliggöra den socioekonomiska kontextens påverkan på ungas etableringsmönster och försörjningsvillkor.

3.1.2 Tabellverket från SCB

Det andra statistiska materialet berör etablerings- och försörjningsförutsättningarna i Malmö. Materialet har levererats av Statistiska Centralbyrån och består av ett stort antal tabeller med detaljerade uppgifter om inkomst- och sysselsättningsförhållanden för grupper av individer, härfter kallade för kohorter, som var folkbokförda i Malmö stad och avgick från grundskolan respektive gymnasieskolan åren 2002 och 2011. Materialet gör det möjligt att undersöka de grundskoleavgångnas aktiviteter fem år efter att de lämnat utbildningen och de gymnasieavgångnas aktiviteter tre år efter att de lämnat utbildningen. Materialet gör det också möjligt att undersöka hur förutsättningarna skiljer sig mellan Malmös olika stadsdelar, vilket gör det möjligt att identifiera eventuella variationer kopplade till stadsdelarnas socioekonomiska sammansättning.

Materialet gör det alltså möjligt att genomgående mäta sysselsättnings- och försörjningsstatus med utgångspunkt från inkomstuppgifter. Kohorternas sysselsättningsstatus synliggörs genom att utgå från huvudsaklig inkomst utifrån två olika inkomstgränser, två respektive fyra prisbasbelopp. Omräknat till 2019 års belopp

¹ SKR:s socioekonomiska sorteringsnyckel är ett mått på kommunernas relativa socioekonomiska status och mäter avståndet till den kommun som har högst status. Nyckeln baseras på kommuninvånarnas arbetsmarknadsanknytning och inkomst, det vill säga variabler som samvarierar med ekonomiskt bistånd. Nyckeln kan med andra ord tolkas som en indikation på behovet av ekonomiskt bistånd i respektive kommun.

motsvarar det en samlad årsinkomst på 93 000 respektive 186 000 kronor. En välfärdspolitisk bedömning har varit utgångspunkten för att definiera inkomstgränserna på det sättet. Två prisbasbelopp betraktas i sammanhanget som en nedre gräns för en låg och prekär försörjningsnivå. Den övre gränsen, fyra prisbasbelopp, betraktas som högre, men för den sakens skull inte nödvändigtvis en tillfredsställande försörjningsnivå. En förvärvsinkomst på den nivån indikerar dock en starkare etableringsgrad.

Det senaste uppföljningsåret, 2016, motsvarade inkomstgränsen på fyra prisbasbelopp en årsinkomst på 177 200 kronor (SCB 2019a). För att räknas som etablerad enligt SCB:s etableringsmått krävdes samma år en inkomst på 191 800 kronor. Med andra ord ligger den högre inkomstgränsen nära den nivå som SCB betraktar som ett gränsvärde för att man ska kunna betraktas som etablerad på arbetsmarknaden.

Materialet innehåller inte bara uppgifter om inkomster relaterade till förvärvsarbete utan också uppgifter om inkomster relaterade till olika sociala ersättningar och bidrag samt studiedeltagande. När det gäller sociala ersättningar och bidrag handlar det om Arbetsförmedlingens stöd för både öppet arbetslösa och deltagare i arbetsmarknadspolitiska program samt ekonomiskt bistånd, föräldrapenning, sjukpenning, aktivitetsersättning och pensionsrelaterad ersättning.

För att klassas som studerande i materialet krävs att individen erhåller minst ett kvarts prisbasbelopp i studierelaterad ersättning. I övrigt redovisas genomgående den huvudsakliga inkomstformen. Att klassificeringen av studerande skiljer sig från övriga inkomstformer har att göra med ambitionen att fånga in individer som valt att enbart ta ut bidragsdelen i studiemedlen i samband med studier på komvux eller eftergymnasial utbildning. Har de däremot haft inkomster från förvärvsarbete under uppföljningsåret som överstiger 3,5 prisbasbelopp klassificeras individerna som huvudsakligen förvärvsarbetande och inte som studerande.

För att underlätta läsningen kommer jag genomgående att använda uttrycket prekär försörjningssituation för gruppen som har inkomster från förvärvsarbete som understiger två prisbasbelopp, som inte studerar eller som har arbetslöshetsunderstöd och/eller

ekonomiskt bistånd som huvudsaklig inkomst. Jag använder uttrycket etablerade för att karaktärisera villkoren för gruppen som har inkomster som överstiger fyra prisbasbelopp.

En del av dem som ingår i gruppen med en prekär försörjningssituation saknar helt inkomster. Andra förvärvsarbetar, men inte i tillräckligt hög utsträckning för att nå upp till inkomstgränsen. Materialet innehåller också uppgifter om i vad mån individer med en prekär försörjningssituation har fått del av olika sociala ersättningar.

Det från SCB beställda statistiska materialet är sekretesskyddat genom att uppgifterna är avrundade till närmsta femtal. Avrundning är en så kallad perturbativ metod för statistisk röjandekontroll som syftar till att minska risken för enskilda individer att lida skada (se till exempel Eurostat 1996; SCB 2015). Ur ett etiskt perspektiv bör man utgå från att det alltid finns potentiella ”angripare” som med hjälp av statistiskt material, egen bakgrundskunskap och logiska slutledningar kan få ny kunskap om känsliga egenskaper hos enskilda objekt eller individer. Det kan till exempel handla om röjande av identitet, antingen genom att man säkert kan säga att en viss individ motsvaras av en specifik uppgiftslämnare eller genom självidentifiering. Risken för röjande kan minskas, dock aldrig helt utplånas, genom att cellvärden ändras.

När cellvärden ändras går information förlorad. Det i sin tur innebär en ökad risk för begränsningar av de slutsatser som kan dras utifrån statistiken. Problemet blir särskilt påtagligt i de fall kohorterna delas upp i mindre grupper, till exempel enligt stadsdelsnivå, utbildningsgrupp, inrikes/utrikes född eller kön. Om det i en stadsdel finns tre inrikes födda individer som fullbordat sin gymnasieutbildning och uppbär ekonomiskt bistånd blir siffran i det statistiska underlaget fem. I en annan stadsdel där antalet individer i samma grupp är två blir siffran i det statistiska underlaget noll. Förutom att siffrorna i enskilda tabeller kan bli missvisande kan avrundningarna skapa problem i de fall antal räknas om till andelar. Ju mindre antal individer som ingår i en viss grupp, desto större risk för missvisande jämförelser.

3.1.3 Registerdata om unga som gick årskurs 6 i grundskolorna i Malmö år 2008

Det sista statistiska materialet består av registerdata från SCB avseende individer som gick i årskurs 6 i grundskolor i Malmö år 2008. Materialet har använts inom ramen för en större studie som genomförts inom MUVAH-plattformen¹. Därigenom har jag haft tillgång till registerdata från SCB avseende individer som gick årskurs 6 i grundskolor i Malmö från år 2008 till och med 2014. Det är följaktligen den äldsta kohorten som följs upp i avhandlingen. Motivet till att välja ut den här kohorten är att den har kommit längre i sin etableringsprocess än de yngre årskullarna, det vill säga de har i högre grad hunnit påbörja högre utbildning eller tagit de första stegen ut i arbetslivet. Kohorten består av totalt 2523 individer. Materialet gör det möjligt att följa kohorten under en tioårsperiod och innehåller uppgifter om individerna samt deras vårdnadshavare. Materialet omfattar en rad olika variabler, bland annat uppgifter om utbildningsval, utbildningsresultat, förvärvsarbete samt förekomst av olika sociala ersättningar och bidrag.

Materialet analyseras och presenteras med hjälp av logistiska regressioner. Logistiska regressionsanalyser är en metod som går ut på att analysera sannolikheten eller oddset för att individer i en viss undersökningspopulation, i detta fallet sjätteklassare i Malmö år 2008, ska befinna sig i en viss kategori vid ett senare uppföljningstillfälle (Aneshensel 2002; Peng m. fl. 2002; Djurfeldt & Barmark 2009; Field 2009). Syftet är att värdera hur olika bakgrundsfaktorer, till exempel utbildning eller boendeyr, påverkar sannolikheten att befinna sig i en viss situation. Oddset kan tolkas som sannolikheten för att befinna sig i en viss kategori dividerat med sannolikheten att inte befinna sig där. De resultat analysen ger redovisas som oddskvoter. Oddskvoterna ska då tolkas som den relativa avvikelsen i jämförelse med en referensgrupp som ges värdet 1. Exempelvis kan man bedöma sannolikheten för att tillhöra gruppen förvärvsarbetande. Om till exempel individer som uppnått en examen i gymnasieskolan utgör referensgrupp, det vill säga om

¹ MUVAH står för Malmöungdomars väg till arbete genom högskolestudier. MUVAH har etablerats som ett samverkansprojekt mellan Malmö universitet och Malmö stad och syftar bland annat till att bredda rekryteringen till universitetsstudier.

dessas individer ges värdet 1 i regressionen, kommer med största sannolikhet gruppen individer som saknar gymnasieutbildning att erhålla en oddskvot som understiger 1. Det ska då tolkas som att dessa individers sannolikhet att vara sysselsatta är mindre än de som har en gymnasieexamen. Skillnaden kan anges i procent och motsvarar skillnaden mellan referensgruppens värde 1 och det värdet för gruppen utan fullbordad gymnasieutbildning.

3.2 Det kvalitativa materialet

Avhandlingens kvalitativa material består av intervjuer med representanter för arbetsmarknadens parter, Skolverket och Arbetsförmedlingen. Intervjuerna syftar till att besvara frågan om vilka hinder som kan identifieras kopplat till lågutbildade ungas etablerings- och försörjningsmöjligheter. En utgångspunkt i intervjuerna är alltså den besvärliga etableringssituationen för lågutbildade unga och introduktionsprogramselever. Det har inte saknats initiativ från det offentliga för att underlätta introduktionsprogramselevs övergångar från skola till arbetsliv. Däremot finns det skäl att ifrågasätta om initiativen är effektiva. Det som skaver, och som gör introduktionsprogrammen särskilt relevanta för den här avhandlingens syfte, är inflytandet från arbetsmarknadens parter. Av den anledningen har intervjuer genomförts med representanter från arbetsgivarorganisationer, deras fackliga motparter samt företrädare för partsöverskridande organisationer, men också med representanter från Skolverket och Arbetsförmedlingen. Totalt har 14 intervjuer genomförts. Intervjuer har genomförts med företrädare för branscher där andelen unga är hög (till exempel handelsbranschen och hotell- och restaurangbranschen), men också branscher där andelen unga är låg (till exempel Fastighetsanställdas förbund). En del branscher har också valts ut eftersom att de har en tradition av att arbeta med ungas övergångar från skola till arbetsliv. Inom byggbranschen finns till exempel en tradition av lärlingsutbildning och andra initiativ som påverkar ungas övergångar. Samtliga av de intervjuade respondenterna från arbetsmarknadens parter har uppdrag som inkluderar arbete med utbildning- och kompetensutvecklingsfrågor. Från Skolverket intervjuades ett undervisningsråd med erfarenhet av att arbeta med introduktionsprogrammen och de se-

naste förändringarna av programmen. Från Arbetsförmedlingen intervjuades en tjänsteman med erfarenhet av att arbeta med branschföreträdare och yrkesutbildningsfrågor. Nedan listas vilka organisationer respondenterna företräder.

Fackliga företrädare

Fastighetsanställdas förbund
GS facket för skogs- trä- och grafisk bransch
Handelsanställdas förbund
Hotell- restaurangfacket
Livsmedelsarbetareförbundet
Svenska byggnadsarbetareförbundet

Företrädare för arbetsgivarorganisationer

Elektrikernas intresseorganisation
Handelsrådet
Sveriges Byggindustrier
Transportföretagen

Företrädare från partsöverskridande organisationer

Transportfackens Yrkes och Arbetsmiljönämnd
VVS-branschens yrkesnämnd

Företrädare från myndigheter

Skolverket
Arbetsförmedlingen

3.2.1 Genomförandet och bearbetning av intervjuerna

Steinar Kvale (1997) ser på intervjun som ett samtal och därmed som en grundläggande form av mänsklig interaktion. Genom samtal kan människor lära känna varandra, lära sig om varandras erfarenheter, känslor och förhoppningar och få insikt i hur andra förstår den värld de lever i (ibid s. 5). Forskningsintervjun är i grunden ett sådant samtal, men det finns också en uttalad ambition

att erhålla den intervjuades beskrivningar av sin livsvärld och vilken betydelse intervjupersonen tillskriver det beskrivna fenomenet, alltså det intervjun handlar om.

Att se på intervjuerna som samtal innebär också en syn på intervjupersonerna som delaktiga i att forma innehållet. I min roll som intervjuare har jag haft ambitionen att inte vara distanserad och kontrollerande, utan snarare närvarande och medskapande. Min forskarroll innebär dock en oundviklig maktposition i det att det är jag som lyssnar igenom intervjumaterialet, transkriberar det, tolkar och analyserar det (Coffey & Atkinson 1996; Ahrne & Svensson 2015; Bryman 2018; Creswell 2018). Det är också jag som har initierat samtalet och det är jag som styr det. Vid intervjuerna använde jag mig av en semistrukturerad intervjuguide (Bryman 2018; Creswell 2018). Det innebär att jag satte upp ramar för vad samtalet skulle handla om. I linje med avhandlingens syfte och frågeställningar var min ambition att identifiera hinder för lågutbildade ungas etablerings- och försörjningsmöjligheter. Därför koncentrerades frågorna kring anställningsbarheten hos lågutbildade. Mer specifikt ställdes också frågor kopplade till olika initiativ som syftar till att utöka yrkesutbildningsinslagen inom ramen för gymnasieskolans introduktionsprogram. Intervjuguiden finns att läsa i avhandlingen som bilaga 2.

Bearbetningen av intervjumaterialet tog sin början redan under samtalet. Även om intervjuerna spelades in tog jag en del anteckningar av sådant som intresserade mig och som jag snabbt ville följa upp. De inspelade intervjuerna transkriberades. Bearbetningen av materialet fortsatte genom noggranna genomläsningar. Tillvägagångssättet påminner om vad Kvale kallar att skapa mening ad hoc (Kvale 1997). En första genomläsning av transkriptionerna gav ett allmänt intryck av materialet. I den fortsatta processen fördjupades detta intryck genom att jag återvände till särskilda delar av materialet och gjorde fördjupade tolkningar av vissa yttranden. Dessa tolkningar ligger till grund för den tematisering som resultatredovisningen i kapitel 7 utgår från.

4. ANALYTISKA UTGÅNGSPUNKTER

I det här kapitlet behandlas begrepp som är relevanta vid analysen av avhandlingens empiriska material. Till att börja med har begreppen no-pay/low-pay cycling och work-welfare-cycling använts för att illustrera situationen där unga pendlar mellan jobb med låga inkomster och ersättningar från sociala trygghetssystem. Forskare har också framhållit att aktiveringspolitiken kan förstås som ett sätt att reproducera arbetskraften för lågproduktiv del av arbetsmarknaden (Jessop 1993 & 2013). Det empiriska materialet, inte minst i statistiken som rör Malmö, talar för att en betydande andel unga befinner sig i pendelrörelser mellan perioder av dåligt betalda jobb och perioder av arbetslöshet med eller utan ersättningar från de sociala trygghetssystemen. En betydande del av de unga med en prekär försörjningssituation har i praktiken mycket begränsat ekonomiskt utbyte av de sociala trygghetssystemen, vilket inte är helt förenat med forskningen om work-welfare cycling.

Social stängning är också ett centralt begrepp i avhandlingen. Begreppet har varit användbart för analysen av de delar av det empiriska materialet som berör lågutbildade ungas etableringsförutsättningar. För unga som inte fullbordar en gymnasieutbildning är utsikterna på arbetsmarknaden, återigen, begränsade. Den besvärliga situationen för lågutbildade unga bekräftas i det statistiska material som används i avhandlingen, men också i det kvalitativa materialet, det vill säga intervjuerna med representanterna för arbetsmarknadens parter, Skolverket och Arbetsförmedlingen. Det är framför allt i analysen av respondenternas syn på etableringsmöj-

ligheterna för lågutbildade och introduktionsprogramselever som begreppet används.

4.1 Work-welfare-cycling – om försörjningsförutsättningar

I kapitel 1 och kapitel 2 beskrev jag hur många unga riskerar att fastna i kortvariga och dåligt betalda jobb som inte motsvarar deras kvalifikationsnivå. Dessa perioder varvas med perioder varvas med tider av arbetslöshet och inaktivitet (Scarpetta m. fl. 2010). Inom välfärdspolitisk forskning används alltså begreppen no-pay/low-pay cycling och work-welfare cycling i syfte att belysa situationen (Goulden 2010; Shildrick m. fl. 2010; McCollum 2012a, 2012b). I de studier där begreppen utvecklats pekar forskarna på att betydande grupper, inte minst unga, migranter och lågutbildade, pendlar mellan perioder av kortvariga och okvalificerade jobb och arbetslöshetsperioder med socialt understöd. För enskilda individer för situationen med sig en påtaglig social sårbarhet, risker förknippade till ohälsa och svaga försörjningsmöjligheter.

McCollum (2012a; 2012b; 2013) menar att den här typen av pendelrörelser orsakas av olika, men sammanlänkade, faktorer. Det handlar till att börja med om strukturella faktorer kopplade till en utveckling av arbetsmarknaden som innebär allt fler tidsbegränsade och flexibla anställningsformer. Work-welfare-cycling tillfredsställer behovet av löst anknuten arbetskraft på sekundära arbetsmarknader präglade av låga krav på såväl yrkeskunskaper som företagsspecifik kompetens och där arbetstillfällena är tidsbegränsade. Det finns en trend mot allt mer flexibla anställningsformer, vilket i praktiken för arbetstagaren kan innebära minskad anställningstrygghet och minskade möjligheter till kompetensutveckling. Enligt forskarna på området kan denna utveckling ha lett till ett starkare segmenteringsmönster på arbetsmarknaden (Hudson 2007; Goos m. fl. 2009; Goos m. fl. 2014; McTier & McGregor 2018).

Förutom strukturella orsaker anför forskarna också en rad individrelaterade faktorer som bidrar till att förklara förekomsten av no-pay/low-pay cycling och work-welfare cycling. McCollum (2012) framhåller till exempel att individer som saknar arbetslivserfarenhet och för arbetslivet relevanta kvalifikationer löper sär-

skilt stor risk att fastna i work-welfare cycling. Det gör lågutbildade unga särskilt utsatta. Här handlar det om att individer riskerar att successivt få allt svagare konkurrensmöjligheter på arbetsmarknaden genom att kunskaper och färdigheter tenderar att föråldras och möjligheter till lärande är stängda.

Till sist framhåller forskarna också att den lokala, institutionella kontexten bidrar till work-welfare cycling och low-pay/no-pay cycling (McCollum 2013). Dels pekar man på effektiviteten i välfärds-politiska institutioner, det vill säga i vilken utsträckning sådana institutioner förmår möta behoven hos dem som fastnar i pendelrörelser mellan perioder av dåligt betalda, tillfälliga anställningar och perioder av arbetslöshet (Jessop 1993 & 2013). Men man pekar också på institutioner i form av normer och värderingar, till exempel kopplat till kamratpåtryckningar och ungas attityder till arbete. Det handlar med andra ord om potentiellt kontextspecifika hinder för en framgångsrik etablering på arbetsmarknaden (McCollum 2013).

4.2 Social stängning – om etableringsförutsättningar för lågutbildade

I avhandlingen används begreppet social stängning för att illustrera etablerings- och försörjningssituationen för lågutbildade unga. Inom sociologisk forskning används begreppet social stängning för att förstå hur gränsdragningsprocesser, konstruktionen av identiteter och uppbyggnaden av gemenskaper kan användas för att monopolisera knappa resurser till den egna gruppens fördel (Weber 1983; Parkin 1979; Murphy 1988). Begreppet har också använts inom professionsforskningen (Brante 2009) och syftar då ofta på ett mönster där högutbildade personer, inte sällan med yrkeslegitimation, strävar efter att bevara sin exklusivitet genom att utesluta andra yrkesgrupper från möjligheterna att konkurrera om jobben (Olofsson & Kvist 2019).

Begreppet härrör ursprungligen från Max Weber (1983) och hans beskrivningar av öppna och slutna ekonomiska relationer. Weber menade att tilltagande konkurrens i förhållande till förvärvsmöjligheter ökar intresset hos de konkurrerande att på något sätt begränsa konkurrensen (Weber 1983:239). En sådan begräns-

ning kan ske genom att några av de konkurrerande utesluter andra, faktiska eller presumtiva, konkurrenter på grund av något yttre konstaterbart kännetecken. Han betonar att dessa kännetecken kan vara av i princip vilket slag som helst, och nämner till exempel kvalifikationer, etnicitet, språk, börd, social eller geografisk härkomst. Dessa monopolistiska tendenser antar, enligt Weber (1983:241), ”specifika former, då grupper bildas av personer som karakteriseras av en gemensam, specifik egenskap, som **förvärvats** genom uppfostran, utbildning eller praktik” (Webers fetmarkering). Syftet är att exkludera utomstående från sociala och ekonomiska möjligheter.

Frank Parkin (1979) har utvecklat Webers stängningsbegrepp. Enligt Parkin (1979:47) är exkluderande social stängning den dominerande formen av stängning. Historiskt sett lyfter han fram flera exempel, till exempel kopplade till att adelns privilegier rättfärdigades genom börd eller att tillgången till kunskap begränsades till en liten grupp, exempelvis inom kyrkan. En av de stängningsmekanismer Parkin lyfter fram är kopplad till akademiska eller professionella kvalifikationer (Parkin 1979:48). Även Weber förhöll sig till den här typen av social stängning (Weber 1983:240). Långa utbildningar som leder till examina och legitimationer av olika slag monopoliserar delar av arbetsmarknaden på ett sätt som begränsar tillträdet för de som saknar sådana utbildningserfarenheter. Parkin (1979:54) beskriver den här formen av social exkludering som ”the inflated use of educational certificates as a means of monitoring entry to key positions in the division of labour”.

Parkin menar att användningen av utbildningskvalifikationer har bidragit till professionaliseringstrender inom flera yrken och branscher. Han ser på professionalisering som ett sätt att begränsa och kontrollera utbudet av valbara aspiranter till specifika yrken i syfte att bevara dessa yrkens status och marknadsvärde. I professionaliseringsprocesser formuleras rigorösa koder, eller kvalifikationer, kopplade till teknisk och social kompetens samt etiska standarder som bidrar till distanseringen från vanliga arbetaryrken och som ytterligare ökar och bevarar professionens status och ställning.

Enligt Parkin bidrar strävan efter att kontrollera utbudssidan på arbetsmarknaden på det här sättet, i alla fall delvis, till utbildnings-

expansion och ökade krav på arbetskraften att uppvisa kvalifikationer erhållna inom utbildningssystemet. Att kvalifikationer och utbildningsmeriter kommit att utgöra grundläggande förutsättningar för tillträdet till arbetsmarknaden har motiverats med att arbetsuppgifterna, i spåren av bland annat teknisk utveckling och förändrade arbetsorganisationer, kommit att bli allt mer komplexa. Behovet av att pröva individers kvalifikationer blir därmed allt viktigare. Det är en bild som återkommer i den bredare forskningen om ungas övergångar och det är också den uppfattning som återkommer i de intervjuer som genomförts inom ramen för den här avhandlingen. I mina intervjuer har det emellertid blivit uppenbart att det inte bara är yrkesgruppernas företrädare som driver krav på ökade kvalifikationer utan det finns en bred uppslutning både bland arbetsgivare och fackliga företrädare om att upprätthålla yrkesstandarder och kvalifikationskrav. Samtidigt är det värt att betona att ökade utbildningskrav kopplade till ett yrke inte bara behöver ses som ett resultat av en yrkesgrupps strävan efter att förstärka sin insiderposition. Mina intervjuer talar snarast för att det finns en samfällad uppfattning hos fackliga företrädare, arbetsgivarföreträdare och myndighetsföreträdare för att yrkeskvalifikationer bör upprätthållas generellt.

Begreppet social stängning för tankarna till begreppsparet insider/outsider inom arbetsmarknadsekonomisk forskning. Assar Lindbeck och Dennis Snower presenterade under 1980- och 90-talen ett antal studier där de utvecklade ett teoretiskt perspektiv enligt vilket det finns formella och informella kostnader för att anställa respektive avskeda arbetskraft och som ger redan anställda (insiders) marknadsmakt vid lönebildning (Lindbeck & Snower 1989; Lindbeck & Snower 2001). Det handlar om såväl kostnader förknippade med anställningsförfarande – alltså sådana som är förknippade med anställningsprocesser och osäkerheter förknippade med kompetensutveckling av arbetskraft. Vad Lindbeck och Snower beskriver är utvecklingen av en allt mer segmenterad arbetsmarknad där resurssvaga grupper som till exempel lågutbildade unga tenderar att fastna i en outsider-roll.

Det finns naturligtvis också en rationalitet i ökade utbildningskrav kopplat till olika yrkesområden. Ur ett nationalekonomiskt

perspektiv kan de senaste decenniernas ökade krav på utbildning uppfattas som något annat än ett uttryck för social stängning. Enligt olika utbildningsekonomiska teorier finns en direkt koppling mellan en individs utbildningserfarenheter och dennes produktivitet (Wadensjö 2014c). Den klassiska humankapitalteorin gör till exempel gällande att utbildning innebär en investering som höjer individens produktivitet. Förutsatt att det finns en efterfrågan på individens kunskaper och förmågor på arbetsmarknaden ökar individens anställningsbarhet. Det är givetvis rimligt att upprätthålla krav på yrkeskvalifikationer. Utan goda förutsättningar för kompetensutveckling skulle sannolikt såväl bredare förnyelsesträvanden inom enskilda branscher liksom på arbetsmarknaden i stort försvåras. Stabila anställningsförhållanden är samtidigt en förutsättning för att arbetsgivare ska vara villiga att investera i de anställdas kompetensutveckling (Sohlman 1996).

Längre fram i avhandlingen tydliggörs hur utbildningsresultat återspeglar individens socioekonomiska och demografiska erfarenheter. I kapitel 5 presenteras ett etableringsindex som illustrerar skilda etableringsmönster för unga på kommunnivå. I de efterföljande kapitlen fördjupas analysen av den socioekonomiska bakgrundens betydelse för utbildningsval och utbildningsprestationer samt försörjningsvillkor genom att jag tittar närmare på villkoren i olika delar av Malmö stad.

5. DEN SOCIOEKONOMISKA KONTEXTEN OCH VARIATIONER I UNGAS ETABLERINGSMÖNSTER

Avhandlingens syfte är att undersöka ungas etableringsmönster med utgångspunkt från att dessa mönster påverkas av den lokala socioekonomiska kontexten. Avsikten med detta kapitel är att synliggöra och begripliggöra variationer i ungas etableringsmönster på kommunnivå.

Att den lokala socioekonomiska kontexten och närområdet har en förklaring när det gäller ungas skilda etableringsmönster har uppmärksammats i flera studier (se till exempel SOU 2013:74, Kvist & Olofsson 2017, SOU 2017:19, Olofsson & Kvist 2019, SOU 2019:40; SOU 2020:46). I dessa studier har inte minst skillnader mellan storstadsregioner och landsbygds- eller glesbygdsregioner lyfts fram. Storstadsregioner utgör större och mer differentierade arbetsmarknader vilket påverkar tillgången på arbetstillfällen (SOU 2019:40; SOU 2020:46). Dessutom är utbildningsresultaten på grundskole- och gymnasial nivå generellt sett bättre i och omkring storstäderna. En större andel av befolkningen i dessa kommuner har eftergymnasial utbildning (Mörk 2019; SOU 2020:46). Kommunernas ekonomi och verksamhet är beroende av demografiska förhållanden och då inte minst befolkningens ålderssammansättning (Mörk 2019). En svagare skattekraft påverkar bland annat utrymmet för kommunala insatser kopplat till utbildning och arbetsmarknadsinsatser.

I kapitlet synliggörs och begripliggörs alltså skillnader i etableringsmönster mellan kommunerna. Kartläggningen sammanfattas i ett etableringsindex. Indexet synliggör skillnader kopplade till sociodemografiska förhållanden i kommunerna, utbildningsprestationer, utbildningsinriktning och utbildningsnivå samt förhållanden relaterade till arbetsmarknaden. Indexet baseras primärt på sekundärdata från SCB:s statistikdatabas, men även på uppgifter från Arbetsförmedlingen, Folkhälsomyndigheten, Försäkringskassan, Skolverket, Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR).

Statistiken har delats in i tre dimensioner baserade på sociodemografiska, utbildningsbetonade respektive arbetsmarknadsrelaterade faktorer. Varje dimension presenteras i ett enskilt index. Därefter sammanfattas varje index i ett totalindex, eller vad jag har valt att benämna ett *etableringsindex*. Etableringsindexet är konstruerat utifrån genomsnittliga årliga uppgifter för samtliga variabler avseende perioden år 2011 till och med år 2017. I metodkapitlet har jag beskrivit hur jag har gått till väga för att konstruera indexen.

I det följande presenterar jag i tur och ordning respektive index. Den empiriska framställningen avrundas med en genomgång av etableringsindexet och en diskussion om etableringsindexets användbarhet för att synliggöra strukturellt betonade skillnader i ungas etablerings- och försörjningsmönster.

5.1 Den socioekonomiska kontextens betydelse

Avsikten med att konstruera index inom samhällsvetenskaplig forskning är vanligtvis att etablera mått som synliggör och sammanfattar bredare fenomen (Blaikie 2003; Blaikie 2009; Babbie 2013). Ofta använder man sig av uppgifter om olika förhållanden, till exempel inkomster och utbildningsnivå, för att säga något om sociala relationer, till exempel socioekonomisk tillhörighet (Blaikie 2003). I den här avhandlingen syftar indexen till att synliggöra skillnader i ungas etableringsmönster.

Innan etableringsindexet presenteras vill jag uppmärksamma läsaren på två begränsningar. För det första recenserar etableringsindexet inte de politiskt initierade arbetsmarknads- och utbildnings-

insatser som kommunerna genomför. Snarare syftar indexet, återigen, till att teckna en bred bild av hur den socioekonomiska kontexten påverkar ungas arbetsmarknads- och försörjningsmönster samt i vilken utsträckning dessa mönster skiljer sig mellan kommunerna.

För det andra förklarar indexet inte något. Med andra ord har inte några förklarande statistiska analyser, till exempel regressionsanalyser, genomförts. Etableringsindexet och dess olika komponenter kan däremot ligga till grund för fördjupade studier av samband av såväl negativa som positiva avvikelser.

En undersökning av den socioekonomiska kontexten kunde också utgått från andra geografiska indelningar, till exempel SCB:s lokala arbetsmarknader (LA) eller Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analysers (Tillväxtanalys) funktionella analysregioner (FA-regioner) (SCB 2019c; Tillväxtanalys 2014).

Jag har i avhandlingen valt att utgå från kommunindelningen. Det beror bland annat på att LA- och FA-indelningen riskerar att bli allt för grov och därmed dölja sådana lokala variationer som en kommunindelning kan fånga upp. Dessutom redovisas flera av de relevanta variabler som används i etableringsindexet på kommunnivå.

5.1.1 Etableringsmönster enligt indexet

De fyra kartor som visas på nästa sida illustrerar etableringsindexet och de tre bakomliggande dimensionerna. I kartorna är varje kommun färglagd efter värdet i respektive index. En gulare färg indikerar ett lägre värde och ett svagare etableringsmönster. Omvänt indikerar en rödare färg ett högre värde och starkare etableringsmönster. Med andra ord visualiserar kartorna skillnaderna i ungas etableringsmönster mellan kommuner. I avhandlingens bilaga 1 finns en förteckning där samtliga kommuner är rangordnade enligt etableringsindexet.

Att ungas etablerings- och försörjningsförutsättningar varierar mellan kommunerna är naturligtvis inte överraskande, men skillnaderna är ändå värda att uppmärksamma. De stora skillnaderna i etableringsmönster talar för att föreställningen om en nationellt sammanhållen universalistisk övergångsregim i Sverige, så som det

ofta framställs inom den internationella komparativa forskningen om ungas övergångar, med fog kan ifrågasättas (Walther 2006; Busemeyer 2016). I det följande illustreras skillnaderna med utgångspunkt från de tre bakomliggande dimensionerna. Därefter presenteras ett etableringsindex för att ge en mer övergripande bild av de socioekonomiska variationerna i ungas etableringsmönster.

Sociodemografiskt index

Utbildningsrelaterat index

Arbetsmarknadsrelaterat index

Etableringsindex

5.1.2 Den sociodemografiska dimensionen

Ungas etableringsförutsättningar påverkas av socioekonomiska förhållanden och demografi, i termer av åldersstruktur och andelen utrikes födda (MUCF 2018; Olofsson & Kvist 2019; Olofsson & Kvist 2020). I anslutning till en faktoranalys konstruerades ett index som sammanfattar kommunernas sociodemografiska förutsättningar. Den sociodemografiska dimensionen omfattas av följande uppgifter: andelen i befolkningen över 65 år, andelen unga män i åldern 20-29 år, andel studerande i åldern 20-29 år, andel eftergymnasialt utbildade i åldern 20-25 år, förändringar i andelen utrikes födda i åldrarna 20-29 år (mellan åren 2007 och 2017), skattesats i kommunen och andel sysselsatta i kommunal verksamhet i åldrarna 20-64 år.

Figur 5.1. Sveriges 290 kommuner indelade i decilgrupper efter medelinkomst.

Värden på sociodemografiskt index (y-axeln) och fördelning av kommuner efter genomsnittlig inkomstnivå (x-axeln). Uppgifterna avser ett genomsnitt för åren 2011-2017. Källor: Egna beräkningar med data från SCB och SKR.

Figur 5.1 visar sambandet mellan värdet på det sociodemografiska indexet och medelinkomsten. Sambandet är starkt, vilket en korrelationsanalys bekräftar. Korrelationskoefficienten¹ uppgår till 0,74.

¹ . En korrelationskoefficient på 0 innebär att det saknas ett samband medan 1 innebär ett fullständigt samband. Positiva värden indikerar positiva samband medan negativa värden illustrerar negativa samband.

Resultatet indikerar att kommuner med relativt hög medelinkomst per invånare kännetecknas av att befolkningen är ung, välutbildad, har en högre andel unga kvinnor och har haft en svagare ökning av andelen utrikes födda under de senaste åren. Dessutom har dessa kommuner en lägre skattesats och en lägre andel sysselsatta inom kommunal verksamhet (och omvänt en högre andel sysselsatta i privat sektor).

Vilka kommuner är det då som placerar sig i toppen respektive botten på det sociodemografiska indexet? Till att börja med kan konstateras att landets tre storstäder – Stockholm, Göteborg och Malmö – placerar sig i den översta decilen (alltså bland de 29 kommuner med högst indexvärde). Där finns också femton kommuner från Stockholms län samt kommuner som Umeå, Uppsala och Lund. En generell observation är att det rör sig om befolkningsmässigt relativt stora kommuner. Flera av dem har akademiska lärosäten, även om det inte gäller alla, något som bidrar till den höga andelen unga i befolkningen. De kommuner som inte har lärosäten ligger i regel i direkt anslutning till en kommun som har det. Relateras indexet till Sveriges Kommuner och Regioners (SKR:s) kommungruppsindelning¹ kan ett mönster urskiljas (SKL 2017). Kommunerna i den tionde decilen är antingen storstäder, större städer eller pendlingskommuner till sådana kommuner. Undantaget är Kalmar, som enligt SKR:s indelning klassificeras som mindre stad eller tätort.

Mönstret blir än tydligare sett till kommunerna som hamnar i den lägsta decilen (alltså de 29 kommuner med lägst indexvärde). Dessa kommuner är något mer spridda över landet, men består till största delen av befolkningsmässigt små, norrländska och mellansvenska kommuner. Det handlar om kommuner som Överkalix, Pajala, Kramfors och Ljusnarsberg. Enligt SKR:s indelning handlar det om landsbygdskommuner, lågpendlingskommuner och kommuner nära större städer.

Det sociodemografiska indexet indikerar att små, avlägset belägna kommuner kännetecknas av en åldrande befolkning och växande försörjningsbörda, men också av ett högt skattetryck och utma-

¹ SKR:s kommungruppsindelning utgår från storleken på tätorten, närhet till större tätort och pendlingsmönster och består av totalt nio grupper fördelade på tre huvudgrupper.

ningar kopplade till en snabbt växande andel utrikes födda unga vuxna. Den låga utbildningsnivån och låga andelen studerande kan i förlängningen hämma utvecklingen av det lokala näringslivet och i försvåra etableringsförutsättningarna. Att andelen män är något högre kan förklaras av att kvinnor är mer utbildningsbenägna än män och i högre utsträckning flyttar till kommuner med lärosäten, men också av en tillökning i gruppen unga utrikes födda på senare år.

5.1.3 Den utbildningsrelaterade dimensionen

Utbildningens betydelse för ungas övergångar till arbetslivet har motiverat valet av att kartlägga skillnader mellan kommuner via ett separat utbildningsindex. Utbildningsdimensionen syftar till att ge en bild av hur faktorer relaterade till utbildning skiljer sig mellan Sveriges kommuner och består därför framför allt av variabler med koppling till kommuninvånarnas utbildningsbakgrund. Efter en faktoranalys kunde följande variabler identifieras i anslutning till utbildningsdimensionen: genomsnittliga meritvärden i grundskolan, andelen obehöriga till gymnasieskolans yrkesprogram, andel studerande på gymnasieskolans yrkesprogram, andelen elever på introduktionsprogrammen samt andelen i åldern 20-24 år som saknar fullbordad gymnasieutbildning, andelen eftergymnasialt utbildade i åldern 35-64 år. Därutöver ingick även förändringar i andelen utrikes födda unga vuxna i åldern 20-24 år samt andelen i den vuxna befolkningen som har varaktigt låg ekonomisk standard, det vill säga andelen individer som tillhör ett hushåll som har en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som understiger 60 procent av värdet för samtliga (se till exempel SCB 2019b). Motivet till att inkludera de båda sistnämnda variablerna är alltså att såväl andelen utrikes födda som förekomsten av ekonomisk utsatthet påverkar studieresultaten. Variabeln förändringar i andelen utrikes födda förekommer även i den sociodemografiska dimensionen. Även om faktoranalyserna har genomförts separat för varje dimension bör läsaren vara uppmärksam på att variabeln väger tungt i etableringsindexet där de olika dimensionerna adderats.

Om utbildningsindexet relateras till det sociodemografiska indexet framkommer ett starkt samband. En sambandsanalys resulterar i en

korrelationskoefficient som uppgår till 0,85. Med andra ord tenderar kommuner med ett lågt sociodemografiskt index att också ha ett lågt utbildningsindex. Medelvärde för utbildningsindexet är knappt 0,2 för de kommuner som hamnar i den lägsta sociodemografiska decilen (på en skala mellan 0 och 1). Motsvarande värde för kommunerna i den högsta decilen är 0,7. Det finns en viss spridning mellan kommunerna, men spridningen mellan kommungrupperna är mer påtaglig än spridningen inom decilgrupperna.

Figur 5.2 Sveriges 290 kommuner indelade i decilgrupper efter värden på det sociodemografiska indexet.

Källor: SCB, SKR och Skolverket. Värden på utbildningsindex (y-axeln) och sociodemografisk gruppering av kommunerna (x-axeln).

Några kommuner sticker ut i positiv riktning. Båstad, Höganäs och Pajala placerar sig till exempel högre än väntat på utbildningsindexet givet deras sociodemografiska index. Andra kommuner avviker i mer negativ bemärkelse. Malmö är ett sådant exempel. Medan Malmö hamnar i den tionde decilgruppen i anslutning till det sociodemografiska indexet, alltså bland kommunerna med högst värden, hamnar kommunen i den sjätte enligt utbildningsindexet.

Men trots en del avvikande exempel är mönstret tydligt. Kommuner med en ålderssammansättning präglad av en hög andel äldre, en låg andel yngre och studerande samt en under de senaste

åren snabbt växande grupp utrikes födda kännetecknas också av sämre utbildningsprestationer. Det genomsnittliga meritvärdet är lägre och färre unga uppnår behörighet till gymnasieskolans nationella program. En konsekvens av det är att en större andel unga i sådana kommuner läser på gymnasieskolans introduktionsprogram och att andelen som inte uppnår utbildningsmålen i gymnasieskolan, det vill säga gymnasieexamen, är högre. Samma kommuner kännetecknas också av att en större andel av befolkningen lever med en varaktigt låg ekonomisk standard, det vill säga att individen befunnit sig under gränsen för låg ekonomisk standard under ett givet år samt under minst två av de tre föregående åren (se till exempel SCB 2019b). I samband med att andelen utrikes födda i befolkningen har ökat har också den sociala utsattheten ökat, men även bland inrikes födda är den ekonomiska utsattheten större i dessa kommuner. Detta mönster bekräftas i studier som påvisar att elevers socioekonomiska bakgrund påverkar utbildningsresultaten (Malm-Lindberg 2014; Skolverket 2018a; Grönkvist & Niknami 2020; SOU 2020:46).

5.1.4 Den arbetsmarknadsrelaterade dimensionen

Förutom index relaterade till sociodemografiska och utbildningsmässiga förhållanden har också ett index konstruerats för att illustrera villkoren på arbetsmarknaden. Relevanta variabler har identifierats med samma utgångspunkt som för de båda föregående indexen. Ett större antal variabler har reducerats till något färre med hjälp av faktoranalys. I arbetsmarknadsdimensionen ingår följande variabler: andelen av den unga i åldrarna 20-24 år respektive vuxna befolkningen i åldrarna 20-64 år som varken arbetar eller studerar; andelen arbetslösa bland unga i åldrarna 20-24 år och unga vuxna i åldrarna 25-34 år, andelen unga i åldrarna 20-29 år respektive vuxna i åldrarna 30-64 år som förvärvsarbetar; inrikes flyttningsöverskott i åldrarna 25-34 år (positivt eller negativt); samt en socioekonomisk sorteringsnyckel från Socialstyrelsen för att uppskatta andelen av befolkningen som riskerar att bli beroende av försörjningsstöd. Sorteringsnyckeln är en sammanvägning av en rad faktorer och antar värden mellan 1 och 8 där 1 indikerar att en liten andel av kommunens befolkning riskerar att bli beroende

av försörjningsstöd och 8 indikerar att en större andel av befolkningen kan bli beroende av försörjningsstöd (Socialstyrelsen 2020).

Om arbetsmarknadsindexet relateras till det sociodemografiska indexet kan ett samband konstateras, dock inte lika starkt som det mellan utbildningsindexet och det sociodemografiska. Figur 5.5 nedan illustrerar dock att trenden är densamma.

Figur 5.3. Kommunerna indelade i decilgrupper efter värden på det sociodemografiska indexet.

Källor: Egna beräkningar med data från Arbetsförmedlingen, SCB. Arbetsmarknadsindex (y-axeln) och kommungruppsindelning (x-axeln).

Kommuner med ett högt sociodemografiskt index tenderar att också ha ett högt arbetsmarknadsindex. Kommuner från Stockholms län är fortsatt flest, men kommuner från Västra götalandregionen har klättrat uppåt, till exempel Stenungssund, Tjörn och Bollebygd. En del kommuner avviker negativt i förhållande till det sociodemografiska indexet, till exempel Malmö och Landskrona i Skåne län. Anledningen till det är de båda kommunernas relativt höga arbetslöshetstal bland unga vuxna och en hög andel utrikes födda i befolkningen. Två kommuner som avviker i positiv bemärkelse är Gällivare och Kiruna i Norrbotten. För båda kommunerna är vär-

det på arbetsmarknadsindexet högre än vad som kunde förväntas givet deras värde på det sociodemografiska indexet, något som förklaras av en hög sysselsättningsgrad i befolkningen.

Arbetsmarknadsindexet illustrerar att kommuner med en hög andel invånare som varken arbetar eller studerar, en hög andel arbetslösa och en låg sysselsättningsgrad också i hög utsträckning kännetecknas av oförmånliga sociodemografiska villkor, till exempel en hög andel äldre och en omfattande utflyttning av unga till utbildningsorter och storstadsregioner. De har också en generellt sett låg utbildningsnivå med en lägre andel eftergymnasialt utbildade i befolkningen. Därutöver har kommuner med svag arbetsmarknad mottagit en betydande andel utrikes födda i yngre åldrar under senare år, främst i anslutning till flyktingkrisen 2014–15.

5.1.5 Etableringsindexet

I det följande sammanfattas de tre dimensionerna till ett etableringsindex. Etableringsindexet är tänkt att ge en övergripande bild över hur etableringsförutsättningarna för unga varierar i landet genom att sammanfatta sociodemografiska, utbildningsrelaterade och arbetsmarknadsrelaterade faktorer. Ju lägre indexvärde en kommun får, desto mer ogynnsamma är etableringsförutsättningarna. I figur 5.4 nedan relateras placeringen i etableringsindexet till ett genomsnitt för andelen unga i åldern 20–29 år i kommunerna som försörjer sig via sociala ersättningar och bidrag, i det här fallet försörjningsstöd, ersättning vid arbetslöshet, sjukpenning, aktivitetserättning samt föräldrapenning. Måttet har valts ut för att ge en bild av etableringssituationen för unga i åldern 20–29 år i de olika kommunerna. Utgångspunkten är att en hög andel unga som försörjer sig via bidrag och sociala ersättningar indikerar mer problematiska etableringsförhållanden. Uppgifterna är omräknade till helårsekvivalenter. Det innebär till exempel att två halvtidsersättningar eller fyra ersättningar motsvarande 25 procent omräknas till heltidsersättning för en individ.

Figur 5.4. Andel i åldern 20–29 år med sociala ersättningar

Källor: Arbetsförmedlingen, SKR, Skolverket. Sveriges 290 kommuner indelade i decilgrupper efter värden på etableringsindexet. Andel i åldern 20–29 år med sociala ersättningar (y-axeln) och fördelning av kommunerna efter etableringsindex (x-axeln). Uppgifterna avser genomsnitt för åren 2014–2018.

Mönstret är tydligt. I kommuner med låg medelinkomst, hög medelålder, låg utbildningsnivå och höga arbetslöshetstal tenderar andelen unga som lever på sociala ersättningar att vara högre än i kommuner där förhållandena är de omvända. Av kommunerna i decilgrupp 10 i figur 5.4, alltså de 29 kommuner som har högst indexvärden, ligger samtliga, förutom Umeå, i södra Sverige. Femton av dem, ligger i region Stockholm. Fem av de återstående återfinns i närheten av Göteborg och fyra i närheten av Malmö.

I decilgrupp 1, det vill säga i de kommuner som har lägst värden enligt etableringsindexet, återfinns med några undantag främst kommuner från norra och mellersta Sverige, Perstorp i Skåne och Högsby i Småland till exempel. I övrigt handlar det alltså om kommuner i mellersta Sverige, som Flen och Vingåker i Sörmland, Filipstad i Värmland, Ljusnarsberg i region Örebro län och kommuner i norra Sverige, som Övertorneå och Övertorneå i Norrbotten. Gemensamt för kommunerna är att de är befolkningsfattiga och i regel geografiskt avlägsna från storstadsområden.

5.1.6 Etableringsindexet relaterat till SKR:s kommunindelning
Etableringsindexet utgör ett mått på variationer i ungas etablerings- och försörjningsmönster på kommunnivå. Om man relaterar kommunernas indexvärden enligt etableringsindexet till SKR:s kommungruppsindelning¹ kan man konstatera att de flesta kommuner som har högst värden återfinns i storstadsregioner. Av samma kommuner klassificeras 23 som pendlingskommuner nära storstäder, alltså kommuner nära Stockholm, Göteborg eller Malmö. De övriga är större städer, med undantag från Stockholm som klassificeras som storstad. När det gäller de 29 kommuner med lägst värden klassificeras de enligt SKR:s kommunindelning som landsbygdskommuner eller pendlingskommuner till mindre städer/tätorter.

5.2 Ett synliggörande och begripliggörande av den socioekonomiska kontextens betydelse

Att skillnader i ungas etablerings- och försörjningsförutsättningar skiljer sig åt mellan olika delar av landet är välkänt (se till exempel, SOU 2013:74, Kvist & Olofsson 2017, SOU 2017:19, Olofsson & Kvist 2019, SOU 2019:40; SOU 2020:46). Skillnaderna kan relateras till den socioekonomiska kontexten. Etableringsförutsättningarna tycks mest gynnsamma i storstäder och till storstäderna angränsande kommuner. I sådana kommuner är också utbildningsnivån och andelen sysselsatta i befolkningen generellt sett högre jämfört med mer landsbygdspräglade och från storstadsområdena avlägset belägna kommuner.

Syftet med etableringsindexet är att kartlägga variationer i etablerings- och försörjningsmönster mellan kommuner. Därigenom

¹ I SKR:s kommungruppsindelning finns nio olika kommungrupper under tre huvudgrupper: storstäder och storstadsnära kommuner, större städer och kommuner nära större städer samt mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner. Kommunerna bryts också ner i nio olika kommuntyper (se SKL 2016). En ytterligare kommungruppsindelning har tagits fram av Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser (Tillväxtanalys 2014). Deras kommungruppsindelning är en bearbetning av SKR:s och består av sex kommuntyper. Jämfört med SKR:s kommunindelning är befolkningsskoncentration och pendlingsmönster särskilt utslagsgivande i Tillväxtanalys indelning. De 29 kommuner som fick högst värde i avhandlingens etableringsindex tillhör två kategorier i Tillväxtanalys kommunindelning: storstadskommuner eller tätbefolkade kommuner nära storstad. I motsatt ände av avhandlingens etableringsindex kan konstateras att 18 av de kommuner som fick lägst värde i Tillväxtanalys indelning klassificeras som antingen avlägset belägna landsbygdskommuner eller mycket avlägsna landsbygdskommuner.

kan den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas etablerings- och försörjningssituation synliggöras och begripliggöras. Varje kommuns indexvärde återspeglar en ansamling ogynnsamma och gynnsamma faktorer uppdelat på tre dimensioner: en sociodemografisk, en utbildningsrelaterad och en arbetsmarknadsrelaterad. Etableringsmättet består med andra ord av uppgifter om allt från befolkningsrelaterade faktorer som invånarnas ålder och flyttmönster, till hur många som klarar utbildningskraven på grundläggande och högre nivåer samt hur stor andel som etablerar sig på arbetsmarknaden och klarar sin egenförsörjning.

Tillsammans utgör de tre dimensionerna ett etableringsindex enligt vilket strukturellt betonade etablerings- och försörjningsmönster för unga i Sveriges kommuner kan kartläggas och undersökas. Andelen unga (20-29 år) med sociala ersättningar och bidrag relateras är betydligt högre i de kommuner som uppvisar lägst indexvärde. Den genomsnittliga andelen som erhöll sådana ersättningar för åren 2014-2018 var 13,2 procent totalt sett. I de 29 kommuner med lägst indexvärden var andelen 18,5 procent och i de 29 kommuner med högst indexvärden var andelen knappt 7 procent.

Vid en närmare granskning av kommunernas placering enligt etableringsindexet bekräftas ett mönster som har framkommit även i annan forskning (Mörk 2019; SOU 2019:40; SOU 2020:46). Kommunerna med högst indexvärde återfinns i storstädernas kranskommuner. Framför allt handlar det om kommuner som ligger i Region Stockholm. Omvänt har kommuner av glesbygds- eller landsbygdskaraktär ett lägre indexvärde.

Sammantaget synliggör och begripliggör alltså indexet ungas skilda etablerings- och försörjningsförutsättningar ur ett strukturellt perspektiv. Generellt sett är följaktligen de socioekonomiska förutsättningarna mest gynnsamma i storstadsregioner och större städer. Två av Sveriges storstäder, Stockholm och Göteborg, får höga värden. Men för Sveriges tredje storstad, Malmö, är mönstret ett annat. Precis som när det gäller Stockholm och Göteborg får många kommuner som ligger nära Malmö höga indexvärden, till exempel Vellinge och Lomma. I likhet med de båda andra storstäderna får Malmö också ett högt värde på den sociodemografiska

dimensionen. Det är ett uttryck för att befolkningen i kommunen är ung och att andelen studerande är hög.

Däremot får Malmö betydligt ett betydligt lägre värde kopplat till de båda andra dimensionerna. När det gäller utbildningsdimensionen handlar det till exempel om att en lägre andel unga blir behöriga till gymnasieskolans nationella program och att andelen unga i åldern 20-24 år som inte fullbordat en gymnasieutbildning är högre i Malmö relativt de båda andra storstäderna.

Kopplat till arbetsmarknadsdimensionen kan konstateras att sysselsättningsgraden är betydligt lägre i Malmö. Det gäller för både den yngre delen av befolkningen och befolkningen som helhet. I åldrarna 20-29 år var till exempel den genomsnittliga sysselsättningsgraden under åren 2011-2017 drygt 57 procent i Malmö. Motsvarande andel i Stockholm var knappt 70 och i Göteborg 64 procent. I åldrarna 30-64 var den genomsnittliga andelen förvärvsarbetande under samma tidsperiod 68 procent i Malmö jämfört med 81 respektive och 78 procent i Stockholm respektive Göteborg. Också andelen unga som varken arbetar eller studerar (UVAS) i åldrarna 20-24 år var högre i Malmö jämfört med Stockholm och Göteborg.

I det kapitel som nu följer fördjupas analysen av den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas etablerings- och försörjningsmönster via en närmare studie av etableringsförutsättningarna i Malmö, en socialt och rumsligt tudelad stad. Förhållandena i Malmö väcker många frågor ur ett socioekonomiskt perspektiv. Enligt etableringsindexet tenderar befolkningsrika kommuner att generellt sett hävda sig bättre i fråga om ungas etableringsförutsättningar. Malmö avviker följaktligen från mönstret. Vad kännetecknar förhållandena i Malmö och, framför allt, hur ser förutsättningarna för unga med svag utbildningsbakgrund ut? Analysen leds in på villkoren i Malmös olika stadsdelar med väsensskilda socioekonomiska förhållanden.

6. UNGAS ETABLERINGS- FÖRUTSÄTTNINGAR I MALMÖ

I föregående kapitel synliggjordes och begripliggjordes den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas förutsättningar att etablera sig på arbetsmarknaden. Etableringsindexet ger en övergripande bild av att de strukturella förutsättningarna är mindre gynnsamma i landsbygds- och glesbygdskommuner. I storstäder och till storstäder angränsande kommuner är etableringsförutsättningarna generellt sett mer gynnsamma. Men det är inte kommungränserna i sig som avgör förutsättningarna. Att enbart se till kommunernas geografiska belägenhet som orsaken till de skilda etableringsförutsättningarna riskerar att leda fram till en geografisk determinism där geografiska faktorer som avstånd eller lokalisering tillskrivs en självständig förklaringskraft (Harvey 2009; 2011). Det är, återigen, viktigt att se den ansamling av gynnsamma och ogynnsamma faktorer påverkar ungas etablerings- och försörjningsförutsättningar och som ligger bakom varje kommuns indexvärde.

I det här kapitlet tecknas en bild av ungas arbetsmarknadsetablering och försörjning i Malmö med utgångspunkt från statistik från SCB om inkomst- och sysselsättningsförhållanden för grupper av individer som var folkbokförda i Malmö stad och avgick från grundskolan respektive gymnasieskolan under åren 2002 och 2011.

Kapitlet syftar till att fördjupa kartläggningen av den socioekonomiska kontextens betydelse genom att synliggöra och begripliggöra etablerings- och försörjningsförhållanden i olika delar av Malmö. Att just Malmö studeras beror på att kommunen är en storstad, men jämfört med Stockholm och Göteborg har Malmö

större socioekonomiska utmaningar. Det sista framgår av etableringsindexet där Malmö erhåller ett betydligt lägre indexvärde jämfört med de båda andra storstäderna. Malmö utmärks av en rad socioekonomiska och demografiska kännetecken som avviker från förhållanden i andra storstadskommuner. Malmö har en hög andel unga och en hög andel med utländsk bakgrund, större socioekonomiska klyftor och ett mer tudelat utbildningsmönster. Skillnaderna är stora inom kommunen. Statistiken från SCB som utgör den empiriska grunden för det här kapitlet gör det möjligt att studera utfallet vad gäller ungas etablerings- och försörjningsvillkor på stadsdelsnivå.

6.1 Malmö - en omvandlad stad

När den brittiska tidningen *The Economist* ägnade ett specialnummer åt den nordiska modellen målades Malmö upp som en spänningarnas stad där malmöbor födda utanför Sverige och bosatta i Rosengård ställdes mot välutbildade, inrikes födda malmöbor från den övre medelklassen i Västra hamnen (*The Economist* 2013). Man beskrev hur Malmö för fyrtio år sen var Sveriges arbetarhuvudstad. Invånarna arbetade på Kockums och röstade på Socialdemokraterna. Globaliseringen ändrade på dessa förhållanden. På 1970-talet försvann skeppsvarven och de lokala industrierna stängdes. Den en gång så dominerande arbetarklassen krympte och Kockumskranen transporterades till Sydkorea. I svensk forskning har Malmö beskrivits som en typisk välfärdskommun (se till exempel Dannestam 2009 för en sammanfattning) och som en "symbol eller ett mönster för den förverkligade socialdemokratin" (Bergström 1993:32). Forskare har också, i likhet med *the Economist's* artikelförfattare, betonat en splittrad stad där ojämlikheten ökar (Stigendal 2016; Salonen m. fl. 2019).

När man läser om Malmös utveckling under de senaste årtiondena är det i det närmaste omöjligt att inte stöta på begrepp som *industristad* och *kunskapsstad*. Narrativet konstrueras ofta som att Malmö har utvecklats från att ha varit en industristad till att vara en kunskapsstad. Det sistnämnda begreppet knyter an till en utvecklingstendens som återkommer i många västerländska, avindustrialiserade städer och regioner (Möllerström 2011). Städerna

orienteras mot nya marknader i spåren av avindustrialisering och globalisering och måste konkurrera med varandra för att attrahera kapital av olika slag. I syfte att vinna konkurrensfördelar skapas nya budskap och stadsbilder. Det har talats om framväxten av den kreativa klassen (Florida 2006) och städers strävan efter att locka till sig denna, exempelvis genom påkostade boendemiljöer och arkitektoniskt nydanande byggnader. I Malmö har utvecklingen gestaltat sig genom till exempel Västra hamnen, Turning Torso och Malmö Live. Förutom att skapa en attraktiv boendemiljö har ambitionen varit att locka till sig högteknologiska och kunskapsintensiva företag. Satsningar på högre utbildning, till exempel etableringen av Malmö universitet, kan också ses i detta perspektiv.

Den här utvecklingen är inte unik för Malmö utan kan noteras i såväl flera av Sveriges städer som internationellt. Samtidigt uppvisade Malmö en del avvikelser i relation till de index som diskuterades i kapitel 5 som gör staden intressant att studera närmare. I den fortsatta framställningen utgår jag från tre sådana kännetecken: *demografiska förhållanden, en socioekonomiskt präglad segregation* och till sist *ett tudelat utbildningsmönster*.

6.1.1 Demografiska förhållanden

Malmö är med sina drygt 344 000 invånare Sveriges tredje största stad. Under hela 1900-talet ökade folkmängden med undantag för åren på 1970- och 80-talen då industrikrisen drabbade staden, jobben försvann och behovet av förnyelse växte sig starkare.

Figur 6.1. Befolkningsförändring i tusental Malmö 1969-2019

Källa: SCB Befolkningsstatistik Folkmängden efter region, civilstånd, ålder och kön. År 1968 - 2019

Figur 6.1 visar den årliga befolkningsförändringen i Malmö åren 1969-2019. Malmös befolkning sjönk med över 6600 personer år 1973 och fortsatte sjunka varje år fram till och med år 1984. Därefter vände trenden och sedan dess har befolkningen alltså ökat varje år. Under 2000-talet har befolkningen ökat med i genomsnitt 4330 personer om året. En stor del av befolkningstillväxten kan förklaras av nettoinflyttning till staden, men under de senaste åren har också antalet nyfödda blivit fler än antalet döda (Salonen 2012, SCB befolkningsstatistik). Inflyttarna har kommit från andra kommuner, ofta från sådana som ligger i regionen, men det positiva flyttmönstret in och ut ur Malmö är intimt sammankopplat med effekten av en ökad inflyttning från utlandet (Salonen 2012, SCB registret över totalbefolkningen).

In- och utflyttningen från Malmö har förändrat befolkningsammansättningen (Salonen 2012). En av de mest påtagliga utvecklingstendenserna under de senaste decennierna är att befolkningen förnygrats. Ofta hävdas att Malmö i dag har en särpräglad ung befolkning. Det är dock en sanning med modifikation. Snarare är det mer korrekt att säga att Malmö inte längre har en relativt åldrad befolkning. I samband med industrikrisen ökade andelen äldre i

Malmö. Den yngre befolkningen flyttade därifrån och andelen barn sjönk till under riksgenomsnittet i början av 1990-talet. Andelen äldre (över 65) låg år 1991 på 3,8 procent *över* riksgenomsnittet. Under andra hälften av samma årtionde förändrades dock bilden. Andelen äldre sjönk kraftigt och ligger i dag på 4,3 procent *under* riksgenomsnittet. År 2019 var medelåldern i Malmö 38,4 år, att jämföra med 40,9 år i Skåne och 41,3 år i riket. Medelåldern i Malmö understiger den i Stockholm (39,2) och Göteborg (39,0).

En förklaring till stadens låga medelålder är närheten till akademiska lärosäten som Lunds och Malmö universitet. Städer med högskolor eller universitet lockar till sig studenter som i regel drar ner medelåldern. Samtidigt bör förnyringen av staden också förstås utifrån ett regionalt, nationellt och globalt perspektiv. På Bagers plats i Malmö står Sven Carlssons skulptur *Port mot kontinenten*. Den var en gåva av Kockums Mekaniska Verkstads AB till Malmö hamn med anledning av hamnens 200-årsjubileum år 1975. Historiskt sett har Malmös strategiska läge fått staden att betraktas som just en sådan. Under de senaste årtiondena lever epitetet vidare genom ökad invandring och regionalisering i relation till Skåne och Sverige, men också Öresund, Europa och världen. Urbaniseringen har inneburit en befolkningstillväxt och fått storstäder som Malmö att utgöra växande medelpunkter i en tid när tjänsteproduktion, kunskapsföretag och högre utbildning dominerar (Salonen 2012). För Malmös del har processen, förutom en förnyring av befolkningen, också inneburit att andelen födda utanför Sverige har ökat. Ökningen inleddes med arbetskraftsinvandring under 1960- och 70-talen och tog fart på 1990-talet. I Malmö var år 2019 andelen utrikes födda i befolkningen som helhet 34,4 procent, att jämföra med 19,6 procent i riket (SCB Befolkning efter födelseland, ålder och kön). Räknar man dessutom de som är födda i Sverige till två föräldrar som är utrikes födda, det vill säga samtliga med utländsk bakgrund, blir andelen 46,7 procent. Bland yngre är sammansättningen av gruppen med utländsk bakgrund något annorlunda. Malmö utmärks av att en mycket stor andel av den unga befolkningen är inrikes födda med föräldrar som är födda i ett annat land.

En ytterligare aspekt av människors rörelsemönster, med påverkan inte minst på sysselsättningsstatistiken, står att finna i gränspendling (Salonen 2012). En inte obetydlig andel av Malmös förvärvsarbetande befolkning reser över sundet för att arbeta i Danmark. Det finns en risk att sysselsättningsgrad i Malmös befolkning underskattas som en konsekvens av att de som arbetar i Danmark inte registreras som förvärvsarbetande i den offentliga statistiken, vilket bör tas i beaktande när uppgifterna i det här kapitlet presenteras.

6.1.2 Socioekonomiskt präglad segregation

Stämmer den bild av ett splittrat Malmö som artikelförfattaren i *the Economist* frammanat? Mycket talar för det. Människor i Malmö tenderar att bo i allt mer socioekonomisk homogena områden (Salonen m. fl. 2019). Det tar sig bland annat uttryck i att en del bostadsområden i Malmö kännetecknas av att ha en hög andel låginkomsttagare och en stor andel födda utanför Europa. Sedan 1990-talet har andelen av befolkningen i Malmö som bor i resursfattiga områden ökat markant samtidigt som social position och etnicitet i hög utsträckning tycks avgöra var man bor. Till viss del kan det förklaras av att Malmös kranskommuner, Lomma och Vellinge för att ta två särskilt tydliga exempel, är att betrakta som välbärgade relativt andra kommuner i landet generellt och Malmö i synnerhet. Men också inom Malmö finns områden där inkomsterna och utbildningsnivån är höga och arbetslösheten i det närmaste obefintlig. Skillnaderna inom staden tydliggörs i figur 6.2. Tabellen visar ett genomsnitt av den disponibla inkomsten per individ i Malmös olika stadsdelar¹ och i kommunen totalt sett år 2017. I Västra Innerstaden, Limhamn-Bunkeflo och Centrum är årsinkomsten betydligt högre än genomsnittet för kommunen. Omvänt är årsinkomsten väsentligt lägre i Rosengård och Fosie. Det bör i sammanhanget betonas att inkomster som bara beskattas utomlands inte finns med i materialet.

¹ I avhandlingen används en stadsdelsindelning som inte längre gäller. Det gjorde den inte heller när arbetet med avhandlingen påbörjades. Då var Malmö indelat i fem stadsområden; Söder, Norr, Väst, Öster och Innerstaden. Den 1 maj 2017 omorganiserades Malmö stad från geografiskt indelade stadsområdesförvaltningar till fackförvaltningar. Att det statistiska materialet ändå utgår från den äldre stadsdelsindelningen har att göra med strävan efter att få en bild av hur den socioekonomiska kontexten påverkar ungas etableringsförutsättningar

Figur 6.2. Disponibel inkomst per individ i Malmös olika stadsdelar samt Malmö totalt år 2017.

Källa: Stadskontoret Malmö stad. Den redovisade summan består av alla skattepliktiga och skattefria inkomster minus skatt och övriga negativa transfereringar.

Tabell 6.1 visar den genomsnittliga andelen förvärvsarbetande i åldrarna 20-64 år i Malmö stad och i riket totalt under år 2017.¹ Andelen förvärvsarbetande var lägre i Malmö än i riket som helhet. Det gällde för såväl kvinnor som män och i samtliga stadsdelar, med undantag för gruppen kvinnor i Västra Innerstaden. I Västra Innerstaden var sysselsättningsgraden i nivå med sysselsättningen i riket totalt. Även Husie och Limhamn Bunkeflo låg relativt nära riksnivån.

¹ Uppgifterna är hämtade från Malmö stad, stadskontoret, som kontinuerligt redovisar uppgifter på stadsdelsnivå. De senaste uppgifterna när det här skrevs, i juli 2020, var från 2017.

Tabell 6.1. Andel förvärvsarbetande i åldrarna 20-64 år i Malmös stadsdelar, Malmö stad totalt samt i riket, år 2017.

Stadsdel	Män	Kvinnor	Totalt
Centrum	71,1	70,7	70,9
Fosie	55,7	54,2	55,0
Husie	77,4	75,9	76,6
Hyllie	61,0	59,5	60,3
Kirseberg	66,5	66,5	66,5
Limhamn-Bunkeflo	73,7	75,2	74,4
Oxie	69,9	69,2	69,7
Rosengård	46,8	39,7	43,4
Södra Innerstaden	64,3	64,5	64,4
Västra Innerstaden	78,1	80,0	79,1
<i>Malmö totalt</i>	66,3	66,4	66,4
<i>Riket totalt</i>	80,3	77,9	79,1

Källa: Stadskontoret Malmö stad, SCB RAMS. Definitionen av förvärvsarbetande är densamma som i arbetskraftsundersökningen. För att definieras som förvärvsarbetande måste man ha arbetat minst en timme under mätveckan i november.

6.1.3 Ett kluvet utbildningsmönster

Malmö utmärks av att både andelen lågutbildade och andelen eftergymnasialt utbildade är hög. I tabell 6.2 tydliggörs skillnaderna i utbildningsnivå mellan de olika stadsdelarna i Malmö. Totalt sett är andelen eftergymnasialt utbildade i Malmö högre än i riket som helhet. Det följer trenden att utbildningsnivån är högre i större städer och i städer med eftergymnasiala utbildningsinstitutioner. I Malmö är utbildningsnivån högre i Södra Innerstaden, Centrum och Limhamn Bunkeflo. Rosengård och Fosie utmärker sig återigen med en betydligt lägre utbildningsnivå relativt resten av staden.

Tabell 6.2 Utbildningsnivån i Malmös stadsdelar, i Malmö totalt och i Riket.

<i>Stadsdel</i>	<i>Förgymnasial utb.</i>	<i>Gymnasial utb.</i>	<i>Eftergymnasial utb.</i>	<i>Övrig utb.</i>
Centrum	6,4	27,2	62,0	4,4
Fosie	20,7	43,5	29,7	6,1
Husie	11,3	44,3	41,8	2,6
Hyllie	15,5	41,1	39,1	4,3
Kirseberg	14,2	39,7	42,4	3,7
Limhamn B.	6,4	33,6	57,1	2,9
Oxie	12,9	47,5	35,0	4,6
Rosengård	30,6	38,2	23,6	7,6
S. Innerstaden	11,8	30,6	53,8	3,9
V. Innerstaden	5,4	30,4	62,1	2,1
<i>Malmö totalt</i>	<i>12,5</i>	<i>35,5</i>	<i>47,9</i>	<i>4,2</i>
<i>Riket totalt</i>	<i>11,5</i>	<i>44,7</i>	<i>41,4</i>	<i>2,5</i>

Källa: Stadskontoret Malmö stad och SCB utbildningsregistret

Sysselsättningsgraden påverkas i hög grad av utbildningsnivån i stadsdelen, men bilden är inte entydig. I Oxie är till exempel utbildningsnivån lägre än i Malmö totalt samtidigt som andelen förvärvsarbete är högre. Omvänt är utbildningsnivån i Södra Innerstaden högre än genomsnittet medan andelen förvärvsarbete är betydligt lägre.

Sammantaget uppvisar Malmö alltså en rad socioekonomiska ytteligheter. Det handlar till exempel om stora skillnader i sysselsättningsnivåer och utbildningsnivåer.

6.2 Etableringsförhållanden i Malmö stad

I det följande presenteras det statistiska materialet om avgångna från grundskolan respektive gymnasieskolan i Malmö åren 2002 och 2011. Materialet gör det möjligt att genomgående mäta sysselsättnings- och försörjningsstatus med utgångspunkt från inkomst-uppgifter. I framställningen synliggörs kohorternas sysselsättningsstatus genom att utgå från huvudsaklig inkomst och utifrån två

olika inkomstgränser, två respektive fyra prisbasbelopp. Valet att definiera gränsvärden på det sättet har alltså vägletts av en välfärdspolitisk bedömning där en inkomstnivå under två basbelopp betraktas som att individen har en prekär försörjningssituation och en inkomstnivå över fyra basbelopp betraktas som ett uttryck för att individen är etablerad. Detta sätt att definiera försörjningsstatus i relation till olika inkomstnivåer är etablerat i SCB:s och andra myndigheters kartläggning av befolkningens sociala villkor.¹

6.2.1 Perspektiv på inkomstgränserna

Sättet på vilket en prekär försörjningssituation mäts i det här kapitlet skiljer sig från en del andra vedertagna metoder. Ett exempel är sättet på vilket forskare mäter fattigdomsrisk eller inkomstfattigdom. Enligt ett etablerat mått innebär fattigdomsrisk att individens inkomst understiger 60 procent av medianinkomsten (EUROSTAT 2019; SCB 2019b). År 2018 var medianinkomsten i Sverige för individer i åldern 20-64 år 328 700 kronor och gränsen för att räknas till gruppen med fattigdomsrisk 197 220 kronor. Sett till individer i åldern 20-29 år var medianinkomsten samma år 211 000 kronor och gränsen för att räknas till gruppen med fattigdomsrisk 126 600 kronor.

Det finns också studier om gruppen unga som varken arbetar eller studerar (UVAS). Såväl SCB som Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) presenterar fortlöpande uppgifter om UVAS-gruppens storlek. SCB:s UVAS-mått² tas fram i samband med arbetskraftsundersökningar (AKU) (SCB Arbetskraftsundersökningarna). För att klassificeras som UVAS ska en individ inte ha varit sysselsatt eller ha deltagit i någon form av utbildning under mätveckan eller de tre föregående veckorna (SCB 2017b). Statistiken redovisas både årligen och kvartalsvis och ger en aktuell bild av UVAS-gruppen. Eftersom att det handlar om en urvalsunder-

¹ Etableringsmättet är ett registerbaserat mått som beskriver den huvudsakliga aktiviteten och anknytningen till arbetsmarknaden under ett helt kalenderår. Individens etableringsstatus redovisas vanligtvis uppdelat i fem kategorier: etablerad ställning, osäker ställning, svag ställning, studier och varken arbete eller studier. För att räknas till gruppen med etablerad ställning krävdes år 2016 en arbetsinkomst på minst 191 800. För att räknas till gruppen med svag ställning krävdes samma år en arbetsinkomst på 162 300.

² Internationellt benämns UVAS som NEET - Not in Education, Employment or Training.

sökning går det inte att bryta ner uppgifterna på regional och kommunal nivå (SOU 2013:74, SOU 2017:9). En ytterligare begränsning är att statistiken kan snedvridas av bortfall. Bortfallet är större för personer med enbart förgymnasial utbildning, vilket kan medföra att andelen unga som varken arbetar eller studerar underskattas.

MUCF publicerar sedan år 2011 statistik om unga som varken arbetar eller studerar utifrån en annan modell (se till exempel Temagruppen Unga i arbetslivet 2017a, 2017b, 2017c; MUCF 2017; Liljeberg & Vikman 2018; MUCF 2019a). Till skillnad från SCB:s mått utgår MUCF från registerdata med uppgifter om samtliga unga i åldrarna 16-29 år som är folkbokförda i Sverige. För att klassificeras som UVAS får en individ inte ha varit utbildningsregistrerad, studerat vid SFI mer än 60 timmar eller haft studiemedel under ett helt kalenderår. Individens inkomster får heller inte överstiga ett prisbasbelopp (47 300 kronor år 2020). Relaterat till SCB:s UVAS-mått har MUCF:s mått en del fördelar. Till exempel blir uppskattningen av gruppens storlek säkrare genom att man utgår från registerdata och undersöker hela populationen. Det innebär också att resultaten kan brytas ner på såväl regional och lokal nivå.

I min avhandling innebär en prekär försörjningssituation att individen har inkomst från förvärvsarbete som understiger två prisbasbelopp, vilket omräknat till 2020 års basbelopp innebär en årsinkomst på minst 94 600 kronor. Jag har valt att lägga gränsen högre än MUCF:s UVAS-mått för att inte utelämna en betydande grupp som de facto har en prekär försörjningssituation.

Den över inkomstgränsen syftar till att illustrera andelen etablerade. Att räknas till gruppen etablerade med förvärvsinkomster i nivå med fyra prisbasbelopp behöver naturligtvis inte innebära att man har en trygg ställning på arbetsmarknaden och en tillfredsställande försörjningssituation.

6.2.2 Materialets fördelar och begränsningar

Uppgifterna berör folkbokförda i Malmö stad som lämnade respektive utbildningsform åren 2002 och 2011. En fördel är att uppgifterna enbart gäller individer som var folkbokförda i Malmö

stad när de lämnade grundskolan respektive gymnasieskolan. Avsikten är ju att kartlägga etableringsmönster för unga med en bakgrund i Malmö. Samtidigt är det en uppenbar begränsning att det inte går att klarlägga om individerna var kvar i Malmö under uppföljningsåren. Statistiken har vidare sekretesskyddats genom att varje uppgift är avrundad till närmsta femtal. På en aggregerad nivå innebär sekretessen inte några större problem, men för uppgifter som berör mindre grupper på stadsdelsnivå kan det ibland innebära att materialet blir svårtolkat eller till och med omöjligt att tolka.

6.3. Grundskoleavgångnas försörjningssituation

I det följande presenteras uppgifter om individer som var folkbokförda i Malmö stad och lämnade grundskolan åren 2002 och 2011. Eftersom att de allra flesta som lämnar grundskolan, även bland de som inte uppnår gymnasiebehörighet, påbörjar studier inom gymnasieskolan väljer jag att lyfta fram uppgifter om sysselsättning och försörjning fem år efter att de lämnat grundskolan.

För båda kohorterna som lämnade grundskolan 2002 respektive 2011 går det att urskilja tydliga skillnader i försörjnings- och sysselsättningsstatus relaterat till utbildningsresultat, huruvida individen är född i Sverige eller inte, samt i relation till kön. År 2002 lämnade totalt sett 19 procent grundskolan utan att fullborda utbildningen, det vill säga utan att uppnå behörighet till ett nationellt program inom gymnasieskolan. Andelen ökade till 21 procent år 2011. Den avgörande förklaringen till den försämrade genomströmningen är rimligtvis att gymnasiereformen 2011 (GY11) innebar ökade krav för grundskoleeleverna att uppnå behörighet till nationella programmen i gymnasieskolan. För inrikes födda var andelen som inte fullbordade sina grundskolestudier 14 procent år 2002 respektive 17 procent år 2011. I gruppen utrikes födda var andelen som inte uppnådde behörighet till nationella gymnasieprogram större, 35 procent år 2002 och 42 procent år 2011. Totalt sett var andelen män som inte uppnådde behörighet 21 procent år 2002 respektive 23 procent år 2011. För kvinnor var motsvarande uppgifter 17 respektive 18 procent. Bland utrikes födda män var andelen som inte uppnådde behörighet störst.

I de två tabeller som följer redovisas uppgifter om andelen individer med prekär försörjningssituation på kommun och stadsdelsnivå för respektive kohort fem år efter att de lämnat grundskolan. Individer som inte uppnår en förvärvsinkomst motsvarande två prisbasbelopp och som heller inte är studerande räknas in i kategorin med en prekär försörjningssituation.

Tabell 6.3. Andel med prekär försörjningssituation, grundskoleavgångna 2002, uppföljningsår 2007.

<i>Stadsdel</i>	<i>Totalt</i>	<i>Andel med prekär försörjningssituation</i>
<i>Malmö stad</i>	<i>2745</i>	<i>24</i>
Centrum	260	31
Fosie	405	22
Husie	200	18
Hyllie	325	23
Kirseberg	175	29
Limhamn	375	15
Oxie	190	24
Rosengård	370	33
S. Innerstaden	255	26
V. Innerstaden	180	22

Källa: SCB Underlagstabeller

**Antalet individer har av sekretesskäl genomgående avrundats till närmsta femtal. Andelsuppgifterna avrundas till heltal.*

Tabell 6.4. Andel med prekär försörjningssituation, grundskoleavgångna 2011, uppföljningsår 2016.

Stadsdel	Totalt antal*	Andel med prekär försörjningssituation
Malmö stad	2790	22
Centrum	235	21
Fosie	470	25
Husie	235	15
Hyllie	295	22
Kirseberg	135	15
Limhamn B.	480	16
Oxie	160	16
Rosengård	370	26
S. Innerstaden	205	34
V. Innerstaden	205	22

Källa: SCB Underlagstabeller

*Antalet individer har av sekretesskäl genomgående avrundats till närmsta femtal. Andelsuppgifterna avrundas till heltal.

Mellan de två uppföljningsåren 2007 och 2016 minskade andelen med prekär försörjningssituation något, från 24 till knappt 22 procent. Det är sannolikt en effekt av en starkare konjunktur det senare året. Andelen förvärvsarbetande (med minst två basbelopp i årsinkomst) ökade från 33 till 37 procent. Sett till den totala andelen studerande kan en viss minskning urskiljas, från 40 till 38 procent. Bland inrikes födda minskade andelen studerande från 39 till 37 procent och bland utrikes födda minskade andelen studerande från 43 till 41 procent. Minskningen har främst skett av andelen studerande på komvux. När det gäller andelen som studerade på eftergymnasial nivå kan i stället en viss ökning noteras. Även när det gäller den grupp som inte uppnådde behörighet för ett nationellt program inom gymnasieskolan minskade andelen studerande. I den gruppen minskade den totala andelen studerande från 25 procent vid det första uppföljningsåret till 22 procent vid det andra.

Syftet med att definiera en inkomstgräns på fyra prisbasbelopp är att identifiera gruppen som i högre grad förvärvsarbetar och i den meningen kan betraktas som etablerade. Andelen etablerade ökade marginellt mellan uppföljningsåren. Under det första upp-

följningsåret, 2007, var andelen etablerade totalt sett 61 procent. Under det andra uppföljningsåret, 2016, var 62 procent etablerade. Utrikes födda hade genomgående en lägre etableringsgrad än inrikes födda. Män var i lägre grad etablerade än kvinnor, vilket främst var ett uttryck för att män deltog i utbildning i lägre grad än kvinnor. Gruppen som inte hade uppnått behörighet till gymnasieskolans nationella program hade genomgående en lägre etableringsgrad. Under båda uppföljningsåren var strax under 40 procent av dem etablerade.

Tabell 6.5. Andel etablerade, grundskoleavgångna 2002, uppföljningsår 2007.

<i>Stadsdel</i>	<i>Totalt Antal*</i>	<i>Etablerade</i>
<i>Malmö stad</i>	<i>2745</i>	<i>61</i>
Centrum	260	56
Fosie	405	64
Husie	200	68
Hyllie	325	59
Kirseberg	175	63
Limhamn b.	375	71
Oxie	190	58
Rosengård	370	50
S. Innerstaden	255	57
V. Innerstaden	170	64

Källa: SCB Underlagstabeller.

**Antalet individer har av sekretesskäl genomgående avrundats till närmsta femtal. Andelsuppgifterna avrundas till heltal.*

Tabell 6.6. Andel etablerade, grundskoleavgångna 2011, uppföljningsår 2016.

Stadsdel	Totalt antal*	Etablerade
Malmö stad	2790	62
Centrum	235	64
Fosie	470	59
Husie	235	65
Hyllie	295	59
Kirseberg	135	70
Limhamn B.	480	68
Oxie	160	63
Rosengård	370	58
S. Innerstaden	205	51
V. Innerstaden	205	63

Källa: SCB Underlagstabeller

*Antalet individer har av sekretesskäl genomgående avrundats till närmsta femtal. Andelsuppgifterna avrundas till heltal.

6.3.1 Prekär försörjningssituation och sociala ersättningar

Andelen med någon form av arbetslöshetsrelaterad ersättning eller ekonomiskt bistånd av det totala antalet personer i de båda kohorterna minskade under uppföljningsåren från 7 procent till 5 procent. Andelen med en förvärvsinkomst som understeg fyra prisbasbelopp ökade marginellt från 29 till 30 procent.

Bland dem som lämnade grundskolan utan att fullborda utbildningen minskade andelen som erhöll arbetslöshetsrelaterad ersättning eller ekonomiskt bistånd från 20 till 17 procent. Andelen som erhöll arbetslöshetsrelaterad ersättning eller ekonomiskt bistånd i gruppen var ungefär tre gånger så hög som genomsnittet för respektive kohort. Andelen som fick ekonomiskt bistånd var betydligt större än andelen som fick ersättning från Arbetsförmedlingen totalt sett under båda uppföljningsåren.

Individer som inte hade uppnått behörighetskraven för ett nationellt program inom gymnasieskolan var överrepresenterade i gruppen med en prekär försörjningssituation. Under det första uppföljningsåret var andelen med prekär försörjningssituation i den gruppen

pen 32 procent och under det andra året hade andelen ökat till 36 procent.

Bland individerna med prekär försörjningssituation erhöll majoriteten ingen social ersättning. Under det första uppföljningsåret 2007 var det 480¹ individer som ingick i gruppen med prekär försörjningssituation (att jämföra med 2745 individer i kohorten totalt). Av dem erhöll 80 procent inte någon social ersättning. Bland dem som avgick från grundskolan år 2011 ingick 490 individer i gruppen med prekär försörjningssituation år 2016 (att jämföra med 2790 individer i kohorten totalt). Av dem var det 82 procent som inte erhöll någon social ersättning.

6.3.2 Försörjningsvillkor relaterat till stadsdelstillhörighet

Uppgifterna om stadsdelstillhörighet säger något om var individerna var folkbokförda när de lämnade grundskolan. Mycket talar för att det finns ett samband mellan socioekonomiska förutsättningar på stadsdelsnivå och utfallet för respektive kohort ur ett sysselsättnings och försörjningsperspektiv. Återigen kan det vara relevant att påminna om att uppgifterna inte säger något om var individerna var folkbokförda under uppföljningsåren.

I stadsdelar som Husie, Limhamn Bunkeflo och Västra Innerstaden var andelen förvärvsarbetande och studerande högre och andelen med prekär försörjningssituation lägre än genomsnittet för kommunen. Det gällde för båda uppföljningsåren. Det motsatta gällde för stadsdelar som Fosie, Hyllie, Södra Innerstaden och Rosengård. I de två sistnämnda stadsdelarna, Södra Innerstaden och Rosengård, var andelen med prekär försörjningssituation 26 respektive 32 procent under det första uppföljningsåret. Under det andra uppföljningsåret var andelarna i samma stadsdelar 34 respektive 26 procent. Minskningen av andelen med prekär försörjningssituation i Rosengård motsvarades av en ökning av andelen förvärvsarbetande och studerande. Även i Södra Innerstaden förvärvsarbetade en större andel under det andra uppföljningsåret medan andelen studerande minskade. I stället ökade gruppen med prekär försörjningssituation, det vill säga antalet individer som

¹ De angivna antalen är av sekretessskäl genomgående avrundade till närmsta femtal.

varken studerade eller förvärvsarbetade i en sådan utsträckning att inkomsterna uppgick till två prisbasbelopp.

Värt att notera är att andelen med prekär försörjningssituation i de mer välbärgade stadsdelarna på inga sätt är obetydlig, även om de är lägre än kommungenomsnittet. Andelen var 18 procent i Husie och 15 procent i Limhamn under det första uppföljningsåret. I Västra Innerstaden var andelen 22 procent. Under det andra uppföljningsåret hade andelen mer prekär försörjningssituation i Husie sjunkit till 15 procent, medan den förblev i princip oförändrad i Limhamn och Västra Innerstaden.

6.4 Gymnasieavgångnas försörjningssituation

I det följande redovisas uppgifter för gymnasieavgångna med folkbokföringsadress i Malmö stad under åren 2002 och 2011. Fokus är, precis som i föregående avsnitt, på sysselsättnings- och försörjningsvillkor. För de gymnasieavgångna är tidsperspektivet något kortare och uppföljningen avser situationen tre år efter avslutade studier. Sysselsättningsstatusen redovisas på samma sätt som i föregående avsnitt, alltså med utgångspunkt från inkomstuppgifter och huvudsakligt inkomstslag. Gränsvärdena två respektive fyra prisbasbelopp är också desamma.

För kohorterna som lämnade gymnasieskolan år 2002 respektive år 2011 kan skillnader i sysselsättnings- och försörjningsvillkor urskiljas i relation till utbildningsresultat, födelseland och kön som påminner om dem som fanns för grundskoleavgångna. Det finns dock också en del avvikelser. Ett övergripande resultat är till exempel att andelen som inte fullbordade sina gymnasiestudier sjönk från 23 procent år 2002 till 15 procent år 2011. För inrikes födda sjönk andelen från 18 till 13 procent och för utrikes födda från 37 till 28 procent. För gymnasieavgångna var således utbildningsresultaten bättre under det andra uppföljningsåret. Det gällde för såväl kvinnor som män och alltså för både inrikes och utrikes födda. Kraftigast var nedgången av andelen som inte fullbordade gymnasieskolan i gruppen utrikes födda kvinnor, från 33 till 23 procent, och för gruppen utrikes födda män, från 42 till 33 procent. Andelarna kan jämföras med de för inrikes födda kvinnor, av vilka 15 respektive 10 procent lämnade gymnasieskolan utan att fullborda

utbildningen under respektive år. För inrikes födda män var motsvarande andelar 22 procent år 2002 och 16 procent år 2011. Andelen utrikes födda som inte fullbordade gymnasiet var alltså betydligt högre än genomsnittet för samtliga individer, men lägre under det andra uppföljningsåret. Det bör också noteras att andelen utrikes födda var lägre bland de som lämnade gymnasieskolan år 2011 jämfört med de som gjorde det år 2002, vilket stämmer överens med utvecklingen för de grundskoleavgångna och, återigen, Malmös generella demografiska utveckling under tidsperioden.

I de två tabeller som följer visas försörjningssituationen för individer som var folkbokförda i Malmö och lämnade gymnasieskolan år 2002 respektive år 2011 tre år efter att de lämnade sagda utbildningsform. Precis som för de grundskoleavgångna används uttrycket prekär försörjningssituation för att illustrera andelen med förvärvsinkomster under två prisbasbelopp och ej studerande.

Tabell 6.7. Andelen med prekär försörjningssituation, gymnasieavgångna 2002, uppföljningsår 2005.

<i>Stadsdel</i>	<i>Totalt Antal*</i>	<i>Andel med prekär försörjningssituation</i>
<i>Malmö stad</i>	2430	17
Centrum	315	19
Fosie	380	18
Husie	170	6
Hyllie	280	18
Kirseberg	125	8
Limhamn	315	14
Oxie	130	8
Rosengård	235	28
S. Innerstaden	285	25
V. Innersta-	185	14
den		

Källa: SCB Underlagstabeller

**Antalet individer har av sekretesskäl genomgående avrundats till närmsta femtal. Andelsuppgifterna avrundas till heltal.*

Tabell 6.8. Andelen med prekär försörjningssituation, gymnasieavgångna 2011, uppföljningsår 2014.

Stadsdel	Antal*	Andel med prekär försörjningssituation
Malmö stad	2810	18
Centrum	330	14
Fosie	390	17
Husie	245	14
Hyllie	315	21
Kirseberg	145	21
Limhamn	460	11
Oxie	165	18
Rosengård	305	23
S. Innersta- den	205	29
V. Innersta- den	250	16

Källa: SCB Underlagstabeller

*Antalet individer har av sekretesskäl genomgående avrundats till närmsta femtal. Andelsuppgifterna avrundas till heltal

I avsnittet om de grundskoleavgångna kunde en minskning av andelen med prekär försörjningssituation urskiljas. När det gäller de gymnasieavgångna syns ingen sådan nedgång. Andelen med prekär försörjningssituation ökade något från 17 till 18 procent.

Under det första uppföljningsåret var andelen inrikes födda med en prekär försörjningssituation 15 procent jämfört med 26 procent för utrikes födda. Andelen inrikes födda med en prekär försörjningssituation var 16 procent uppföljningsåret 2014. Motsvarande andel bland utrikes födda var 26 procent.

Under uppföljningsår 2005 fanns det inga större skillnader i andelen med prekär försörjningssituation mellan kvinnor och män. Däremot hade förhållandena förändrats dramatiskt under det andra uppföljningsåret. År 2014 var andelen kvinnor med prekär försörjningssituation 15 procent. Motsvarande andel för män var 20 procent.

I gruppen som fullbordade gymnasiet var andelen med prekär försörjningssituation 14 procent under uppföljningsåret 2005. Bland dem som inte fullbordade gymnasieskolan var andelen samma år 31 procent. Under det andra uppföljningsåret var uppgifterna likartade.

I tabell 6.9 och 6.10 presenteras andelen etablerade enligt måttet andelen individer som antingen hade en förvärvsinkomst som översteg fyra prisbasbelopp eller var studerande.

Tabell 6.9. Andel etablerade, gymnasieavgångna 2002, uppföljningsår 2005.

<i>Stadsdel</i>	<i>Totalt antal*</i>	<i>Etablerade</i>
<i>Malmö stad</i>	2430	69
Centrum	315	71
Fosie	380	65
Husie	170	77
Hyllie	280	64
Kirseberg	125	77
Limhamn	315	73
Oxie	130	78
Rosengård	235	60
S. Innerstaden	285	60
V. Innerstaden	185	76

Källa: SCB Underlagstabeller

**Antalet individer har av sekretesskäl genomgående avrundats till närmsta femtal. Andelsuppgifterna avrundas till heltal.*

Tabell 6.10. Andel etablerade, gymnasieavgångna 2011, uppföljningsår 2014.

Stadsdel	Totalt antal*	Etablerade
Malmö stad	2810	68
Centrum	330	73
Fosie	390	68
Husie	245	70
Hyllie	315	68
Kirseberg	145	62
Limhamn	460	74
Oxie	165	67
Rosengård	305	61
S. Innerstaden	205	51
V. Innerstaden	250	70

Källa: SCB Underlagstabeller

*Antalet individer har av sekretesskäl genomgående avrundats till närmsta femtal. Andelsuppgifterna avrundas till heltal.

Andelen etablerade var ungefär lika stor under båda uppföljningsåren, strax över 68 procent. Andelen etablerade sjönk för män från 71 till 66 procent och ökade för kvinnor från 66 till 70 procent.

När det gäller utrikes födda ökade andelen etablerade från 60 till 64 procent, men bland de som inte fullbordade en gymnasieutbildning minskade andelen etablerade från 55 till 49 procent. Bakom den sistnämnda förändringen döljer sig en kraftig ökning av andelen förvärvsarbete, från 22 till 31 procent medan andelen studerande sjönk från 34 till 17 procent.

6.4.1 Etableringssituationen på stadsdelsnivå

Etableringsförhållandena varierar i relation till individernas stadsdelstillhörighet i samband med att de lämnade gymnasieskolan. Skillnaderna följer det mönster man kan vänta sig utifrån stadsdelarnas socioekonomiska sammansättning. Bilden känns igen från avsnittet om de grundskoleavgångna. Bland unga från stadsdelar där befolkningen har en hög utbildningsnivå och i hög utsträckning förvärvsarbetar, till exempel Husie, Limhamn-Bunkeflo och Västra

Innerstaden, var andelen etablerade enligt måttet en förvärvsinkomst på över fyra prisbasbelopp under de båda uppföljningsåren högre än genomsnittet för kommunen.

Unga med en bakgrund i stadsdelar med lägre inkomst- och utbildningsnivåer var i lägre grad etablerade. I de stadsdelar där andelen etablerade var lägre karakteriserar de socioekonomiska förutsättningarna av att den generella inkomstnivån och utbildningsnivån är låg och att få förvärvsarbetar relativt kommunen som helhet. Det finns emellertid avvikelser. I stadsdelen Södra Innerstaden är till exempel utbildningsnivån hög, vilket i hög utsträckning förklaras av att många unga, välutbildade bor där. Sysselsättningsgraden i samma stadsdel ligger däremot en bra bit under genomsnittet för kommunen. Ser man till andelen med en prekär försörjningssituation respektive andelen etablerade talar mycket för att förhållandena för de som växer upp i Södra Innerstaden påminner om förhållandena i Rosengård. Andelen etablerade bland de som var folkbokförda i Södra Innerstaden när de lämnade gymnasieskolan 2002 (2011) var tre år senare 72 (68) procent vid en inkomstgräns på två prisbasbelopp. I Rosengård var motsvarande andelar 70 (72) procent. Med andra ord en bra bit under genomsnittet för kommunen. Andelen med en prekär försörjningssituation uppgick till 25 (29) procent i Södra Innerstaden och till 28 (23) procent i Rosengård, att jämföra med andelarna för kommunen som helhet 18 procent under båda uppföljningsåren.

Även om ett mönster kopplat till stadsdelarnas socioekonomiska och demografiska sammansättning kan skönjas är bilden inte alldeles entydig. Återigen är det värt att notera att andelen med prekär försörjningssituation ingalunda var obetydlig bland unga med en bakgrund i stadsdelar präglade av mer gynnsamma socioekonomiska förhållanden. För att återvända till Husie, Limhamn-Bunkeflo och Västra Innerstaden var andel med prekär försörjningssituation 6 (14), 14 (11) och 14 (16) procent under respektive uppföljningsår. Relaterat till kommungenomsnittet var alltså andelen inaktiva i dessa stadsdelar lägre. Men i såväl Husie som Västra Innerstaden ökade andelen med prekär försörjningssituation mellan uppföljningsåren.

6.4.2 Gymnasieavgångnas försörjningsmönster

När det gäller etablerings- och försörjningsmönstren för gymnasieavgångna folkbokförda i Malmö under åren 2002 respektive 2011 kan konstateras att en stor andel var sysselsatta genom studier tre år senare. Det följer ett väntat mönster. Utbildningsnivån i samhället stiger och i konkurrensen om jobb blir utbildningskvalifikationer många gånger utslagsgivande. På tal om det sistnämnda kan återigen framhållas att en gymnasial utbildning ofta är avgörande för en individs möjligheter att få jobb. Ett sådant förhållande syns också i materialet. Aktivitetsgraden bland de som fullföljt gymnasiet är genomgående högre jämfört med de som inte gjort det. Materialet talar också för att de som inte fullbordade gymnasiet i hög utsträckning var hänvisade till jobb med låga inkomster och osäkra anställningsförhållanden.

Skillnaderna mellan stadsdelarna är påtagliga, även om de inte alltid är så tydliga som man kunde förvänta sig utifrån stadsdelarnas socioekonomiska sammansättning. Också i de mer välbärgade stadsdelarna fanns en inte obetydlig andel inaktiva unga. Det gäller främst de som inte fullbordat gymnasiet, men inte enbart. Den generellt sett höga andelen inaktiva bör delvis förstås som en konsekvens av utdragna övergångar från skola till arbetsliv (Walther 2006; Olofsson 2014). Franzén och Kassman (2005; 2007) diskuterar möjliga tolkningar av vad som kan ligga bakom ungas inaktivitet. Enligt en sådan tolkning innebär inaktiviteten en positiv period präglad av till exempel resande och självförverkligande. Enligt en annan innebär inaktiviteten snarare ett steg i en exkluderingsprocess. I verkligheten förekommer givetvis såväl positiv som negativ inaktivitet och det är inte orimligt att anta att de socioekonomiska villkoren påverkar vilken typ av inaktivitet individen upplever. Franzén och Kassman (2007) drar till exempel slutsatsen att det bland individer utan känd sysselsättning finns en stor grupp vars inaktivitet är ett steg i en marginaliseringsprocess. Risken att hamna i den gruppen är större för individer som bor i hushåll med försörjningsstöd, familjer med lägre inkomster och för dem vars föräldrar är födda utanför Sverige.

En ytterligare iakttagelse är att andelen med låg inkomst ökade under perioden. Det gäller såväl för de som fullbordade gymnasieskolan och de som inte gjorde det. Samtidigt ökade andelen för-

värvsarbetande, medan andelen som i huvudsak försörjde sig på sociala ersättningar minskade. Resultatet indikerar en förändrad arbetsmarknad där de så kallade a-typiska jobben har blivit fler, medan heltidsanställningar och tillsvidareanställningar har blivit färre.

6.5 Etablerings- och försörjningsmönstren i Malmö

Det här kapitlet har tecknat en bild av etablerings- och mönstren i Malmö. Kapitlet har haft två vägledande syften: att fördjupa kartläggningen av den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas arbetsmarknadsetablering som presenterades i föregående kapitel samt att undersöka etablerings- och försörjningsmönstren för unga med svag utbildningsbakgrund.

I kapitel 5 synliggjordes och begripliggjordes den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas etablerings- och försörjningsmönster via en kartläggning av strukturellt betonade skillnader mellan Sveriges kommuner. I kapitlet presenterades ett etableringsindex i syfte att synliggöra och begripliggöra den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas etableringsmönster. Generellt sett är de socioekonomiska förhållandena mer gynnsamma i och omkring storstadskommuner (SOU 2020:46). Men Malmö avvek alltså från det mönstret och fick ett betydligt lägre indexvärde relativt Stockholm och Göteborg. De socioekonomiskt betonade skillnaderna är stora inom Malmö, vilket får konsekvenser för ungas etablerings- och försörjningsmönster. I det här kapitlet har jag kunnat konstatera att unga som har en bakgrund i stadsdelar där den genomsnittliga utbildningsnivån är låg, andelen sysselsatta är låg och andelen som får sin försörjning tillgodosedd genom sociala ersättningar och bidrag är hög i allmänhet ställs inför större utmaningar i övergången från skola till arbetsliv. I stadsdelar där de socioekonomiska förhållandena är mer gynnsamma är unga i högre grad studerande alternativt förvärvsarbetande enligt det etableringsmått som används i kapitlet. Förutsättningarna för ungas etableringsmönster kopplat till tidigare folkbokföringsadress och stadsdelstillhörighet, gällande grundskoleavgångna och gymnasieavgångna, verkar alltså följa ett mönster som kan förväntas givet allmänna socioekonomiska villkor.

Kapitlets andra syfte var att undersöka etablerings- och försörjningsvillkoren för unga med svag utbildningsbakgrund. Ett av de

mer övergripande resultaten är att etableringen på arbetsmarknaden för många unga är en mycket utdragen process. Det stämmer väl överens med forskning om ungas övergångar (Walther, 2006; Lindberg, 2012; Olofsson & Lundahl, 2013; Lundahl & Olofsson, 2014; Jørgensen m fl., 2019). Etableringsgraden är svag och bräcklig upp till fem år efter grundskolan och tre år efter gymnasieskolan även för många av de som fullbordar sina utbildningar. Samtidigt är grundskoleavgångna som inte uppnår behörighet till gymnasiet och gymnasieavgångna som lämnar utbildningen utan att fullborda den i betydligt lägre grad etablerade jämfört med de som fullbordar respektive utbildning.

Det redovisade materialet talar alltså för att en stor grupp unga inte uppnår en tillfredsställande etableringsgrad och försörjningstrygghet. Det handlar framför allt individer med svag utbildningsbakgrund och utrikes födda, vilket brukar framhållas i olika studier (Forslund & Åslund 2016; Engdahl & Forslund 2016; MUCF 2017). Andelen unga utrikes födda minskade mellan uppföljningsåren. Under samma period ökade andelen inrikes födda med utrikes födda föräldrar. I det redovisade materialet syns inte den gruppen. Jag kommer att behandla etableringsförutsättningarna för hela gruppen med utländsk bakgrund mer utförligt i kapitel 8.

Att etablerings- och försörjningsmönstren skiljer sig åt mellan personer med en bakgrund i stadsdelar med olika socioekonomiska förutsättningar samt att etableringsproblemen skulle vara mer påtagliga för lågutbildade var väntat. Ett mer oväntat resultat var att förvånansvärt få i gruppen med prekär försörjningssituation erhöll ersättning från Arbetsförmedlingen eller ekonomiskt bistånd under uppföljningsåret. Uppföljningen illustrerar att allt färre med låga inkomster erbjuds sociala ersättningar, t.ex. understöd från Arbetsförmedlingen och ekonomiskt bistånd från kommunen.

Att så få av de med prekär försörjningssituation erhåller ersättningar från arbetslöshetsrelaterad ersättning från Arbetsförmedlingen och kommunen skulle kunna tolkas som ett uttryck för en social politisk mismatch. De socialpolitiska trygghetssystemen är inte tillräckligt anpassade efter behoven hos lågutbildade unga med svag förankring på arbetsmarknaden.

7. LÅGUTBILDADE OCH SOCIAL STÄNGNING

Betydelsen av en fullbordad gymnasieutbildning för ungas etablering är väl belagt i tidigare forskning (se till exempel Olofsson 2007; SOU 2013:74; Olofsson 2014; Hatlevoll 2015; Olofsson och Wikström 2018; SOU 2019:40). I föregående kapitel konstaterades också att unga med låga inkomster, där gruppen lågutbildade alltså är överrepresenterad, inte alltid fångas upp av de sociala trygghets-systemen. I det här kapitlet fördjupas förståelsen för lågutbildade ungas etableringsförutsättningar via intervjuer av ett antal företrädare för bransch- och partsorganisationer liksom representanter från Skolverket och Arbetsförmedlingen. Kapitlet är relaterat till den frågeställning i avhandlingen som handlar om hinder för lågutbildade ungas etablerings- och försörjningsmöjligheter. Syftet med intervjuerna har varit att klarlägga uppfattningarna om introduktionsprogramselevernans anställningsbarhet och hur man uppfattar möjligheterna att utveckla yrkesutbildningsinslagen inom ramen för introduktionsprogrammen.

Gymnasieskolans introduktionsprogram riktar sig till elever som saknar behörighet till gymnasieskolans nationella program (Skolverket 2019b). Ett av de uttalade målen för programmen är att eleverna ska uppnå behörighet och övergå till ett nationellt program, men enbart en minoritet gör det. Få av introduktionsprogramselevernans fullbordar en gymnasieutbildning (Skolverket 2019b). Majoriteten hamnar i stället i gruppen med låg utbildning. Respondenternas uppfattningar om dessa elevers anställningsbarhet bidrar till förståelsen för lågutbildades etableringsförutsättningar.

Under intervjuerna diskuterades bland annat förutsättningarna för att införa så kallade yrkespaket, det vill säga kombinationer av kurser på gymnasial nivå som motsvarar kompetenskraven för olika yrkesområden, inom ramen för introduktionsprogrammen. Yrkespaketen, som presenteras mer utförligt längre fram i kapitlet, har tagits fram av Skolverket tillsammans med representanter från arbetsmarknadens parter (Skolverket 2017). Syftet med att använda sig av yrkespaket inom introduktionsprogrammen utgör ett försök att ”erbjuda ungdomar påbyggbara yrkesutbildningar som ger dem möjlighet att stegvis närma sig en gymnasieexamen eller en mer strukturerad väg ut i arbetslivet” (ibid s. 4). Respondenterna som företräder arbetsmarknadens parter är generellt sett skeptiskt inställda till sådana initiativ inom ramen för introduktionsprogrammen.

Kapitlet inleds med en genomgång av introduktionsprogrammen med fokus på programmens storlek, elevsammansättning och utmaningar. Därefter presenteras det empiriska materialet, det vill säga intervjuerna med partsföreträdare och representanterna från Skolverket och Arbetsförmedlingen. I kapitlets avslutande avsnitt analyseras intervjuerna med utgångspunkt från begreppet social stängning.

7.1 Behörighet till gymnasieskolan

Behörigheten till gymnasieskolans nationella program regleras i skollagen 16. kap. 29 och 31-33 §§ (SFS 2010:800) och gymnasieförordningen 7. kap. 1§ (SFS 2010:2039). Gemensamt för yrkesprogrammen och de högskoleförberedande programmen är att det krävs godkända grundskolebetyg i svenska eller svenska som andraspråk, engelska och matematik. För de yrkesförberedande programmen krävs utöver detta godkända betyg i fem ytterligare ämnen och för de högskoleförberedande nio ytterligare ämnen. När man talar om gymnasiebehörighet brukar man syfta på behörighetskraven för nationella yrkesprogram.

Under de senaste åren har andelen behöriga till gymnasiet minskat, men en viss uppgång kan skönjas. Preliminära uppgifter inför läsåret 2020/21 talar för att 85,3 procent av niondeklassarna våren 2020 blev behöriga för att läsa ett nationellt program i gymnasie-

skolan (Skolverket 2020a). Tjejer klarar i högre utsträckning behörighetskraven än killar. Andelen utrikes födda som uppnår behörighetskraven är betydligt lägre än bland inrikes födda. Föräldrarnas utbildningsnivå har också betydelse. Unga med högutbildade föräldrar är kraftigt underrepresenterade på introduktionsprogrammen (ibid).

7.2 Introduktionsprogrammen

Historiskt sett har andelen unga som deltar i gymnasieutbildning ökat kraftigt. Det gäller även under senare decennier, allt från introduktionen av den integrerade gymnasieskolan i början av 1970-talet och framåt. I början av 1990-talet var det mellan 10-15 procent av de sökande till gymnasieskolan som inte antogs till någon utbildning (Skolverket 2009). Efter reformerna under samma årtionde, särskilt efter införandet av programgymnasiet, sjönk andelen till 2-3 procent samtidigt som andelen elever på det individuella programmet (IV) ökade. Den senaste gymnasireformen från 2011 (Gy11) ersatte IV med ett antal introduktionsprogram (IM) och i samband med det ökade behörighetskraven. Gymnasieskolans introduktionsprogram är sedan år 2019 fyra till antalet: individuellt alternativ, programinriktat val, språkintröduktion och yrkesintroduktion (Skolverket 2020b).

Individuellt alternativ riktar sig till elever som inte är behöriga att läsa på ett yrkesprogram och som har stora kunskapsbrister och låg studiemotivation (Skolverket 2020b). Det kan också handla om elever som är osäkra på framtida studie- och yrkesval och som behöver mycket individuell vägledning. Ett syfte med programmen är att förbereda eleverna för yrkesintroduktion. Eleverna ska läsa grundskoleämnena, men även delar av eller hela gymnasiekurser. Undervisningen är helt individuellt upplagd och anpassad till elevens studieförmåga. Detta innebär också att det inte förekommer några undervisningsgrupper och utbildningen är inte sökbar. Antalet elever på individuellt alternativ uppgick läsåret 2019/20 till drygt 12 000 (Skolverket 2020b).

Programinriktat val ersatte höstterminen 2019 det som tidigare kallades programinriktat val (ibid). Programmet har vänt sig till elever som varit inriktade mot ett yrkesprogram, men kommer

fortsättningsvis att vara öppet för alla elever oavsett vilket nationellt program de siktar på. Inom ramen för programmet kan man läsa in de grundskoleämnena man saknar för behörigheten, men också studera kurser och följa arbetsplatsförlagt lärande (apl) kopplat till ett särskilt nationellt program. Syftet är att eleverna så snabbt som möjligt ska komma vidare till ett nationellt program. Undervisningen kan bedrivas i grupper och programmet är sökbar. Antalet elever uppgick läsåret 2019/20 till drygt 8 500 (ibid).

Språkin introduktion är det största introduktionsprogrammet. Inom språkin introduktion erbjuds nyanlända möjligheter att lära sig det svenska språket. Utbildningen är individuellt anpassad, men erbjuds även i kollektiva undervisningsformer (Skolverket 2018a). Enligt nya bestämmelser i spåren av propositionen *En gymnasieutbildning för alla* (Prop. 2017/18:183) ska utbildningen baseras på en inledande bred bedömning av elevernas kunskapsstatus, inte bara språkkunskaper. Det handlar också om att kartlägga olika ämneskunskaper och tidigare arbetslivserfarenhet. Även om målet är att eleverna ska tillägna sig tillräckliga språkfärdigheter för att kunna ta sig vidare till ett annat program ska språkin introduktion också kunna innefatta andra moment, allt från studier av traditionella skolämnena till arbetsplatsförlagt lärande. Utbildningen ska anpassas efter individens förutsättningar och behov. Det kan noteras att antalet elever har minskat på språkin introduktion efter den kraftiga uppgången i antalet nyanlända 2015, men språkin introduktion är alltså fortfarande det största introduktionsprogrammet. Antalet elever uppgick läsåret 2019/20 till knappt 15 000 (Skolverket 2020b).

Yrkesin introduktion är ett introduktionsprogram som vänder sig till elever som inte är behöriga att studera på ett yrkesprogram (ibid). Programmet syftar till att ge eleverna möjligheter att komma vidare till ett nationellt program eller att erbjuda tillräckliga kvalifikationer för anställningsbarhet på arbetsmarknaden. Yrkesin introduktion kan ha varierande utformning och en mer eller mindre tydlig programstruktur. Utbildningen kan vara helt individuellt utformad eller gruppbaserad och sökbar. I vissa fall finns en mycket tydlig anknytning till ett yrkesprogram och eleverna studerar valda kurser tillsammans med eleverna på yrkesprogrammet. Antalet ele-

ver på yrkesintroduktion uppgick läsåret 2019/20 till drygt 9 000 (ibid).

Introduktionsprogrammen syftar, återigen, till att ge obehöriga elever möjlighet att komma in på ett nationellt program eller förbereda dem för en etablering på arbetsmarknaden. Varje år övergår ungefär en fjärdedel av introduktionsprogramseleverna till ett nationellt program, men totalt sett är det få som fullbordar utbildningen genom att ta ut en examen (Skolverket 2019b).

För några introduktionsprogram, till exempel yrkesintroduktion, är ett ytterligare mål med utbildningen att underlätta elevernas möjligheter till arbetsmarknadsetablering (Skollagen 2010:800). Uppföljningar av eleverna som har följt introduktionsprogrammen visar att elever från yrkesintroduktion i högre utsträckning fått jobb än elever från andra introduktionsprogrammen (Skolverket 2019b). Vad gäller yrkesintroduktion presenterade Skolverket år 2015 en studie baserad på intervjuer med elever som genomgått en sådan utbildning. Eleverna i studien beskriver hur yrkesintroduktionen gett dem "en andra chans" och att de genom utbildningen fick tillbaka "viljan att bli något" (Skolverket 2015 s. 35). Studiens slutsatser pekar på att utbildning inom yrkesintroduktion behöver kopplas till något praktiskt som gör att eleverna uppfattar utbildningen som meningsfull. Eleverna framhåller att utbildningen leder till något som är "på riktigt" (Skolverket 2015 s.7). Ett sätt att göra det är att introducera praktik och arbetsplatsförlagt lärande inom utbildningen.

Styrningen av utbildningarna inom introduktionsprogrammen har ökat på senare år (Prop. 2017/18:183, Skolverket 2018a). Kraven på huvudmännen att ta fram utbildningsplaner som innehåller bestämmelser om programmets mål, innehåll och längd har blivit tydligare. Dessutom ska en individuell studieplan upprättas där eleven är med och bestämmer vad utbildningen ska innehålla, vad målet med utbildningen ska vara och vilket stöd som krävs för att eleven ska fullborda utbildningen. En ytterligare nyhet är en garanterad utbildningstid om minst 23 timmar i veckan. Mycket talar emellertid för att det finns brister. Undervisningstiden varierar till exempel mycket mellan olika skolenheter. Ofta saknas också utbildningsplaner och den individuella studieplanen är inte tillräck-

ligt detaljerad. Kritik har också riktats specifikt mot språkinstruktionen (SOU 2016:77).

I betänkandet från Utredningen om elever som kommer till Sverige under grundskolans senare år (SOU 2017:54) undersöks hur undervisningen i grundskolan kan organiseras för att möta behov och förutsättningar hos elever med kort utbildningsbakgrund och som har kommit till Sverige under ett sent skede i grundskoleutbildningen. Utredningen behandlar också introduktionsprogrammen och då i synnerhet språkinstruktion. Här framhålls att undervisningen inte är tillräckligt anpassad till enskilda elevers särskilda behov.¹ Utbildningen är enligt Skolinspektionen (2017) för ensidigt inriktad på språkträning. Ur den aspekten argumenteras för utökade möjligheter för fler språkinstruktionselever att bära andra introduktionsprogram, till exempel programinriktat individuellt val eller yrkesintroduktion, det vill säga två program som i högre grad har en arbetslivsanknytning.

7.3 Yrkespaket och yrkesprov

I det här kapitlet består alltså empirin av kvalitativa intervjuer med representanter för arbetsmarknadens parter, Skolverket och Arbetsförmedlingen. Branschföreträdarnas röster är viktiga av flera anledningar. Fackliga organisationer och deras motpart på arbetsgivarsidan har inte bara kunskap om vad som krävs för att få fotfäste på dagens arbetsmarknad. De har också möjlighet att påverka kraven och möjligheterna att uppnå dem. Det handlar inte minst om att tillsammans med reguljära utbildningsinstitutioner och enskilda kommuner utforma verktyg för att förmedla yrkeskvalifikationer och därmed höja anställningsbarheten hos lågutbildade.

Förslagen om de nationella yrkespaketen utgör ett initiativ för att underlätta övergången till arbetsmarknaden. Den dåvarande regeringen gav under våren 2017 Skolverket i uppdrag att utreda möjligheterna att också utnyttja de *sammanhållna yrkesutbildningar*, även kallade *kurspaket* eller *yrkespaket*, som utformas för regi-

¹ I Gymnasieförordningen (2010:2039) 7 § heter det att "Huvudmannen ska fortlöpande bedöma elevens kunskapsutveckling för att eleven så snart som möjligt ska komma vidare i sin utbildning" och i 8 § "I övrigt ska språkinstruktion utformas utifrån de bedömningar som ska göras enligt 7 § och innehålla de ämnen som eleven behöver för sin fortsatta utbildning."

onal yrkesinriktad vuxenutbildning, inom introduktionsprogrammen (Regeringsbeslut 2017 04 20). Detta ansågs mest naturligt inom yrkesintroduktion, men framhölls också som lämpligt inom språkintröduktion. Det betonades att detta skulle ske efter en prövning av individernas förutsättningar. Förslaget hade sin bakgrund i den så kallade Migrationsöverenskommelsen mellan regeringen, Centerpartiet, Liberalerna, Moderaterna och Kristdemokraterna år 2015 (Migrationsöverenskommelsen 2015). Man framhöll att förslaget skulle ses mot bakgrund av utmaningarna i spåren av den stora flyktinginvandringen liksom genomströmningsproblemen i gymnasieskolan mer generellt. Genom att pröva möjligheterna att använda yrkespaket i undervisningen på introduktionsprogrammen skulle eleverna både ges en mer strukturerad väg till vidare studier på ett yrkesprogram eller inom vuxenutbildning samt en bättre förberedelse inför arbetslivet.

Så kallade sammanhållna yrkesutbildningar eller yrkespaket har funnits under lång tid inom vuxenutbildningen, men främst använts inom vård- och omsorgsutbildningar.¹ Yrkespaketen består, enligt Skolverkets definition, av en kombination av gymnasiala kurser som matchar arbetsmarknadens krav för att kunna anställa (Skolverket 2017). I dag finns ett mycket stort antal yrkespaket på olika utbildningsområden.² Paketen består av ett varierande antal kurser, deras längd skiljer sig åt och de motsvarar också olika nivåer av yrkeskompetens, även om kurserna formellt motsvarar gymnasial nivå. Vissa kurser har grundläggande karaktär medan andra har påbyggnadskaraktär. Bland yrkespaketen på grundläggande nivå kan nämnas Barnskötare – elevassistent Bas (900 po-

¹ En redovisning från Skolverket avseende avgångselever från Komvux år 2014 visar att 12 500 elever deltagit på deltid eller heltid i yrkeskurser som omfattade minst 800 poäng (cirka ett års heltidsstudier) och 6 900 i yrkeskurser som omfattade mellan 400 och 800 poäng. I den första elevgruppen utgjorde andelen som läst kurser med inriktning på vård och omsorg 60 procent och i den andra elevgruppen 33 procent. Barn- och fritid samt handels- och administration utgjorde också relativt betydande kursområden (Skolverket. Etableringsstatus 2015 för olika elevgrupper som avslutat Komvux 2014). Olika regeringar har under senare år försökt att uppmuntra mer av yrkesutbildning på Komvux, eller yrkesvux. Ett aktuellt exempel är statsbidraget för regionalt inriktad vuxenutbildning från 2016 (SFS 2016:937). Förutsättningen för statsbidrag var att minst tre kommuner samverkade om yrkeskurser. Men genomslaget har varit svagt, förutom gällande vård- och omsorgsutbildning.

² Se till exempel <https://www.skolverket.se/undervisning/vuxenutbildningen/komvux-gymnasial/loroplan-for-vux-och-amnesplaner-for-komvux-gymnasial/nationella-yrkespaket-for-komvux>

äng¹), Industri Bas (700 poäng) och Vårdbiträde (800 poäng). Yrkespaketen har utformats av Skolverket, men detta har skett i samverkan med branscherna och i samråd med de nationella programråden. Innehållet i paketen är under kontinuerlig omprövning, bland annat via det utbyte som Skolverket har med parterna och branschföreträdare i programråden.

Några grundläggande utgångspunkter är att yrkespaketen ska bestå av etablerade kurser på gymnasial nivå och att de ska leda till anställningsbarhet enligt de kriterier som de olika branscherna definierar. De ska också ha en nationell karaktär, dvs. de ska vara likvärdiga innehållsmässigt oavsett var i landet de erbjuds. Dessutom ska de vara påbyggnadsbara, dvs. utgöra en grund för fördjupat lärande och mer avancerade kvalifikationer. Som tidigare framhölls handlar det både om att lägga en grund för anställning och för fortsatta studier.

Parallellt med arbetet med att utreda möjligheterna att använda yrkespaket inom ramen för introduktionsprogram i gymnasieskolan fick Skolverket också ett regeringsuppdrag att analysera förutsättningarna för yrkesprov inom yrkesutbildningen på komvux, i yrkesprogrammen i gymnasieskolan och inom introduktionsprogrammen (Skolverket 2017, Skolverket 2018d). En försöksverksamhet har påbörjats. Motivet är att det finns goda erfarenheter av yrkesprov i våra nära grannländer, till exempel Danmark, Finland och Norge. Yrkesprovets legitimitet bygger på att de ger både den enskilde eleven och presumtiva arbetsgivare signaler om att individen har uppnått de kvalifikationer som är nödvändiga för att klara en viss yrkesroll. Problemet i Sverige är att vi inte har haft något enhetligt system för yrkesprov, som binder samman branschernas egna kriterier och bedömningar med skolornas. Vid sidan av gymnasieskolornas examensutgångar tillämpar vissa branscher egna och kompletterande krav för att en individ ska betraktas som anställningsbar och fullt utbildad inom ett visst yrke. Dessa förhållanden skapar osäkerhet och återspeglar en klyfta mellan branschernas kvalifikationskrav och de utbildningar gymnasieskolorna erbjuder på yrkesutbildningsområdet.

¹ Vid fulltidsstudier motsvarar en veckas studier ungefär 20 poäng. 900 poäng motsvarar således en utbildningstid på 45 veckor.

Skolverket vill även pröva möjligheten att introducera så kallade yrkesdelprov inom introduktionsprogrammen. Det handlar som namnet antyder om delar av ett yrkesprov kopplat till en mer begränsad yrkesroll. Den svenska gymnasieskolan omfattar närmare 170 olika yrkesutgångar och ett yrkesdelprov skulle kunna ge tillträde till ett yrke eller en biträdesfunktion till ett etablerat yrke.

Mycket talar för att det finns spänningar mellan hur förslagen om yrkespaket och yrkesprov inom gymnasieskolan och introduktionsprogrammen uppfattas, dels mellan bransch- och partsorganisationer, dels mellan aktörerna i arbetslivet och myndigheter som Skolverket. Förslagen på yrkespaket kan uppfattas som hotfulla om de inte kopplas till krav på att eleverna ska ha gymnasiekompetens. Om det till exempel handlar om vuxnas möjligheter till yrkesväxling är det få som har invändningar. Handlar det däremot om elever på introduktionsprogrammen som ska fullfölja yrkespaket för att uppnå anställningsbarhet kopplat till en relativt smalt definierad yrkesroll, är invändningarna mer uttalade. Det framkommer också i Skolverkets redovisning av sitt utbyte med branschföreträdare i de nationella programråden (Skolverket 2018d).¹ En känslig fråga är också om man ska erkänna kvalifikationer på lägre nivå än vad som motsvarar gymnasienivå (dvs. under nivå 4 i Sveriges referensram för kvalifikationer (SeQF)).

Bilden bekräftas i flera av de intervjuer jag har genomfört. Såväl representanter för arbetsgivarorganisationer som fackliga företrädare uttrycker en skepsis mot yrkespaket inom ramen för gymnasieskolans introduktionsprogram.

7.3.1 Yrkespaketen – en ofullständig utbildning?

I intervjuerna framkommer hos såväl representanter för arbetsgivarorganisationer som fackliga företrädare farhågor som bottnar i uppfattningen att yrkespaketen förser eleverna med ofullständig utbildning.² Genom att tillgodogöra sig en sådan, snarare än en fullständig gymnasieutbildning, konstrueras ett slags B-lag på ar-

¹ Även intervjuer som genomförts med företrädare för branschorganisationer och fackliga organisationer talar för att det finns en stark tveksamhet.

² Däremot har Svenskt Näringsliv uttryckt ett visst intresse för yrkespaket inom introduktionsprogrammen. Utgångspunkten för organisationens positiva inställning är behovet att öka antalet elever i yrkesutbildning för att underlätta rekryteringen av arbetskraft. (se Svenskt Näringsliv 2017)

betsmarknaden. För dessa individer kan det vara svårt att hävda sig på arbetsmarknaden i tider av lågkonjunktur eller om konkurrensen om jobben hårdnar av andra anledningar. En respondent från Transportföretagen, en bransch- och arbetsgivarorganisation för transportnäringen, arbetar särskilt med frågor kopplade till utbildning och kompetensförsörjning. Hon upplever yrkespaketen som ett direkt hot mot unga människors anställningsbarhet.

... om jag skulle börja plocka bort lite kurser och bestämma så här att nämen Skolverket har bestämt att det finns något som heter "nästan-mekaniker" och den här "nästan-mekanikern" den kan inte allt. Den kan 70 procent av vad en mekaniker kan. [...] alltså risken man tar då är ju att vi utbildar folk som när konjunkturen vänder, så är det ju de som kommer bli uppsagda och inte vara anställningsbara. Då sitter de med en utbildning som inte är klar. (Representant Transportföretagen)

Liknande uppfattningar framkommer i flera intervjuer. En ombudsman från Svenska Byggnadsarbetareförbundet (Byggnads), en facklig organisation som företräder arbetare inom byggbranschen, har ett snarlikt perspektiv, men betonar också att yrkespaketen som sådana innebär en sänkt ambitionsnivå för yrkesutbildningen generellt. Yrkespaketmodellen är inte förenlig med hur branscherna upplever sina kompetensbehov.

Ska man få en kvalitetsökning och en statushöjning på våra yrken och yrkesutbildningar så tror jag tvärtom att man måste öka kraven. Öka utbildningsnivån och längden. (Ombudsman, Byggnads)

Representanten från Skolverket framhåller ett annat perspektiv och menar att utbildningen på introduktionsprogrammen tidigare har varit alldeles för ostrukturerat organiserad. För en del program, särskilt individuellt alternativ, som riktar sig till elever med stora kunskapsbrister och svag motivation alternativt elever som vill ha en mer allmänt inriktad utbildning, finns en tydlig ambition att huvudman ska kunna forma utbildningen efter lokala förutsättningar

och behov. Intentionen har varit individanpassade utbildningar med relevans för en vidare framtid inom utbildningssystemet eller arbetsmarknaden. Problemet, enligt respondenten, är att kvaliteten och i vilken utsträckning man lyckas med anpassningen varierar stort. Yrkespaketen är en del av arbetet med att hjälpa huvudmännen att styra upp utbildningen. När det gäller uppfattningen om dem som en ofullständig utbildning säger hon sig känna igen resonemanget, men hon köper det inte.

Utifrån mitt perspektiv att tänka på kvalitet, innehåll, utbildning, att så som man har gjort i dag inom yrkesintroduktion så ser jag bara positivt på att man slänger in kurser som eleverna faktiskt får läsa. I stället för att man inte får läsa nånting. Så för individen tänker jag att det är bättre med en halv utbildning än ingen alls. (Representant, Skolverket)

Att inte ha genomgått en gymnasieutbildning med godkända betyg är, återigen, ett hinder för etableringen på arbetsmarknaden. Avsaknaden av en fullständig gymnasieutbildning gör det svårt att även under högkonjunkturer ta sig in på arbetsmarknaden. Respondenterna argumenterar för att kraven på arbetsmarknaden har blivit så pass höga att etableringsmöjligheterna för de som inte genomgått ett nationellt program inom gymnasieskolan är ytterst begränsade. Arbetsmarknaden präglas enligt respondenterna av en stigande grad av komplexitet, driven av digitalisering och krav på kundanpassning, som också bidrar till behovet av mer utbildning. Uppfattningen är att introduktionsprogramseleverna i praktiken inte är anställningsbara.

Några få respondenter, till exempel ombudsmannen från Byggnads, reflekterar över att arbetsgivare, generellt sett, inte har någon större koll på elevers utbildningsmässiga bakgrund. Han menar att arbetsgivarna inom hans bransch saknar kunskap om introduktionsprogrammen. Den kunskapen finns kanske hos arbetsgivare som är delaktiga i programråden, men andra arbetsgivare skulle kunna anställa en IM-elev utan att *"nånsin förstå att de gjort det"*. Det positiva med det, enligt respondenten, är att utbildningsbakgrunden som sådan inte gör någon skillnad. Uppfattas individen

som duktig anställs hen ändå. Respondenten framhåller att utbildningen i sig inte borde vara utslagsgivande.

Min huvudtanke är att ingången till utbildning ska vara så öppen och bred som möjligt. Vem som helst ska kunna komma till vår bransch. Sen måste vi göra branschens kravspecifikation så tydlig så att det kanske inte är alla som kommer igenom. Men vem som helst är välkommen hit. I dag så tror jag att sorteringen sker på fel grunder och på fel nivå. Och då missar vi många som branschen hade haft nytta av. (Ombudsman, Byggnads)

Det bör betonas att majoriteten av respondenterna inte delar den här uppfattningen. Gymnasieutbildningen beskrivs genomgående som det nålsöga som ska passeras för att en individ ska få en chans på arbetsmarknaden.

Respondenterna representerar olika nivåer inom organisationerna. Bland företrädare för partsorganisationer på branschnivå tycks skepsisen gentemot yrkespaketen inom ramen för introduktionsprogrammen vara påtaglig. Det gäller för såväl representanter för arbetsgivarorganisationer som fackliga företrädare. Däremot ser man mer positivt på att använda yrkespaketen inom ramen för vuxenutbildningen. En del respondenter framhåller också att yrkespaketen skulle kunna vara ett alternativ för elever som vill byta mellan två nationella program, till exempel från ett högskoleförberedande program till ett yrkesprogram. Det är med andra ord inte konceptet som sådant man är kritisk till. Snarare tycks det handla om att eleverna på introduktionsprogrammen inte uppfattas som rätt målgrupp.

7.3.2 Yrkespaketen och synen på introduktionsprogramseleverna

När det gäller representanterna från arbetsgivarorganisationerna påtalar flera att det hos de företag de representerar finns en misstro gällande anställningsbarheten hos introduktionsprogramseleverna. Man betonar att anställningsprocesser är förknippade med påtagliga risker och kostnader, vilket inte minst gäller för små företag. Fullbordad gymnasieutbildning används som ett slags lägstanivå i

sorteringen av de arbetssökande. Individer som inte når upp till den nivån uppfattas inte som anställningsbara. Föreställningen är att dessa elever har brister kopplade till förmågor som att komma i tid, slutföra arbetsuppgifter och fungera socialt på en arbetsplats.¹

Det är inte svårt att tänka sig om man tänker på att 92 procent av våra medlemsföretag har färre än 25 anställda. De flesta ligger runt 10. Och gör man en felrekrytering eller rekryterar en person som det tar ganska lång tid att lära upp får man minusresultat. Och i värsta fall kan företaget gå i konkurs. Det är fruktansvärt dyrt att göra en felrekrytering. Och det är därför vi har skapat ETG². Och det har vi lite mer erfarenhet av nu. Det är faktiskt så att 90 procent av eleverna som klarar ETG:s yrkesprov anställs av vår bransch. Det finns inte på kartan att en elev på ett introduktionsprogram skulle fixa det yrkesprovet. (Representant, Elektriska Installatörsorganisationen)

Representanten från Elektriska installatörsorganisationen menar vidare att det kan vara fel fokus att prioritera mer yrkeskurser inom ramen för introduktionsprogrammen. Eleverna där är, enligt honom, inte sällan i behov av andra typer av insatser och stöd. Dessutom riskerar man att sänka statusen på yrkesutbildningen genom att etablera bilden att utbildningen utgör ett alternativ för studiesvaga. Samtidigt erbjuder man inte eleverna vad de behöver, vilket enligt respondenten är träning i sociala färdigheter och inte träning i specifika yrkeskvalifikationer.

Andra respondenter har en mer positiv syn på introduktionsprogramseleverna. Representanten från Skolverket menar till exempel att branschernas skeptiska inställning till nationella yrkespaket inom ramen för introduktionsprogrammen kan kopplas till en

¹ Skolverket har i flera rapporter genomfört undersökningar av vilka kompetenser hos unga som arbetsgivare och arbetsledare uppskattar. I den senaste rapporten som publicerades år 2016 framkommer att arbetsledare inom fyra branscher där unga är starkt representerade i hög grad uppskattar förmågor och karaktärsdrag som inte är omedelbart kopplade yrkeskompetens. Det handlar om att passa tider och följa regler (se Skolverket 2016a).

² Elteknikbranschens gymnasiekoncept (ETG) är ett samarbete mellan elteknikbranschens parter som syftar till att stärka kvaliteten i utbildningen av elektriker samt göra utbildningen mer attraktiv. Bland annat innebär konceptet att lärlingsutbildningen, som annars följer efter avslutade gymnasiestudier, är inbakad i den treåriga programutbildningen.

okunskap om eleverna. Hon betonar att det handlar om en heterogen grupp där en del har stora utmaningar och står väldigt långt från arbetsmarknaden, medan andra bara saknar några enstaka be-tyg för att bli behöriga till ett nationellt program. I sina dialoger med branschföreträdare menar hon att bilden är att eleverna har *”såsat sig igenom grundskolan och är omotiverade”*, vilket enligt henne inte alltid stämmer.

Det finns de som är jättemotiverade och ambitiösa och så finns det de som har svårigheter och en del som kanske har svårt att hitta motivation. Jag tror att det har att göra med vilken kunskap man har och vilka erfarenheter man har. Sedan har det att göra med hur pass stora behov olika branscher har av kompetens och vilken typ av kompetens. (Representant, Skolverket)

Förutom Skolverksföreträdaren så uttryckte företrädarna för Byggnads och Sveriges Byggnadsindustrier sig positivt till möjligheterna att tillämpa yrkespaketet inom ramen för introduktionsprogrammen. Dessa tre respondenter menade att yrkespaketet kan skapa möjligheter för introduktionsprogramseleverna. Det gällde såväl möjligheter till etablering för den enskilde individen som möjligheterna att tillgodose företagets kompetensförsörjningsbehov.

Samtidigt framhåller respondenterna att målet bör vara att samtliga elever ska uppnå en fullbordad gymnasieutbildning. Men det behöver inte nödvändigtvis ske inom ramen för gymnasieskolans nationella program. Representanten från Sveriges byggindustrier framhåller till exempel att *”vi har snöat in väldigt mycket på den treåriga gymnasieskolan som en universell lösning”* och menar att det finns en inneboende broms mot att diskutera yrkesutbildningar som är kortare. I linje med Skolverkets intentioner med yrkespaketet skulle yrkespaketet ur respondentens perspektiv fungera som ett steg på vägen mot fullständiga kvalifikationer på gymnasial nivå. De som tillgodosjort sig ett yrkespaket kan, enligt resonemanget, lämna gymnasieskolan med något mer i bagaget än enbart ett misslyckande. Förutsättningen är att det längre fram går att bygga vidare på yrkespaketet och ta ytterligare ett steg mot en fullständig gymnasieutbildning.

7.3.3 Yrkespaket och *legitima kvalifikationsägare*

En ytterligare aspekt som lyftes under intervjuerna var uppfattningen om att de kvalifikationer som erbjuds genom yrkespaketen måste vara framtagna av rätt aktörer för att de ska vara relevanta. Här återknyter jag till representanten från Sveriges byggindustrier som kallar de rätta aktörerna för *legitima kvalifikationsägare*.

Det är inte säkert att det är vi som är de legitima ägarna av kvalifikationen. Man behöver involvera flera aktörer. Och det här är egentligen ett problem som berör hela strukturen på skolan. Vi har en utbildning som är skapad för etablerade yrkesroller och där parterna på arbetsmarknaden har varit aktiva och medverkat i utformningen av gymnasieskolan, men de allra flesta yrken finns inte ens inom gymnasieskolan. (Sveriges byggindustrier)

Respondenten lyfter en viktig poäng som har att göra med att det inom många branscher tagits fram branschspecifika modeller för att erkänna yrkeskompetens. I Sverige finns 25 olika branschmodeller för validering, eller valideringsmodeller. Validering används för rekrytering av ny personal och är ett sätt att kvalitetssäkra den kompetens som är kritisk för verksamhetens effektivitet. De 25 valideringsmodellerna täcker ungefär 140 yrken, allt från installationselektriker till städare. Ofta har modellerna utvecklats inom partssammansatta yrkesnämnder. Ibland syftar valideringen till att pröva den kompetens som motsvaras av en hel gymnasial yrkesutbildning (till exempel vård- och omsorgsprogrammet). Ibland handlar det om en mer begränsad kompetensprövning. Det finns erfarenheter som talar för att resultaten kan vara goda när utbildningarna inom introduktionsprogrammen knyts till certifikat eller branschintyg, till exempel truckförarutbildning, fastighetsskötarutbildning, städserviceutbildning och så vidare (Skolverket 2015). Utgår man från dessa erfarenheter skulle mer yrkesutbildning inom introduktionsprogrammen kunna vara ett effektivt stöd för lågutbildade unga att få ett jobb. Men mer skulle alltså kunna göras. Fler aktörer från arbetslivet behöver engageras för att identifiera sådana yrkesroller som i dag faller utanför utbildningarna inom

gymnasieskolan. Därefter måste tydliga kvalifikationer kopplade till dessa yrkesroller och utbildningar som leder fram till dem tas fram i samverkan mellan arbetsliv, Skolverket och huvudmän, naturligtvis med olika elevgruppers förutsättningar i beaktande (Walther 2006; Olofsson 2014; Engdahl & Forslund 2015; Arbetsförmedlingen 2016). Med utgångspunkt från det sistnämnda låter jag den yrkespaketsskeptiske representanten från elektriska installörsbranschen avrunda kapitlets empiriska redovisning.

Om jag får styra utbildningspolitiken så skulle jag vilja ha en rätt progressiv ledarskapsutbildning för introduktionsprogrammen. Och sen individuellt i ordets rätta bemärkelse. Att man hittar talanger och ambitioner hos varje enskild individ och så bygger man en sorts möjlighet att kliva in på arbetsmarknaden utifrån det. (Representant, EIO)

7.4 En form av social stängning

I det här kapitlet har jag redogjort för intervjuer partsföreträdare och företrädare för myndigheter med särskilt fokus på frågor om introduktionsprogramselevers anställningsbarhet. En huvudfråga har handlat om hur de ser på möjligheterna att utveckla mer yrkesutbildningsinslag inom ramen för introduktionsprogrammen. Flera respondenter ger uttryck för en uppfattning att introduktionseleverna inte är anställningsbara, vilket skulle kunna resultera i ett slags social stängning.

Parkin (1979:48) talar om en form av social stängning kopplad till akademiska kvalifikationer. Även Weber förhöll sig till den här typen av social stängning (Weber 1983:240). Långa utbildningar som leder till examina och legitimationer av olika slag monopoliserar delar av arbetsmarknaden på ett sätt som begränsar tillträdet för de som saknar sådana utbildningserfarenheter. Parkin (1979:54) beskriver den här formen av social stängning som "the inflated use of educational certificates as a means of monitoring entry to key positions in the division of labour". Brante (2009) framhåller att begreppet framför allt använts inom professionsforskningen och exemplifierar med yrken som jurister och läkare, med andra ord yrken inom arbetsmarknadens övre segment. Branschfö-

reträdarnas resonemang om etableringsförutsättningarna och anställningsbarheten hos introduktionsprogramseleverna talar för att begreppet även går att applicera yrkeskategorier inom arbetsmarknadens lägre segment.

Det bör betonas att fenomenet social stängning är komplext. Att sträva efter upprätthållandet av krav på yrkeskvalifikationer och traditioner kan vara rationellt. Representanten från transportföretagens oro för risker förknippade med att till exempel minska delar av utbildningen för yrkeschaufförer som ska köra tunga fordon måste rimligen uppfattas som fullt förståelig. Utan en viss grad av kartellisering försvåras sannolikt kompetensutveckling i företagen vilket i längden skulle kunna begränsa bredare förnyelsesträvanden inom enskilda branscher och arbetslivet i stort. Dessutom visar erfarenheterna att organisationer som företräder breda sociala intressegrupper, på både löntagar- och arbetsgivarsidan, i högre grad måste beakta ett samhällsintresse snarare än ett särintresse. Traditionellt sett har detta framhållits som en styrka hos de svenska intresseorganisationerna på arbetsmarknaden jämfört med mindre väl förankrade organisationer i andra länder (Olson 1990; Hall & Soskice 2001; Olofsson & Panican 2019).

Inom ämnet nationalekonomi finns en stark utbildningsekonomisk forskningstradition (för en översikt se Wadensjö 2014c). Inom humankapitalteorin uppfattas utbildning som en investering: både utifrån ett individperspektiv och från ett samhällsperspektiv (Becker 1994; Sohlman 1996). För individen kan investeringen leda till mer kvalificerade arbetsuppgifter och högre lön och ur ett samhällsperspektiv kan ökade utbildningsinvesteringar leda till en bättre fungerande arbetsmarknad och ökad ekonomisk tillväxt.

Inom utbildningsekonomisk teori har det också betonats att anställningsprocesser på arbetsmarknaden påverkas av så kallad asymmetrisk information. Det innebär till exempel att en person som söker ett jobb har mer information om sin egen produktivitet än den som står i begrepp att anställa samma person. Genom att arbetsgivaren beaktar den arbetssökandes utbildningsbakgrund reduceras osäkerheten. Enligt detta sätt att uppfatta förhållandet skulle utbildningssystemet kunna karaktäriseras som ett filter (Arrow 1973). Vid olika utbildningsnivåer filtreras individer som inte

klarat inträdeskraven eller examinationerna bort beroende på att arbetsgivarna tolkar det som att de har en lägre produktivitet jämfört med de som har klarat utbildningen. På motsvarande sätt, men ur arbetstagarens perspektiv, kan en person som söker arbete signalera sin produktiva förmåga med hjälp av utbildningsmässiga meriter (Spence 1974). Givet att nyanställda har genomgått relevant utbildning minskar naturligtvis också den enskilde arbetsgivarens kostnad för att introducera arbetskraften på arbetsplatsen (Thurrow 1975).

Med utgångspunkt från dessa utbildningsekonomiska teorier kan man uppfatta det som att det finns en rationalitet i branschföreträdarnas skeptiska inställning till anställningsbarheten hos individer som inte har fullbordat en gymnasieutbildning. Branschföreträdarnas motstånd mot en nyorientering av introduktionsprogrammen i riktning mot mer av yrkesutbildning skulle kunna tolkas i ljuset av detta. Det finns en oro för att nya utbildningsformer och vägar in i respektive bransch skulle underminera statusen för de som följt den reguljära utbildningsvägen, det vill säga ett nationellt yrkesprogram i gymnasieskolan och inom vissa branscher en påbyggnad som lärling. Samtidigt är hela utgångspunkten för förslagen om att introducera yrkespaket inom ramen för introduktionsprogrammen en helt annan. Det handlar om att erbjuda yrkeskvalifikationer för unga individer som idag inte har några kvalifikationer alls och det handlar om att bygga broar till arbetslivet för grupper som idag inte har någon access till arbetslivet. Via dessa broar skapas möjligheter till nytt lärande och framtida karriärutveckling. I det perspektivet kan yrkespaketen betraktas som ett uttryck för sociala investeringar (Morel m. fl. 2012).

7.5 Slutsats

Idag finns en starkt etablerad norm som handlar om att fullbordad gymnasieutbildning är en förutsättning för anställningsbarhet. Kraven på en fullbordad gymnasieutbildning skulle kunna förstås som ett uttryck för att utbildningsnivån i samhället har ökat generellt. Utifrån ett arbetsgivarperspektiv är det mycket som talar för att ofullständig gymnasieutbildning indikerar en rad osäkerheter och risker förknippade med individers prestationsförmåga på ar-

betsplatser. En utmaning vad gäller möjligheterna att introducera yrkespaket inom ramen för introduktionsprogrammen är att yrkesutbildning för att fungera förutsätter medverkan från parterna i arbetslivet. Resultatet av mina intervjuer talar för att intresset från parternas sida generellt sett är mycket begränsat. Det gäller såväl företrädarna från arbetsgivarsidan som den fackliga sidan. Inte någon part uppfattar det som att de har ett ansvar för att erbjuda yrkesutbildning för denna elevgrupp. Konsekvensen för lågutbildade unga blir att de varken betraktas som en resurs eller som ett problem.

I det här kapitlet har möjligheten att introducera nya yrkesutbildningsinslag för lågutbildade unga diskuterats. I det kapitel som följer fördjupas bilden ytterligare. I kapitlet behandlas särskilt utbildningsinriktningens betydelse för ungas sysselsättnings- och inkomstförhållanden. Jag återvänder till Malmö och följer ytterligare en kohorts väg från skola till arbetsliv.

8. UTBILDNINGSSINRIKTNING OCH FRAMTIDA ETABLERINGS- OCH FÖRSÖRJNINGSSITUATION

I det här kapitlet behandlas den frågeställning som handlar om i vilken utsträckning ungas utbildningsval och utbildningsinriktning påverkar deras framtida etablerings- och försörjningssituation. Kapitlet baseras på statistik om unga som var folkbokförda i Malmö och gick i årskurs 6 i grundskolan läsåret 2008/09. I materialet ingår uppgifter om gymnasieutbildning år 2012 och etablerings- och försörjningsvillkor år 2017. Materialet omfattar också information om vårdnadshavare och vårdnadshavares sysselsättnings- och försörjningsförhållanden år 2008. Materialet har använts i en rapport för MUVAH-plattformen. MUVAH-plattformen utgör ett samarbetsprojekt mellan Malmö stad och Malmö universitet som syftar till att kartlägga Malmöungdomars väg till arbetslivet via högre utbildning. I kapitlet klarläggs hur varierande socioekonomiska och sociodemografiska bakgrundsförhållanden påverkar valen av gymnasieutbildning och förutsättningarna för att fullfölja en gymnasieutbildning. Vilka konsekvenser får utbildningsvalen inför gymnasiet för efterföljande utbildningsdeltagande, för övergångar till arbetslivet och individernas försörjningsförhållanden? Materialet gör det också möjligt att urskilja i vilken utsträckningen övergångsfasen till högre utbildning eller arbetslivet är förenat med kortare eller längre perioder av mottagande av sociala ersättningar och bidrag.

8.1 Ungas utbildningsvägar

När de ungdomar som ingår i populationen var 16 år, det vill säga år 2012, påbörjade det stora flertalet gymnasiestudier. I tabell 8.1 presenteras utbildningsinriktningen på gymnasiet bland individerna som gick årskurs 6 i grundskolan i Malmö år 2008.

Tabell 8.1. Fördelning av elever efter stadsdelstillhörighet och programinriktning

		HP	YP	IM	Uppg. sagn.	Totalt
Limhamn B.	Antal	298	63	14	32	407
	Andel	73	16	3	8	100
Oxie	Antal	70	48	19	9	146
	Andel	48	33	13	6	100
Hyllie	Antal	153	55	38	19	265
	Andel	58	21	14	7	100
Fosie	Antal	219	75	81	37	412
	Andel	53	18	20	9	100
Husie	Antal	153	54	17	10	234
	Andel	65	23	7	4	100
Rosengård	Antal	145	76	92	32	345
	Andel	42	22	27	9	100
Södra I.	Antal	108	34	32	19	193
	Andel	56	18	17	10	100
Västra I.	Antal	124	27	5	16	172
	Andel	72	16	3	9	100
Centrum	Antal	122	29	17	13	181
	Andel	67	16	9	7	100
Kirseberg	Antal	81	26	21	8	136
	Andel	60	19	15	6	100
Malmö totalt	Antal	1473	487	336	195	2491
	Andel	59	20	14	8	100

Källa: SCB Registerdata. Högskoleförberedande program (HP), Yrkesprogram (YP), Introduktionsprogram (IM).

Som framgår av tabell 8.1 gick de stora flertalet av ungdomarna ett högskoleförberedande program. Enbart 20 procent gick ett yrkesprogram. 14 procent gick ett av introduktionsprogrammen i gymnasieskolan och för 8 procent saknas uppgift om gymnasieutbildning.

Enligt en logistisk regression där jag kontrollerar för variabler kopplade till vårdnadshavares utbildningsnivå, förvärvsintensitet och inrikes bakgrund minskade sannolikheten för att ungdomarna skulle gå ett yrkesprogram i gymnasieskolan om någon vårdnadshavare hade eftergymnasial utbildning. Sannolikheten ökade däremot om de hade inrikes bakgrund. Om någon vårdnadshavare hade eftergymnasial utbildning minskade sannolikheten att ungdomarna skulle välja ett yrkesprogram med 63 procent (jämfört om ingen vårdnadshavare hade eftergymnasial utbildning). Om de hade inrikes bakgrund ökade sannolikheten med 28 procent. Föräldrarnas sysselsättningsstatus hade mindre betydelse. Sannolikheten för att individerna skulle gå ett högskoleförberedande program ökade med 73 procent om någon vårdnadshavare hade eftergymnasial utbildning. De båda andra variablerna gav mindre effekt.

Sannolikheten för att gå ett introduktionsprogram minskade med 63 procent om någon vårdnadshavare hade eftergymnasial utbildning, med 63 procent om båda vårdnadshavarna var sysselsatta och med 49 procent om individerna hade inrikes bakgrund.

8.2 Fullbordad gymnasieutbildning

Av de som gick högskoleförberedande program var det 76 procent som fullbordade utbildning. Motsvarande andel för elever som gick yrkesprogram var 61 procent. Genomströmningen var följaktligen högre på de högskoleförberedande programmen än på yrkesprogrammen, vilket överensstämmer med den etablerade bilden på nationell nivå. En logistisk regression visar att unga från hem där någon vårdnadshavare hade eftergymnasial utbildning hade dubbelt så stor sannolikhet att fullborda en högskoleförberedande utbildning som unga från hem där ingen av vårdnadshavarna hade eftergymnasial utbildning. Även vårdnadshavarnas sysselsättning och inrikes bakgrund inverkade positivt på sannolikheten att fullborda en högskoleförberedande utbildning. Om båda vårdnadshavarna

var sysselsatta ökade sannolikheten med 29 procent och om individen hade inrikes bakgrund med 41 procent.

När det gäller sannolikheten för att fullborda en yrkesutbildning hade främst inrikes bakgrund och vårdnadshavarnas sysselsättningsstatus betydelse. Vårdnadshavarnas utbildningsnivå, mätt som förekomsten av vårdnadshavare med eftergymnasial utbildning, hade mindre betydelse vilket främst förklaras av att det var ovanligt att yrkeselever hade vårdnadshavare med eftergymnasial utbildning. Inrikes bakgrund ökade sannolikheten för att individen skulle fullfölja en yrkesutbildning med 82 procent (jämfört med individer med utländsk bakgrund). Om båda vårdnadshavarna var sysselsatta ökade sannolikheten för att eleven fullföljde yrkesutbildningen med drygt 20 procent (jämfört med elever där inte båda vårdnadshavarna var sysselsatta).

8.3 Kort sammanfattning

Sammanfattningsvis kan konstateras att utbildningsvalen i hög utsträckning påverkades av individens socioekonomiska bakgrund. För det första handlade det om föräldrarnas utbildningsnivå. Ungdomar med någon vårdnadshavare med eftergymnasial utbildning läste oftare på ett högskoleförberedande program jämfört med unga vars vårdnadshavare inte hade någon eftergymnasial utbildning. För det andra handlade det om föräldrarnas sysselsättning. Ungdomar vars vårdnadshavare var sysselsatta år 2008 läste i högre utsträckning högskoleförberedande utbildningar jämfört med ungdomar vars vårdnadshavare inte var sysselsatta år 2008. Utbildningsvalen i populationen påverkades också av individernas ursprung. Oddsens att ha befunnit sig på ett yrkesprogram var högre för individer med inrikes bakgrund jämfört med individer med utländsk bakgrund.

Även utbildningsresultaten i populationen påverkades av dessa bakgrundsfaktorer. Sannolikheten för att ha tagit ut en gymnasieexamen var högre för individer vars vårdnadshavare hade någon form av eftergymnasial utbildning och var sysselsatta år 2008 jämfört med individer vars vårdnadshavare inte hade eftergymnasial utbildning och inte var sysselsatta år 2008. Föräldrarnas födelse-land, det vill säga om individerna hade inrikes eller utländsk bak-

grund, hade dock störst påverkan på sannolikheten att fullfölja en utbildning. För individer med inrikes bakgrund var sannolikheten att ha en gymnasieexamen drygt 130 procent högre jämfört med individer med utländsk bakgrund. Omvänt visar resultaten att sannolikheten för att inte ha fullbordat en gymnasieutbildning var högre för individer vars vårdnadshavare hade låg utbildningsnivå och som inte var sysselsatta år 2008 samt för individer med utländsk bakgrund.

8.4 Tematisk kartläggning av individernas status år 2017

I detta avsnitt följer jag upp individernas status några år efter att de lämnade gymnasieskolan, närmare bestämt år 2017. Inledningsvis görs analyser av populationens sysselsättningsgrad och förvärvsinkomst år 2017. En bedömning görs också av sannolikheten för pågående utbildning, i första hand utbildning på komvux, liksom för studier på eftergymnasial nivå. Avslutningsvis analyseras hur olika bakgrundsfaktorer påverkar sannolikheten för försörjningsstöd i gruppen som gick årskurs 6 i grundskolan i Malmö år 2008.

8.4.1 Sysselsättning

Till att börja med undersöks ungdomarnas sysselsättning under uppföljningsåret 2017. Tabellerna 8.2 och 8.3 visar oddsen för att en individ var sysselsatt år 2017. Kontroller har gjorts för ett antal variabler med koppling till individens utbildningsbakgrund, socioekonomiska bakgrund och härkomst.

Tabell 8.2 visar oddsen för en individ i populationen att vara sysselsatt år 2017 baserat på en uppsättning socioekonomiska bakgrundsfaktorer. Oddsen för att vara sysselsatt var lägre för individer vars vårdnadshavare (oftast modern) var ensamstående år 2008. Sannolikheten för att en individ var sysselsatt år 2017 var ungefär 18 procent lägre om vårdnadshavaren var ensamstående år 2008.

Även vårdnadshavarnas utbildningsnivå påverkade sannolikheten för att en individ var sysselsatt. Av tabellen framgår att oddsen för att vara sysselsatt var lägre för individer vars vårdnadshavare hade eftergymnasial utbildning år 2008. Det är rimligen ett uttryck

för att individer vars vårdnadshavare hade högre utbildning oftare var studerande år 2017 och därför inte förvärvsarbetade och räknades som sysselsatta.

Tabellen visar också att oddsen för att vara sysselsatt under uppföljningsåret var högre för individer vars vårdnadshavare var sysselsatta år 2008. Sannolikheten att själv vara sysselsatt år 2017 var 51 procent högre för individer vars båda vårdnadshavare var sysselsatta år 2008, jämfört med om ingen eller bara en av vårdnadshavarna var sysselsatt.

Till sist visar tabellen att oddsen för att vara sysselsatt var högre för individer med inrikes bakgrund jämfört med individer med utländsk bakgrund. För individer med utländsk bakgrund var sannolikheten att vara sysselsatt under uppföljningsåret drygt 44 procent lägre jämfört med individer med inrikes bakgrund.

Tabell 8.2. Resultatet från logistiska regressioner på oddsen att vara sysselsatt år 2017 för individer som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008

<i>Årskurs 6 år 2008</i>	<i>Sysselsatt år 2017</i>
Vårdnadshavare	
Ej ensamstående	1
Ensamstående	0,822
Båda vårdnadshavarna	
Minst en ej sysselsatt	1
Båda sysselsatta	1,51
Ingen eftergymnasial utbildning	1
Minst en eftergymnasial utbildning	0,679
Bakgrund	
Inrikes bakgrund	1
Utländsk bakgrund	0,558

Källa: SCB Registerdata

När det gäller individens utbildningsbakgrund framgår av tabell 8.3 nedan att oddsen för att vara sysselsatt var betydligt högre för de som läst en gymnasial yrkesutbildning. För individer som läst en sådan utbildning var oddset för att vara sysselsatt 4,589, vilket kan utläsas som att sannolikheten att vara sysselsatt var närmare 360 procent högre för dessa individer jämfört med de som inte läst någon gymnasieutbildning överhuvudtaget. I tabellen ingår inte bara de som fullbordat en gymnasial yrkesutbildning, utan även de som påbörjat en sådan utbildning utan att fullborda den. Med andra ord talar resultatet för att även en ofullständig yrkesutbildning ökar sannolikheten för att en individ ska vara sysselsatt senare i livet.

Även att ha befunnit sig på en högskoleförberedande utbildning ökade oddsen för att vara sysselsatt, men effekten var inte lika stor som för individer med en bakgrund på ett yrkesprogram. En förklaring till det är att en större andel av de som läst ett högskoleförberedande program bedrev studier år 2017.

Oddsens för att vara sysselsatt ökade alltså betydligt för individer med en bakgrund på något av gymnasieskolans nationella program. Effekten var högre för de som befunnit sig på ett yrkesprogram, vilket inte är särskilt överraskande. Yrkesutbildning på gymnasial nivå syftar definitionsmässigt till att förbereda individen för ett inträde på arbetsmarknaden efter avslutade studier. Samtidigt är det värt att poängtera skillnaden mellan de som påbörjade en yrkesutbildning och de som påbörjade en högskoleförberedande utbildning. Att sysselsättningen är större i den förstnämnda gruppen är väntat och förklaras som sagt till viss del av att individer från högskoleförberedande utbildningar oftare övergår till eftergymnasiala studier. Men långtifrån alla som läst en högskoleförberedande utbildning bedrev studier år 2017, något jag återkommer till längre fram i kapitlet.

Tabell 8.3 Resultatet av logistiska regressioner för oddsen att vara sysselsatt år 2017 för individer som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008

Årskurs 6 år 2008	Sysselsatt år 2017
Utbildningsbakgrund	
Ingen gymnasieutbildning	1
Yrkesutbildning	4,589
Högskoleförberedande utbildning	2,932

Källa: SCB Registerdata

Sammanfattningsvis kan konstateras att oddsen för att vara sysselsatt i hög utsträckning påverkades av individens utbildningsbakgrund. Högst var sannolikheten att vara sysselsatta för individer med en bakgrund på något av gymnasieskolans yrkesprogram. Även faktorer med koppling till individens härkomst och socio-ekonomiska bakgrund påverkade sannolikheten att vara sysselsatt. Sannolikheten att vara sysselsatt var lägre för individer vars vårdnadshavare var ensamstående och vars vårdnadshavare inte var sysselsatta år 2008. Detsamma gällde för individer med utländsk bakgrund. För individer vars vårdnadshavare hade någon form av eftergymnasial utbildning minskade också sannolikheten att vara sysselsatt år 2017, vilket sannolikt förklaras av att en högre andel av de med eftergymnasialt utbildade föräldrar själva var studerande under uppföljningsåret.

8.4.2 Sysselsättning för individer som ej var studerande år 2017

Av tabell 8.3 framgick att oddsen för sysselsättning var högre för individer som läst en yrkesutbildning jämfört med de som läst en högskoleförberedande utbildning. En förklaring till det är, återigen, rimligtvis att fler av de som läst den sistnämnda utbildningsinriktningen var studerande under uppföljningsåret. Gymnasieskolans högskoleförberedande program syftar definitionsmässigt till att förbereda gymnasieelever för studier på eftergymnasial nivå och den absoluta majoriteten av de som övergår till eftergymnasiala studier har sin bakgrund ett sådant program (SOU 2020:33). Men

såväl nationellt som i Malmö är det en betydande andel av eleverna från högskoleförberedande program som inte studerar vidare (SOU 2020:33). Högst är andelen som övergår till eftergymnasiala studier bland elever som läst det naturvetenskapliga programmet och International Baccalaureate (IB). Elever från det samhällsvetenskapliga och det estetiska programmet bedriver eftergymnasiala studier i betydligt mindre utsträckning. Omkring 50 procent av dessa elever studerar på högskola eller universitet tre år efter avslutade gymnasiestudier. Det gör att uppgifterna i tabell 8.3 ovan kan vara missvisande – inte minst när det gäller sysselsättningssituationen för de individer som har en bakgrund på ett högskoleförberedande program. Av den anledningen väljer jag att i det följande presentera uppgifter om sysselsättningen för individer som *inte* var studerande under uppföljningsåret. Antalsmässigt är gruppen från högskoleförberedande program lika stor som eleverna från yrkesprogram.

Tabell 8.4 visar oddsen för att vara sysselsatt för de individer som inte var studerande under uppföljningsåret 2017. Med andra ord finns varken universitets-, komvux-, gymnasie- eller några andra studerande med i materialet. Som väntat går det att urskilja ett mönster där yrkesutbildningens betydelse ökar än mer. I tabellen jämförs oddsen för att vara sysselsatt för de som fullbordat respektive inte fullbordat något av gymnasieskolans nationella program med de som inte hade någon gymnasieutbildning överhuvudtaget. Det går att konstatera att sannolikheten för att vara sysselsatt var betydligt högre för individer som fullbordat en gymnasial yrkesutbildning. Det gäller inte bara i relation till de som inte hade någon gymnasieutbildning alls utan också i relation till individer som fullbordat en högskoleförberedande utbildning och de som påbörjat, men inte fullbordat ett nationellt program inom gymnasieskolan.

I populationen ökade med andra ord sannolikheten för en individ att vara sysselsatt betydligt om denne läst en gymnasial yrkesutbildning. Samtidigt ökade oddsen för att vara sysselsatt även för de med en bakgrund på ett högskoleförberedande program samt för individer som påbörjat ett nationellt program, men inte fullbordat det. Det är återigen värt att poängtera den stora skillnaden

mellan att ha fullbordat en yrkesutbildning och att ha fullbordat en högskoleförberedande utbildning. Sannolikheten för att vara sysselsatt var betydligt högre i för individer med en bakgrund på de förstnämnda utbildningarna. Även inkomstnivåerna var betydligt högre för den gruppen. Bland ungdomarna som ej studerade var det vidare en större andel av de med en bakgrund på ett högskoleförberedande program som uppbar försörjningsstöd än bland dem som hade följt ett yrkesprogram.

Av tabell 8.4 framgår också att oddsen för att vara sysselsatt var högre för individer med inrikes bakgrund jämfört med individer med utländsk bakgrund. Detta gällde alltså även kontrollerat för individens utbildningsbakgrund. Kontrollerat för individens utbildning var sannolikheten att vara sysselsatt under uppföljningsåret 93,5 procent högre för individer med inrikes bakgrund.

Tabell 8.4 Resultat från logistiska regressioner på oddsen för att vara sysselsatt år 2017 för individer som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008 och inte var studerande år 2017.

Årskurs 6 år 2008 Ej studerande	Odds för Sysselsättning
Utbildningsbakgrund	
Ingen gymnasieutbildning	1
Fullb. yrkesutbildning	7,178
Fullb. högskoleförberedande utbildning	4,245
Ej fullb. yrkesutbildning	4,406
Ej fullb. högskoleförberedande utbildning	3,441
Bakgrund	
Utländsk bakgrund	1
Inrikes bakgrund	1,935

Källa: SCB Registerdata

8.4.3 Studerande i kommunal vuxenutbildning

Ett betydande antal av de som gick i årskurs 6 2008 och som påbörjade gymnasiestudier 2012 deltog efter gymnasiet i utbildningar på komvux, en betydligt större andel än de som påbörjade akade-

miska studier. Undersöks gruppen närmre går det att identifiera några intressanta mönster som kanske borde diskuteras mer i perspektivet av att komvux uppdrag i första hand är att fånga upp individer med svag utbildningsbakgrund. Det blir väldigt tydligt att individer med en bakgrund på högskoleförberedande program dominerar inom den kommunala vuxenutbildningen.

I tabell 8.5 och 8.6 nedan redovisas gruppen ”övriga studerande” år 2017 i relation till familjebakgrund och utbildningsbakgrund. Som jämförelse kan nämnas att 390 individer i den berörda kohorten bedrev studier på högskola eller universitet 2017.

Tabell 8.5 Studerande (ej högskola eller universitet) år 2017 efter familjebakgrund.

	<i>Antal</i>	<i>Andelar</i>
Inrikes födda med två inrikes födda föräldrar	284	37,6
Inrikes födda med en inrikes född förälder	89	11,8
Inrikes födda med två utrikes födda föräldrar	242	32,0
Utrikes födda	141	18,7
Totalt	756	100

Källa: SCB Registerdata.

Tabell 8.6 Studerande (ej högskola eller universitet) år 2017 efter gymnasieutbildning.

	<i>Antal</i>	<i>Andel</i>
Ingen registrerad gymnasieutbildning	32	4,2
Andra program	33	4,4
Högskoleförberedande program	514	68,0
Introduktionsprogram	92	12,2
Yrkesprogram	85	11,2
Totalt	756	100

Källa: SCB Registerdata.

Ungefär 30 procent av individerna i kohorten (samtantaget 2523 personer) deltog alltså i utbildningar utanför högskolor eller universitet medan cirka 15 procent studerade på eftergymnasial nivå. Flertalet i gruppen "övriga studerande" deltog i utbildningar på komvux. Uppföljningen visar att 720 av individerna hade deltagit i komvuxutbildningar. Det motsvarar nästan 29 procent av det totala antalet individer.

Könsfördelningen i gruppen komvuxstuderande var relativt jämn. 51 procent utgjordes av unga kvinnor och 49 procent av unga män. 53 procent saknade en fullbordad gymnasieexamen medan 47 procent hade en examen från gymnasieskolan. 58 procent av de studerande hade utländsk bakgrund, varav 37 procent tillhörde gruppen inrikes födda med två utrikes födda föräldrar. 32 procent tillhörde gruppen inrikes födda med två inrikes födda föräldrar. I tabell 8.7 illustreras de studerandes utbildningsbakgrund.

Tabell 8.7 Komvuxstuderande eller ej efter utbildningsbakgrund

		<i>Ej stude- rande</i>	<i>Studerande</i>	<i>Totalt</i>
Ingen gymnasieutbildning	Antal	122	33	155
	Andel	79	21	100
Andra program	Antal	44	13	57
	Andel	77	23	100
Högskoleförberedande program	Antal	1069	415	1484
	Andel	72	28	100
Introduktionsprogram	Antal	231	107	338
	Andel	68	32	100
Yrkesprogram	Antal	337	152	489
	Andel	69	31	100
Totalt	Antal	1803	720	2523
	Andel	71	29	100

Källa: SCB Registerdata.

Som framgår av tabell 8.7 hade 415 av de studerande på komvux en bakgrund på högskoleförberedande program. Det motsvarade nästan 58 procent av samtliga studerande. Högre andelar av dem som hade en bakgrund på introduktionsprogram och yrkesprogram studerade på komvux, men de utgjorde betydligt mindre andelar av det totala antalet komvuxstuderande; 15 respektive 21 procent. Givet att komvux ska ge företräde för individer med låg utbildning får det betraktas som ganska anmärkningsvärt att så låga andelar av de som har följt ett introduktionsprogram samt de som saknar gymnasieutbildning överhuvudtaget har erfarenhet av studier på komvux. Att gruppen elever från högskoleförberedande program är så stor återspeglar naturligtvis de högskoleförberedande programmens dominans i gymnasieskolan, men indikerar också att de högskoleförberedande programmen för många får betraktas som ett felval samtidigt som komvux inte alltid når de som har störst utbildningsbehov (det vill säga de som inte har en fullbordad gymnasieutbildning sedan tidigare).

En bakgrund på högskoleförberedande program liksom yrkesprogram ökade sannolikheten för att påbörja utbildning på komvux jämfört med att inte ha någon gymnasieutbildning alls. Samtidigt framgår det att komvux ändå i viss mån lyckas med sitt kompensatoriska uppdrag. Att ha en fullbordad gymnasieexamen minskar sannolikheten för att bedriva komvuxstudier med 60 procent och att ha inrikes bakgrund minskar sannolikheten för komvuxstudier med 40 procent. Jag har då kontrollerat för utbildningsinriktning på gymnasiet såväl som familjebakgrund och utbildningsresultat (examen eller ej). Störst andelar komvuxstuderande i kohorten finns i Malmöstadsdelarna Fosie, Rosengård samt Södra Innerstaden, det vill säga i stadsdelar med höga andelar invånare med utländsk bakgrund.

Eftersom uppföljningsåren bara sträcker sig till 2017 går det inte att säga något om hur stor andel av komvuxeleverna som i ett senare skede påbörjar utbildning på eftergymnasial nivå. För enbart 31 av individerna ges träff på akademiska studier, vilket alltså motsvarar cirka 4 procent. 2017 var 56 procent av de som bedrivit eller bedrev komvuxstudier registrerade som förvärvsarbetande (omfattningen på sysselsättningen framgår dock inte av materialet).

15 procent uppbar försörjningsstöd, vilket var en något högre andel jämfört med gruppen som inte bedrev komvuxstudier (12 procent).

8.5 UVAS i populationen

Med hjälp av materialet går det att identifiera den så kallade UVAS-gruppen. Det UVAS-mått som används mest frekvent i Sverige, och som också diskuterades i kapitel 6, har tagits fram av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, tidigare Ungdomsstyrelsen, i syfte att öka kunskapen om unga som varken arbetar eller studerar. För att räknas till UVAS får en individ under ett helt kalenderår inte haft inkomster över ett prisbasbelopp. Individen får heller inte haft studiemedel, varit utbildningsregistrerad eller studerat vid SFI mer än 60 timmar.

Av individerna i population som undersöks här hörde 298 individer, eller knappt 12 procent, till UVAS. Det bör noteras att man i MUCF:s UVAS-statistik räknar bort ett skattat antal gränspendlare från statistiken. Det handlar framför allt om individer som till exempel förvärvsarbetar i Norge, Danmark eller Finland och inte betalar inkomstskatt i Sverige. Jag har inte räknat bort någon sådan grupp i mitt material. Den stora majoriteten kommer från gymnasieskolans introduktionsprogram och en del av dem har ingen bakgrund inom gymnasieskolan över huvud taget. Många kommer från socioekonomiskt utsatta hemförhållande. Med andra ord handlar det i hög utsträckning om en grupp som generellt sett stöter på betydande etableringssvårigheter på den svenska arbetsmarknaden. Min bedömning är att etableringssvårigheterna för den här gruppen är betydande också i Danmark (Bolvig m. fl. 2019).

8.5.1 Vilka hamnade i UVAS

Sannolikheten för att höra till gruppen påverkades av liknande bakgrundsfaktorer som framhållits tidigare. Det handlar till att börja med om den socioekonomiska bakgrunden. För individer vars vårdnadshavare inte var sysselsatta, hade en låg utbildningsnivå och uppbar försörjningsstöd år 2008 ökade sannolikheten att höra till UVAS-gruppen.

Men det handlar också om faktorer relaterade till individens utbildningsbakgrund. Att inte ha befunnit sig på ett nationellt program inom gymnasieskolan ökade sannolikheten för att höra till UVAS. När det gäller inriktningarna på de nationella programmen, högskoleförberedande eller yrkesprogram, kan några intressanta iakttagelser göras. En logistisk regressionsanalys där samtliga som befunnit sig på något av de nationella programmen, alltså även de som inte fullbordade utbildningen, gav resultatet att sannolikheten för att höra till UVAS var lägst bland dem med en bakgrund på ett högskoleförberedande program. Kontrollerar man för huruvida individen fullbordat utbildningen eller ej kan ett annat mönster urskiljas. Sannolikheten för att höra till UVAS ökade som väntat för de som inte fullbordat ett nationellt program. Däremot var sannolikheten lägre för de som fullbordat en yrkesutbildning jämfört med de som fullbordat en högskoleförberedande utbildning. Det är rimligtvis ett uttryck för att yrkesprogrammen i högre grad än andra utbildningar skapar bryggor till arbetslivet.

I tabell 8.8 redogörs för sannolikheten att höra till UVAS-gruppen givet ett antal variabler. Risken för att höra till UVAS ökade alltså, återigen, om individen inte fullbordat en gymnasieutbildning. Av tabellen framgår också att risken för att höra till UVAS ökade markant om individen hade aktivitetsersättning. Det bekräftar vad som framkommit i andra studier om UVAS gruppen (se till exempel MUCF 2017). Aktivitetsersättning, eller vad som fram till år 2003 kallades förtidspension, erbjuds unga i åldrarna 19-29 år som av medicinska skäl inte bedöms kunna arbeta under minst ett år framåt. Antalet individer som beviljats aktivitetsersättning har ökat betydligt sedan systemet infördes, men under de senaste åren har antalet minskat. År 2003 hade 5 547 individer i Sverige beviljats aktivitetsersättning, att jämföra med 38 695 individer år 2016. Motsvarande antal år 2019 var 29 119. Försäkringskassan förklarar minskningen med regeländringar och att färre beviljas ersättning (Försäkringskassan 2019). Oaktat det minskade antalet som är beviljade aktivitetsersättning återspeglar överrepresentationen av dessa individer i UVAS-gruppen att ohälsa är en viktig bidragande förklaring till att många hamnar i UVAS.

I studier om UVAS brukar intellektuella och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar samt psykisk ohälsa framhållas som de vanligaste orsakerna till ohälsa bland unga som varken arbetar eller studerar (Engdahl & Forslund 2015; Arbetsförmedlingen 2017; SOU 2018:11). Hos Arbetsförmedlingen har andelen unga med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga ökat. I en rapport från år 2016 framhåller myndigheten en ökning av just neuropsykiatriska diagnoser och psykisk ohälsa (Arbetsförmedlingen 2016; SOU 2017:19).

Av tabellen framgår också att risken för att höra till UVAS-gruppen var högre för män jämfört med kvinnor. Det är sannolikt en effekt av att kvinnors utbildningsresultat generellt sett är bättre än mäns. En ytterligare faktor som bidrar är troligtvis också att unga män är överrepresenterade bland dem som får aktivitetserättning (MUCF 2018:11).

Variabeln familjebakgrund, det vill säga inrikes respektive utländsk bakgrund, påverkade inte i någon större utsträckning risken att tillhöra UVAS-gruppen. Gruppen med utländsk bakgrund är i lägre utsträckning sysselsatta än gruppen med inrikes bakgrund. Det har visats i det här kapitlet och i flera tidigare studier (för en översikt se Engdahl & Forslund 2016). Att utländsk bakgrund inte ökade risken att tillhöra UVAS i högre utsträckning beror troligtvis på den höga utbildningsbenägenheten hos unga med utländsk bakgrund. I den studerade populationen var till exempel gruppen överrepresenterad bland de som studerade på komvux. En betydande andel var också eftergymnasialt studerande.

Samtidigt är det värt att poängtera att gruppen med utländsk bakgrund är heterogen. Utmaningarna för individerna i gruppen kan variera beroende på varifrån de kommer. Nationellt sett har framhållits att utrikes födda, framför allt de som är födda utanför Europa och de som anlänt till Sverige i sena tonåren har särskilt hög risk att hamna i UVAS-gruppen (SOU 2017:9). En annan grupp som brukar lyftas fram utgörs av utrikes födda kvinnor (MUCF 2019b). Trots att utrikes födda kvinnor i högre grad än utrikes födda män klarar grundskolan, uppnår behörighet till gymnasiet och går vidare till högre studier befinner de sig oftare i gruppen UVAS (ibid).

Tabell 8.8. Resultat från logistiska regressioner för oddsen att tillhöra UVAS år 2017 för individer som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008.

<i>Årskurs 6 år 2008</i>	<i>UVAS</i>
Kvinna	1
Man	1,786
Gymnasieexamen	1
Ingen gymnasieexamen	4,564
Inrikes bakgrund	1
Utländsk bakgrund	1,117*
Ingen aktivitetsersättning	1
Aktivitetsersättning	14,713

Källa: SCB Registerdata

8.5.2 Försörjningssituationen för UVAS-gruppen

För att höra till UVAS-gruppen får förvärvsinkomsten inte överstiga ett prisbasbelopp, vilket år 2017 motsvarade 44 800 kronor. Bland unga som varken arbetar eller studerar i den studerade populationen var den genomsnittliga förvärvsinkomsten betydligt lägre än så, 6 500 kronor. Inkomstnivån kan jämföras med den genomsnittliga inkomsten för de som inte tillhörde UVAS, 124 300 kronor. I kapitel 6 illustrerade jag hur många unga med mycket låga inkomster enbart i begränsad utsträckning erhåller ersättning från de sociala trygghetssystemen. Motsvarande mönster finns i den här populationen och syns tydligt i UVAS-gruppen, även om en del alltså var beviljade aktivitetsersättning.

Över hälften, 53,8 procent, saknade ersättning från såväl Arbetsförmedlingen och det kommunala försörjningsstödet. Drygt 14 procent hade både arbetslöshetsrelaterad ersättning och försörjningsstöd och 32 procent hade antingen arbetslöshetsrelaterad ersättning eller försörjningsstöd. Ersättning från försörjningsstödet var vanligast. I hela den studerade UVAS gruppen var den genomsnittliga ersättningen från försörjningsstöd knappt 23 000 kronor.

Den genomsnittliga ersättningen från arbetslöshetsförsäkringen var bara 300 kronor. Motsvarande ersättningsnivåer i gruppen som inte hörde till UVAS var 6 600 kronor för försörjningsstödet och 320 kronor för arbetslöshetsförsäkringen. De stora skillnaderna mellan ersättningsnivåerna kan tolkas som ett uttryck för att de ersättningar som erbjuds via Arbetsförmedlingen är mindre relevanta för unga ur försörjningssynpunkt. I den mån unga klarar villkoren för arbetslöshetsrelaterade ersättningar är de oftast så pass låga att de behöver kompletteras med försörjningsstöd. Det är med andra ord ett uttryck för att ersättningarna från Arbetsförmedlingen är illa anpassad efter de behov som finns hos unga som står längst från arbetsmarknaden.

UVAS-gruppens försörjningsmässiga utsatthet kan avslutningsvis illustreras av gruppens genomsnittliga disponibla inkomst, det vill säga den inkomst som finns återstår efter skatt och olika transfereeringar. Den genomsnittliga disponibla inkomsten i den UVAS-grupp jag studerar var 29 800 kronor. Nivån kan jämföras med den för individer som inte hörde till UVAS, 137 700 kronor. De stora skillnaderna illustrerar, återigen, att individerna i UVAS-gruppen enbart i mindre utsträckning kompenseras via sociala ersättningar och bidrag.

8.6 Slutsatser

Studien med utgångspunkt från sjätteklassarna i Malmös grundskolor 2008 bekräftar i hög grad den bild som kommer fram i forskningen om ungas etableringsvillkor, men det finns också intressanta avvikelser i resultatbilden. Populationens uppväxtförhållanden varierade påtagligt med avseende på vårdnadshavares utbildnings-, sysselsättnings- och försörjningsvillkor. Det sociogeografiska rummet, som här motsvaras av stadsdelar, uppvisar mycket stora skillnader avseende socioekonomiska förutsättningar och andelen av befolkningen med utländsk bakgrund.

Vårdnadshavarnas villkor tycks ha haft en avgörande betydelse för ungas utbildningsval och utbildningsresultat. Givet att vårdnadshavarna hade låg utbildning och en bräcklig position på arbetsmarknaden 2008 ökade sannolikheten betydligt för att de unga skulle få en svårare väg genom utbildningssystemet och svårare att

få fotfäste på arbetsmarknaden. Samtidigt har utländsk bakgrund mindre betydelse när man kontrollerar för faktorer som vårdnadshavares utbildningsnivå och arbetsmarknadsförankring (se även SOU 2019:4).

Vårdnadshavares sysselsättning år 2008 tycks ha haft en särskilt stor betydelse för ungas utbildningsval och förutsättningar att uppnå utbildningsmålen (Se även Grönqvist & Niknami 2020). Om vårdnadshavarna förvärvsarbetade ökade också sannolikheten betydligt för att ungdomarna själva skulle vara sysselsatta och självförsörjande 2017. Om vårdnadshavarna hade försörjningsstöd 2008 ökade sannolikheten dramatiskt för att ungdomarna också skulle uppbära försörjningsstöd 2017. Den sociala spårundenheten tycks vara mycket påtaglig (se även Stenberg 2000; Edmark & Hanspers 2011).

Det behövs riktade stödinsatser till elever som går i skolor i socialt utsatta områden. Men det räcker inte. Den stora betydelsen av vårdnadshavarnas sysselsättning har också implikationer för vilka typer av insatser som kan ha effekt på ungas möjligheter att fullfölja utbildning och överbrygga inträdeshindren på arbetsmarknaden. Utbildningsinsatser och arbetsmarknadspolitiska insatser som höjer sysselsättningsgraden för socioekonomiskt missgynnade grupper kan ha avgjort positiva effekter både på ungas utbildning och etableringsförutsättningar på arbetsmarknaden (se även SOU 2020:46). Det kan handla om allt från riktade sysselsättningsskapande insatser (via kommunal och statlig arbetsmarknadspolitik) till insatser som underlättar livslångt lärande (generöst ekonomiskt stöd till föräldrar som behöver kompletterande utbildning, omskolning och yrkesutbildning).

Avsaknad av gymnasial utbildning straffar sig sysselsättnings- och försörjningsmässigt. Att fullfölja en gymnasieutbildning och erhålla en examen förbättrar individernas förutsättningar, både vad gäller möjligheterna till vidare utbildning och att få varaktiga arbetstillfällen.

Samtidigt visar uppföljningen att gymnasial yrkesutbildning har avgjort positiva effekter på sannolikheten att få ett jobb och högre förvärvsinkomster. En betydande andel av de som studerar på högskoleförberedande program i gymnasieskolan, till exempel på det

samhällsvetenskapliga programmet, går inte vidare till högre utbildning och är därmed hänvisade till arbetslivet. Resultaten i studien talar för att den sistnämnda gruppen ställs inför sämre villkor än de som har gått en yrkesutbildning.

Uppföljningen talar också för att även en påbörjad yrkesutbildning är bättre än ingen yrkesutbildning alls. Unga som har påbörjat en yrkesutbildning utan att uppnå en examen har ändå bättre villkor ur sysselsättnings- och försörjningssynpunkt, inte bara jämfört med unga som enbart har studerat på ett introduktionsprogram eller helt saknar gymnasiestudier utan också jämfört med dem med högskoleförberedande utbildning (utan att studera vidare).

Uppföljningen av sjätteklassarna i Malmö 2008 visar att en ganska blygsam andel bedrev eftergymnasiala studier år 2016, 390 individer eller lite drygt 15 procent. En betydligt större andel studerade på komvux. Flertalet av dem som studerade på komvux hade en bakgrund på högskoleförberedande program. En mindre andel av de som följt ett introduktionsprogram påbörjade komvux-studier.

Resultaten talar för betydelsen av ett bredare perspektiv och behovet av en verktygslåda med flera olika insatser i arbetet för att underlätta ungas karriärvägar från utbildning till arbetsliv. Det är viktigt att se betydelsen av föräldrarna och de socioekonomiska villkoren för familjen och boendområdet som helhet. De strukturpåverkande insatserna måste finnas där parallellt med till exempel stöd till enskilda skolor och enskilda elever.

Resultaten pekar också på betydelsen av att uppvärdera den vida vägledningen som i dag är otillräckligt utvecklad och underdimensionerad i många skolor (se även Lundahl m. fl. 2020). Samverkan med arbetslivet och brobrygningsinsatser mellan grundskolor och yrkesprogram i gymnasieskolor kan öppna nya vägar för elever som inte har några naturliga kontaktytor mot yrken och arbetsmarknaden.

9. SAMMANFATTANDE KAPITEL

Avhandlingens övergripande syfte har varit att undersöka ungas etableringsmönster med utgångspunkt från att dessa mönster påverkas av den lokala socioekonomiska kontexten. Ett tydligt resultat som är helt i linje med forskningen på området är att lågutbildade unga drabbas av etableringssvårigheter på arbetsmarknaden. Kartläggningen av förhållandena i Malmö visar att gruppen lågutbildade i lägre grad är sysselsatta och har lägre inkomster jämfört med unga som har fullbordat en gymnasieutbildning. Resultatet i kapitel 6 illustrerar också att unga som inte fullbordat en gymnasieutbildning i mindre utsträckning bedrev studier tre år efter att de lämnat gymnasieskolan jämfört med de som fullbordat gymnasieutbildningen. Samtidigt tycks komvux fånga upp en betydande andel av de unga som inte fullbordar ett nationellt program. I gruppen som inte fullbordade gymnasiet var andelen med prekär försörjningssituation, det vill säga en inkomst som understeg två prisbasbelopp, och andelen med arbetslöshetsrelaterad ersättning, ekonomiskt bistånd eller ersättning från Arbetsförmedlingen, högre än för gruppen som fullbordade gymnasiet.

Etablerings- och försörjningssituationen för lågutbildade kan förstås med hjälp av begreppen low-pay/no-pay cycling och work-welfare cycling (Goulden 2010; Shildrick m. fl. 2010; McCollum 2012a, 2012b). De båda begreppen syftar till att beskriva hur individer med svag förankring på arbetsmarknaden tenderar att pendla mellan perioder med kortvariga och okvalificerade jobb och perioder med försörjning via sociala ersättningar alternativt ingen inkomst över huvud taget. Sådana pendelrörelser medför en direkt

och påtaglig social sårbarhet för drabbade individer samtidigt som konsekvenserna, i termer av ohälsa och svaga försörjningsmöjligheter, också kan bli långvariga (Andersson m. fl. 2018). I det moderna arbetslivet tillfredsställer pendelrörelserna arbetsmarknadens behov av löst anknuten arbetskraft (Jessop 1993; Jessop 2013; McTier & McGregor 2018). Det handlar om tidsbegränsade, kortvariga anställningar där kraven på yrkeskunskaper och företags-specifik kompetens är låga.

Lågutbildade unga med svag förankring på arbetsmarknaden befinner sig på ena amplituden av pendelrörelsen work-welfare. Intervjuerna med partsföreträdarna i kapitel 7 talar för att det i arbetslivet, såväl bland arbetsgivare som fackliga företrädare, finns en skepsis mot att anställa dessa unga. De som ändå lyckas få jobb tycks vara hänvisade till prekära arbetsförhållanden präglade av låga löner och osäkra anställningsformer. I materialen om förhållandena i Malmö tydliggörs det genom att andelen unga som varken arbetar eller studerar (UVAS) alternativt förvärvsarbetar i begränsad utsträckning är särskilt stor bland de som inte fullbordat en gymnasieutbildning.

En viktig iakttagelse är att den stora merparten i gruppen med prekär etableringssituation varken får ekonomiskt bistånd eller ersättningar från Arbetsförmedlingen. I anslutning till uppföljningen av gruppen som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008 kunde jag också konstatera att av dem som definierades som UVAS saknade flertalet fullbordad gymnasieutbildning och enbart en mindre andel av dessa fick någon form av social ersättning. Det betyder i sin tur att man kan resa ett frågetecken i anslutning till begreppet work-welfare cycling. Forskarna på området framhåller att sociala ersättningar till unga fungerar som en dold subvention av lågproduktiv verksamhet på arbetsmarknaden. Genom att erbjuda lågutbildade unga ekonomiskt bistånd och arbetslöshetsersättning under återkommande perioder reproduceras arbetskraften för arbetsmarknadens lägsta segment. Det finns inget i mitt material som egentligen talar för ett sådant mönster. Däremot finns det mycket som talar för stora satsningar på kommunal vuxenutbildning, det vill säga en utbildningslinje snarare än en work-welfare-linje.

9.1 Hur kan den socioekonomiska kontextens betydelse för ungas skilda etableringsmönster på arbetsmarknaden synliggöras och begripliggöras?

Flera studier har framhållit att skillnader i etableringsförutsättningar och etableringsmönster hänger samman med var individerna växer upp (se till exempel SOU 2013:74, Kvist & Olofsson 2017, SOU 2017:19, Olofsson & Kvist 2019, SOU 2019:40; SOU 2020:56). Det handlar i grunden om socioekonomiska skillnader, till exempel kopplade till den genomsnittliga utbildningsnivån, arbetsmarknadsförhållanden och inkomstnivåer i olika kommuner. I avhandlingen har jag utvecklat ett etableringsmått för att synliggöra och begripliggöra dessa skillnader i ungas etableringsmönster. Måttet består av statistik för Sveriges kommuner grupperade enligt tre dimensioner: en sociodemografisk, en utbildningsrelaterad och en arbetsmarknadsrelaterad. Måttet gör det möjligt att kartlägga, begripliggöra och jämföra villkoren för unga i landets kommuner. Jag sammanfattar uppgifterna kopplade till respektive dimension i ett övergripande etableringsindex. Varje kommuns enskilda indexvärde kan uppfattas som ett sammanfattande mått avseende både förutsättningar och utfall kopplat till ungas etableringsmönster.

Ett lägre indexvärde indikerar mindre gynnsamma villkor i kommunen. Det finns ett starkt negativt samband mellan indexvärdet och andelen unga vuxna i åldern 20-29 år som är beroende av sociala ersättningar och bidrag (ersättning vid arbetslöshet, ekonomiskt bistånd, sjukpenning och aktivitetsersättning). Den genomsnittliga andelen med sociala ersättningar under åren 2014-2017 var 18,5 procent i de 29 kommuner som enligt etableringsindexet hade svagast etableringsmönster. Motsvarande andel i de 29 kommuner som hade högst indexvärde var 6,9 procent.

Kommunerna med lägst indexvärde återfinns huvudsakligen i mellersta och norra Sverige. Relaterat till SKR:s kommungruppsindelning handlar det framför allt om landsbygdskommuner, pendlingskommuner nära mindre stad och lågpendlingskommuner nära större stad. Kommunerna i storstadsregionerna har i regel höga värden. I Stockholms län finns flera av kommunerna med mest gynnsamma förutsättningar, men även kranskommunerna till Gö-

teborg och Malmö uppvisar höga indexvärden. När kommunerna rangordnas enligt etableringsindexet placerar sig Stockholm på 13:e plats och Göteborg på 38:e plats. Malmö hamnar först på plats 139. Alla tre storstäderna fick höga värden enligt den socio-demografiska dimensionen. Det förklaras i hög utsträckning av att befolkningen är ung och att andelen studerande är hög i dessa kommuner. Relativt de båda andra storstäderna placerade sig där- emot Malmö sämre i både utbildningsdimensionen och arbets- marknadsdimensionen. Med andra ord är utbildningsresultaten svagare i Malmö. Det tar sig bland annat uttryck i lägre genom- snittliga meritvärden i årskurs 9 och en lägre andel behöriga till na- tionella program i gymnasieskolan jämfört med förhållandena i Stockholm och Göteborg. På motsvarande sätt är andelen unga som varken arbetar eller studerar större och andelen förvärvsarbe- tande lägre i Malmö jämfört med de båda andra storstäderna.

9.2 I vilken utsträckning påverkar ungas utbildningsval och utbildningsinriktning deras framtida etablerings- och försörjningssituation?

Avhandlingens andra frågeställning behandlades i kapitel 8. Där utgick jag från ett registerbaserat material om individer som var folkbokförda i och gick i årskurs 6 i Malmö år 2008. Kohorten följdes genom utbildningssystemet mot arbetsmarknaden fram till och med år 2017. Materialet består bland annat av uppgifter om individernas utbildningsinriktning. Utbildningsinriktningens bety- delse för ungas etablerings- och försörjningssituation undersöktes med hjälp av logistiska regressioner, det vill säga en metod för att analysera sannolikheten för att individer i en viss population ska befinna sig i en viss kategori vid ett senare uppföljningstillfälle (Aneshensel 2002; Peng m. fl. 2002; Djurfeldt & Barmark 2009; Field 2009). I kapitlet undersöktes bland annat oddsen för att vara sysselsatt under uppföljningsåret givet individens utbildningsbak- grund.

Som väntat var oddsen för att vara sysselsatt under uppfölj- ningsåret 2017 högre för individer med en bakgrund på ett yrkes- program, jämfört med individer med en bakgrund på ett högskole- förberedande program (se även SOU 2020:33). En förklaring till

det är givetvis att yrkesprogrammen syftar till att förbereda eleverna för arbetsmarknaden, medan de högskoleförberedande programmen syftar till att förbereda individerna för eftergymnasiala studier. Samtidigt bedrev långtifrån alla med en bakgrund på ett högskoleförberedande program studier under uppföljningsåret. Det är ett mönster som återkommer även nationellt (ibid). Av den anledningen riskerar också jämförelser av de båda gruppernas sysselsättningssituation att bli missvisande. För att studera förhållandena i en mer jämförbar grupp valde jag därför att specifikt undersöka situationen för dem som ej var studerande under uppföljningsåret.

I den studerade populationen var antalet individer med bakgrund på ett högskoleförberedande program som inte studerade år 2017 lika stor som motsvarande grupp med bakgrund på ett yrkesprogram. Av analyserna framkom ett mönster där yrkesutbildningens effekter förstärktes. Oddsens för att vara sysselsatt under uppföljningsåret var högst för individer som fullbordat ett yrkesprogram. Det gällde i relation till de som inte hade någon gymnasieutbildning alls och de som påbörjat, men inte fullbordat en gymnasieutbildning, men också i relation till de som hade fullbordat ett högskoleförberedande program. Yrkesutbildningen hade också positiva effekter på oddsens att ha en högre inkomst.

Även om det är rimligt att anta att många av de med en bakgrund på ett högskoleförberedande program som inte bedrev studier under uppföljningsåret kommer att påbörja eftergymnasiala studier längre fram indikerar resultaten alltså att gruppen ställs inför mindre gynnsamma villkor i arbetslivet jämfört med de som följt ett yrkesprogram. Det talar för en bristfällig matchning mellan elevers utbildningsval och kompetensbehoven på arbetsmarknaden (SOU 2020:33). Ur ett etablerings- och försörjningsperspektiv går det att argumentera för att fler unga borde välja att läsa ett yrkesprogram på gymnasiet.

Vad gäller riskerna för att hamna i UVAS-gruppen så talar mina resultat för att yrkesutbildningen också ger positiva effekter. Jämför man unga individer som fullföljde ett högskoleförberedande program med individer som fullföljde ett yrkesprogram kan man konstatera att risken för att hamna i gruppen unga som varken ar-

betar eller studerar var mindre bland de som hade följt en yrkesutbildning.

9.3 Vilka hinder kan identifieras kopplat till lågutbildade ungas etablerings- och försörjningsmöjligheter?

Resultatet i kapitel 8 talade, som framgick, för att även en påbörjad, men inte fullbordad, yrkesutbildning förbättrar utsikterna att få jobb och påverkar inkomstutvecklingen positivt jämfört med att inte ha någon utbildning alls eller att ha gått ett introduktionsprogram. Utbildning är en strategisk faktor för ungas etableringsmöjligheter. Det gäller även för gruppen lågutbildade. I avhandlingen behandlas frågor om yrkesutbildningsinslag inom introduktionsprogrammen som en social investering (Morel m. fl. 2012). I samband med avhandlingsarbetet har 14 intervjuer genomförts med företrädare för partsorganisationer och representanter för Skolverket och Arbetsförmedlingen. I intervjuerna med partsföreträdarna framkommer en dominerande uppfattning att avslutad gymnasieutbildning måste ses som en förutsättning för anställningsbarhet. I avhandlingen analyserar jag detta synsätt i anslutning till begreppet social stängning.

Det finns två linjer i partsföreträdarnas utsagor. En del framhåller avsaknaden av gymnasiala kvalifikationer som ett uttryck för att individen inte besitter den kompetens och de kunskaper som krävs för att betraktas som anställningsbar. Andra lyfter snarare personliga egenskaper och vad som skulle kunna beskrivas som social kompetens. Det handlar om att komma i tid, följa instruktioner, sköta sina arbetsuppgifter och kunna samarbeta inom ett arbetslag (se även Skolverket 2016a).

Med utgångspunkt från utbildningsekonomiska teoribildningar och begrepp skulle man kunna säga att det finns en rationalitet bakom respondenternas skeptiska inställning till introduktionsprogramslävers anställningsbarhet. Ofullständig utbildning – i relation till den dominerande samhälleliga normen fullbordad gymnasiala normen – skapar osäkerhet hos arbetsgivare rörande individernas yrkesmässiga och personliga kapacitet. Samtidigt riskerar uppfattningen om introduktionsprogramseleverna som icke-anställnings-

bara att innebära att dessa individer stängs ute från delar av arbetsmarknaden.

Detta förhållande borde då tala för utbildningsinsatser som är anpassade till introduktionsprogramselevernans förutsättningar. Yrkespaketen skulle kunna utgöra ett verktyg i sammanhanget. Samtidigt markerar företrädarna för partsorganisationerna att de inte uppfattar det som att de själva är ansvariga för ungas utbildningsmöjligheter. De har inget ansvar för gruppen lågutbildade unga. Problemen de unga ställs inför utgör således inte heller deras problem. De unga betraktas varken som en potentiell resurs eller som problem – därav avhandlingens titel.

Begreppet social stängning har använts inom professionsforskningen (se till exempel Brante 2009 för en sammanfattning) och syftar då på ett mönster där högutbildade grupper, inte sällan med yrkeslegitimationer, strävar efter att bevara sin exklusivitet genom att stänga ute angränsande yrkesgrupper från möjligheten att konkurrera om näraliggande jobb (se även Parkin 1979). Partsföreträdarnas resonemang om anställningsbarheten hos introduktionsprogramselever och misstron mot möjligheterna att utveckla yrkesutbildningsinslagen inom introduktionsprogrammen skulle kunna tolkas som social stängning. Respondenterna ger uttryck för en tveksamhet gällande denna elevgrupps status som anställningsbara.

Initiativ för att stärka yrkesutbildningsinslagen inom introduktionsprogrammen, till exempel i form av yrkespaket, skulle följaktligen kunna tolkas som sociala investeringar. Sådana initiativ skulle också kunna minska segmenteringen på arbetsmarknaden genom att ge grupper som i dag saknar formell yrkeskompetens och utsikter att konkurrera om varaktiga och försörjningsmässigt tillfredsställande jobb, möjligheter till något annat än atypiska jobb. Därmed skulle man kunna bryta de återkommande pendelrörelser mellan perioder av arbetslöshet och perioder med tillfälliga jobb som många unga fastnar i (Goulden 2010; Shildrick m. fl. 2010; McCollum 2012a, 2012b).

9.4 Avslutande reflektioner

I avhandlingens empiriska undersökningar har jag i hög grad fokuserat på den utsatta situationen för lågutbildade. Jag har bland annat pekat på stängningsmekanismer på arbetsmarknaden som påverkar etableringsförutsättningar för lågutbildade. I avhandlingen har jag också lyft fram betydelsen av ungas utbildningsinriktning. Avhandlingens empiriska undersökningar bekräftar sådana studier som framhållit yrkesutbildningens positiva effekter när det gäller etablering och försörjning (Lundahl 2020; SOU 2020:33). Resultaten talar också för att de positiva effekterna av yrkesutbildning också gäller för yrkeselever som inte fullbordat utbildningen. I det följande reflekterar jag över hur avhandlingens resultat skulle kunna användas för att underlätta etableringssituationen för unga.

Till att börja med talar avhandlingens resultat för behovet av breda arbetsmarknads- och utbildningspolitiska insatser som syftar till att förbättra de socioekonomiska villkoren mer generellt – och då inte enbart med fokus på unga. Vårdnadshavarnas utbildningsnivå, sysselsättning och försörjningsvillkor påverkar såväl utbildningsval som utbildningsresultat och i förlängningen etablerings- och försörjningssituationen för unga (se även Grönqvist & Niknami 2020). Mycket talar alltså för att skillnaderna i etableringsförutsättningar skulle kunna motverkas genom förbättrade möjligheter till livslångt lärande, mer generösa villkor för vuxenutbildning och yrkesväxling i högre åldrar.

Av den empiriska undersökningen som presenterades i kapitel 8 framkom att etablerings- och försörjningssituationen var mer gynnsam för de som hade befunnit sig på ett yrkesprogram men inte fullbordat utbildningen jämfört med de som hade befunnit sig på ett introduktionsprogram alternativt inte befunnit sig inom gymnasieskolan över huvud taget. Det talar ytterligare för att tidiga insatser i grundskolan i syfte att få fler unga att bli behöriga till ett nationellt program har potential att underlätta etablerings- och försörjningssituationen för många unga.

Förutsättningarna för arbetsmarknadsetablering och försörjning skulle kunna förbättras genom ökade inslag av yrkesutbildning inom utbildningssystemet. Det handlar inte minst om att öka yrkesprogrammets attraktionskraft. Ofta talar man om att uppvär-

dera statusen på yrkesprogrammen genom att motverka bilden av dem som ett val för mindre studiemotiverade elever (Panican 2020). Samverkan med arbetslivet och brobyggningsinsatser mellan grundskolor och yrkesprogram i gymnasieskolor kan öppna nya vägar för elever som inte har några naturliga kontaktytor mot yrken och arbetsmarknaden, varken via föräldrarna eller i det bostadsområde där man växer upp (se Hultqvist 2001 för en studie om danska erfarenheter).

Ökade inslag av yrkesutbildning på introduktionsprogrammen skulle kunna underlätta etablerings- och försörjningsförutsättningarna för introduktionsprogramseleverna. Även om de partsföreträdare som intervjuats i avhandlingen motsätter sig ett initiativ som yrkespaket talar de andra empiriska undersökningarna således för att ett begränsat inslag av yrkesutbildning är bättre än ingen yrkesutbildning över huvud taget. Precis som när det gäller föreslagen om förstärkt studie- och yrkesvägledning är en förutsättning för att ökade inslag av yrkesutbildning inom introduktionsprogrammen ska fungera att parterna på arbetsmarknaden involveras tillsammans med företrädare för utbildningssystemet och andra offentliga institutioner (SOU 2019:4; SOU 2019:3).

Att stärka yrkesutbildningens attraktionskraft och att utöka yrkesutbildningsinslagen även inom introduktionsprogrammen kan ses som initiativ för att bygga bryggor in i arbetslivet för individer som annars har svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden. Sådana bryggor kan bidra till att förebygga sociala kostnader och utsatta levnadsvillkor i anslutning till pendelrörelser mellan perioder med tidsbegränsade dåligt betalda jobb och perioder med arbetslöshet och prekära försörjningsförhållanden.

ENGLISH SUMMARY

Introduction

This thesis sets out to explore labour market opportunities for young people based on the assumption that these opportunities vary depending on the local socio-economic context (level of education, level of income, the proportion of employed within the population). The situation for young people with low education, i.e. those who have not completed grundskolan (primary school) or gymnasieskolan (upper secondary school) is specifically focused. The thesis explores two conditions of importance for low-educated young people:

- a. the possibilities of developing elements of vocational education/training within the introductory programmes of the Swedish gymnasium (upper secondary school) and
- b. to what extent public labour market policy and municipal social welfare meet the needs of low educated young people with low income.

Method

In the thesis, quantitative and qualitative methods are combined. The benefits of a mixed-method approach are that results from different studies where different methods have been used can be related to each other. Official statistics, primarily from Statistics Sweden (SCB), are used to explore how the impact of socio-economic context on labour market establishment patterns of young people can be understood and made visible. Different indexes related to socio-economic variables are constructed and

combined into an overall establishment index. The index is based on three dimensions: socio demography, education, and labour market. These dimensions are intended to reflect what is known about the socio-economic impact on youth transitions and labour market establishment patterns (see for example SOU 2013:74, Kvist & Olofsson 2017, SOU 2017:19, Olofsson & Kvist 2019, SOU 2019:40; SOU 2020:46).

In the thesis, statistics related to individuals who have been registered in Malmö have also been used. Information about where the individuals have been living and about their family and educational background enables a deepening understanding of the impact of the socio-economic context but also makes it possible to explore the effects of educational orientation.

The qualitative material of the thesis consists of interviews with 14 representatives of the social partners, including both employer and union representatives, as well as representatives from the Swedish National Agency for Education (Skolverket) and Swedish Public Employment Service (Arbetsförmedlingen). The respondents' view on low educated young people and introductory program students and the employability of these individuals are analyzed through the concept of social closure (Weber 1983; Parkin 1979).

Results

An overall result, entirely in line with research in the field, is that low educated young people experience establishment difficulties in the labour market. The results in the thesis indicate that low educated are employed to a lesser degree and have lower incomes compared to young people who have completed upper secondary school. The results also suggest that young people who did not complete upper secondary school to a lesser extent conducted studies three years after leaving the education, compared to those who completed upper secondary school. At the same time, komvux (municipal adult education), seem to handle a significant proportion of young people who have not completed upper secondary school. In the group that did not complete upper secondary school the proportion with a precarious situation, i.e. an income below

two price base amounts, as well as the proportion with unemployment-related social benefits, was higher compared to the group that did complete upper secondary school.

The establishment and livelihood situation of low educated young people can be understood through the concepts of low-pay/no-pay cycling and work-welfare cycling (Goulden 2010; Shildrick m. fl. 2010; McCollum 2012a, 2012b). Both concepts aim to describe how individuals with weak footholds in the labour market tend to move between periods of short-term and unskilled jobs and periods of support through welfare support or no income at all. Such movements entail a direct and tangible social vulnerability for the affected individuals and the consequences, in terms of ill health and weak livelihood opportunities, can be long-lasting. In modern working life, these movements satisfy the need for a workforce with loose connections to the labour market (Jessop 1993; Jessop 2013; McTier & MrGregor 2018). More specifically, it is about temporary, short term employment opportunities where the requirements for professional knowledge and company-specific skills are low.

Low educated young people with weak anchoring in the labour market are at one of the ends of work-welfare cycling. In the thesis, the interviews with the social partners suggest that there is scepticism about employing these people, both among employers and union representatives. Those who still manage to get a job seem to be referred to low wages and precarious forms of employment. In the material regarding Malmö, this is clarified by the fact that the proportion of young people who neither work nor study (NEET), alternatively those who work but only to a limited extent, is particularly large among those who have not completed upper secondary school.

An important observation in the thesis is that the vast majority of the group with a precarious establishment situation do not receive social assistance or state benefits from the employment service. A follow up of individuals who in 2008 were registered in Malmö and attended year 6 of primary school in Malmö, shows that among those defined as NEET:s the majority lacked completed upper secondary education, and only a small proportion of them

received any social benefits. Hence, one can raise a question mark about the concept of work-welfare cycling. Researchers within the field emphasize that social benefits for young people act as a hidden subsidy of low productivity activities in the labour market. By offering low educated young people financial assistance and unemployment benefits during recurring periods, the labour force for the lowest segment of the labour market is reproduced. There is nothing in my material that speaks for such a pattern. On the other hand, there is more that suggests significant investments in municipal adult education: an education line rather than a work-welfare line.

The socio-economic context

Many studies have emphasized that differences in establishment conditions and patterns are related to where individuals grow up. Essentially, it is about socio-economic differences associated with the average level of education, labour market conditions and income level in different municipalities. In the thesis, a measure of labour market establishment is developed to make these differences visible and comprehensible. The measure consists of statistics on the municipalities of Sweden and includes three dimensions: socio demography, education, and labour market. Together the three dimensions constitute an overall establishment index intended to make differences in labour market conditions for young people visible and comprehensible. Each municipality's index value can be perceived as a summary of both conditions and outcomes related to the establishment patterns of young people.

A lower index value indicates less favourable establishment conditions. There is a strong negative correlation between the index value and the proportion of young adults (20-29 years old) depended on social benefits. The average share of individuals (20-29 years old) with social benefits during the years 2014-2017 was 18.5 per cent in the 29 municipalities that, according to the establishment index had the least favourable establishment conditions. The corresponding proportion in the 29 municipalities with the highest index value was 6.9 per cent.

The municipalities with the lowest index value are mainly found in central and northern Sweden. Primarily it is about rural communities of commuter towns close to smaller cities. Municipalities with high index values are usually found in metropolitan regions. Many municipalities with the most favourable conditions are located in Stockholm county, but also close to Göteborg and Malmö.

When the municipalities are ranked according to the establishment index, Stockholm ranks 13th, Göteborg 38th, and Malmö 139th. All three cities receive high values related to the socio-demographic dimension, which can be explained in large by a young population and a high proportion of students. On the other hand, Malmö ranked worse according to the education dimension and the labour market dimension, compared to Stockholm and Göteborg. In other words, compared to Stockholm and Göteborg, education results are weaker in Malmö, reflected for example in lower average merit values at the end of primary school, and a smaller proportion of students eligible for upper secondary school. Correspondingly, the percentage of young people who neither work nor study is larger and the level of employment is lower in Malmö.

Educational orientation

In the thesis, the impact of educational orientation is studied by using register-based statistics on individuals who were registered in Malmö and attended primary school year 6 in Malmö in 2008. The cohort was followed through the education system towards the labour market until the year 2017. The material makes it possible to explore the significance of educational orientation related to the labour market and livelihood situation of young people. Methodologically, logistic regressions were used. Logistic regression is a method for analyzing the probability that individuals in a specific population will end up in a particular category at a later occasion (Aneshensel 2002; Peng m. fl. 2002; Djurfeldt & Barmark 2009; Field 2009). For example, the odds of being employed during the year 2017 is investigated in the thesis.

As expected, the odds of being employed during the year 2017 were higher among individuals with a background on a vocational

program within the upper secondary school, compared to those with a background on a university preparatory program (SOU 2020:13). One explanation for this is, of course, that vocational education aims to prepare students for the labour market, whereas university preparatory programs aim to prepare students for post-secondary education. At the same time, far from every student from the university preparatory programs, conducted studies during the follow-up year 2017. This means that comparisons of the employment situation of the two groups may be misleading. To explore the conditions in a more comparable group, the labour market situation of those who were not students during the follow-up year is studied in the thesis.

In the population being studied, the numbers of individuals with a background on a university preparatory program not conducting studies in 2017 were approximately as large as the corresponding group with a background in a vocational program. The analyzes reveal a pattern where the effects of vocational education are strengthened. The odds of being employed during the follow-up year were highest among individuals who had completed a vocational program. This applied in relation to individuals with no upper secondary education at all and to those who had started but not completed upper secondary school, but also to those who had completed a university preparatory program. A background on a vocational program also had positive effects on the odds of having a higher level of income.

Although it is reasonable to assume that many of those with a background in a university preparatory program and who did not pursue any studies during the follow-up year will begin post-secondary studies later, the results indicate that this group is faced with less favourable conditions in working life compared to those who followed a vocational program. This suggests a lack of matching between students' educational choices and the skills needed in the labour market (SOU 2020:33). From a labour market establishment and livelihood perspective, it can be argued that more young people should choose to study a vocational program at upper secondary school.

When it comes to the risk of belonging to the NEET-group, the results in the thesis suggest that vocational education and training have positive effects. When comparing young individuals who completed a university preparatory program with individuals who completed a vocational program, one can conclude that the risk of belonging to the group of young people who neither work nor study was smaller among those who had completed a vocational program.

Obstacles for low educated young people

The results in the thesis suggest that a commenced, but not completed, vocational education improves the prospects of getting a job and has a positive effect on income development compared with not having any education at all or having attended an introductory program. Education is a strategic factor for the labour market opportunities of young people. This also applies to the group of low-educated. In the thesis questions about vocational training within the introductory programs are dealt with as a social investment (Morel et al. 2012). In the thesis, 14 interviews were conducted with representatives of the social partners and representatives from the Swedish National Agency for Education (Skolverket) and Swedish Public Employment Service (Arbetsförmedlingen). In the interviews with the social partners, a dominant view emerges, stating that completed upper secondary education must be seen as a prerequisite for employability. In the thesis, this approach is analysed with the concept of social closure.

There are two lines in the statements of the representatives of the social partners. Some emphasize the lack of upper secondary qualifications as an expression of lack in skills and knowledge required to be considered employable, in the individual. Other instead highlights personal qualities and what could be described as social competence. It is about arriving on time, following instructions, managing work tasks, and being able to collaborate at the workplace (see also Skolverket 2016a).

With inspiration from educational economics theories and concepts, one could say that there is rationality in the respondents' sceptical attitude towards the employability of low educated young

people. Incomplete education, given that completed upper secondary education is the dominant societal norm in Sweden, creates uncertainty among employers regarding individuals' professional and personal capacity. At the same time, the perception of introductory students as not being ready for work risks excluding these individuals from parts of the labour market.

Hence, this relationship should speak in favour of educational initiatives adapted to the situation of students within the introductory programs. Yrkespaket (vocational packages) could be an essential tool in this context. At the same time, the representatives of the social partners point out that they do not perceive it as if they are responsible for the educational opportunities of young people. They have no responsibility for the group of low educated young people. The problems faced by these young people are thus not their problem. Young people are not seen as a resource or as a problem – hence the title of the thesis.

Within the research of professions, the concept of social closure has been used (see for example Brante 2009). The concept refers to a pattern where highly educated groups, often with professional credentials, strive to preserve their exclusivity by excluding neighbouring professional groups from the possibilities of competing for nearby jobs (see also Parkin 1979). The thesis respondents' reasoning about the employability and work-readiness of introductory program students and their distrust of the opportunities to develop elements of vocational training within the introductory programs could be interpreted as social closure. The respondents express doubts regarding the employability of the group.

Initiatives to strengthen elements of vocational education within the introductory programs, for example through yrkespaket, could be interpreted as social investments. Such initiatives could also reduce labour market segmentation by giving a group that today lack formal skills and the prospects of competing for long-term and stable jobs. This could break the recurring movements between periods of unemployment and periods of temporary employment that many young people get stuck in (Goulden 2010; Shildrick m. fl. 2010; McCollum 2012a, 2012b).

KÄLLOR OCH REFERENSER

- Acemoglu, Daron (2002). "Technical change, Inequality, and the Labor Market", i *Journal of Economic Literature*, i vol. 40(1): 7-72.
- Ahrne, Göran och Svensson, Peter (red.) (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.
- Albæk, Karsten; Asplund, Rita och Barth, Erling (2015). *Youth unemployment and inactivity: A comparison of school-to-work transitions and labour market outcomes in four Nordic countries*. Köpenhamn: Rosendahls-Schulz Grafisk
- Allmendinger, Jutta (1989). "Educational systems and labor market outcomes", i *European Sociological Review*, i vol. 5(3): 231-250.
- Andersson, Fredrik W, Mörtvik, Roger och Gullberg Brännström, Susanne (2018). "Long-term scarring effect of neither working nor studying", i *International Journal of Manpower*, i vol. 39(2): 190-204.
- Aneshensel, Carol S. (2002). *Theory-based data analysis for the social sciences*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Angelin, Anna (2009). *Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Arbetsförmedlingen (2016). *Perspektiv på ungdomsarbetslösheten*. <https://arbetsformedlingen.se> Hämtad 2019-11-01
- Arbetsförmedlingen (2017). *Vägen till arbete för unga med funktionsnedsättning – en uppföljning och utvärdering*. Stockholm: Riksdagstryckeriet.
- Arbetsförmedlingen (2018). *Var finns jobben? Bedömningar för 2018 och på fem års sikt*. <https://www.arbetsformedlingen.se> Hämtad 2019-12-01
- Arrow, Ken (1973). "Higher Education as a Filter", i *Journal of Public Economics*, i vol. 2(3): 193-216.

- Ashton, David, Sung, Johnny & Turbin, Jill (2000). "Towards a Framework for the Comparative Analysis of National Systems of Skill Formation", i *International Journal of Training and Development* vol. 4(1): 8-25.
- Babbie, Earl R. (2013). *The practice of social research*. Belmont: Wadsworth.
- Bartholomew, David J., Steele, Fiona, Moustaki, Irini, Galbraith, Jane I. (2008) *Analysis of multivariate social science data*. Boca Raton: CRC Press.
- Becker, Gary S (1994). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with special Reference to Education*. 3. uppl. Chicago: The University of Chicago Press.
- Berg, Ivar och Gorelick, Sherry (1970). *Education and jobs: the great training robbery*. New York: Praeger Publisher.
- Bergström, Tomas (1993). "Välfärdsstaten. Hur Malmö påverkar medborgarna – och tvärtom", i Stenelo, Lars-Göran och Norrving, Bengt (red.), *Lokal Makt*. Lund: Lund University Press, 31-93.
- Blaikie, Norman (2003). *Analyzing Quantitative Data. From Description to Explanation*. London: 56 SAGE
- Blaikie, Norman (2009). *Designing social research. The logic of anticipation*. Cambridge: Polity.
- Blossfeld, Hans-Peter, Klijzing, Erik, Mills, Melinda och Kurz, Karin (red.) (2005). *Globalization, uncertainty and youth in society*. New York: Routledge.
- Bolvig, Iben, Jeppesen, Tine, Bendix Kleif, Helle och Østergaard, Jeanette (2019). *Unge uden job og uddannelse – hvor mange, hvorfa, hvorhen og hvorfor? – En kortlægning af de udsatte unge i NEET-gruppen*. København: Det nationale Forsknings- og Analyscenter for Velfærd
- Bowles, Samuel, Roosevelt, Frank & Edwards, Richard (2017). *Understanding Capitalism. Competition, Command and Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Brante, Thomas (2009). "Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner", i Lindh, Maria (red.) *Vetenskap för profession*. Högskolan i Borås, 15-34.
- Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Buchholz, Sandra Hofäcker, Dirk, Mills, Melinda, Blossfeld, Hans-Peter, Kurz Karin och Heather Hofmeister (2009). "Life Courses in the Globalization Process: The Development of Social Inequalities in Modern Societies", i *European Sociological Review* vol. 25(1): 53-71.
- Busemeyer, Marius R. (2016). *Skills and Inequality. Partisan Politics and the Political Economy of Education Reforms in Western Welfare States*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Celikaksoy, Aykan. och Wadensjö, Eskil (2017) "Ensamkommande flyktingbarns väg till utbildning och arbetsmarknad", i *Arbetsmarknad & Arbetsliv* vol. 23(1) 103-117.
- Coffey, Amanda och Atkinson, Paul (1996). *Making sense of qualitative data. Complementary research strategies*. Thousand Oaks: Sage.
- Creswell, John W. (2018). *Research design. qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 5. uppl. Los Angeles: SAGE.
- Dannestam, T. (2009). *Stadspolitik i Malmö: Politikens meningsskapande och materialitet*. Lund: Media-Tryck.
- Denzin, Norman K. (2009). *Qualitative inquiry under fire. Toward a new Paradigm*. Walnut Creek: Left Coast Press.
- Djurfeldt, Göran och Barmark, Mimmi (2009). *Statistisk verktygslåda 2. Multivariat analys*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Edmark, Karin och Hanspers, Kajsa (2011). *Is welfare dependency inherited? Estimating the causal welfare transmission effects using Swedish sibling data*. IFAU: Working paper 2011:25.
- Engdahl, Mattias och Forslund, Anders (2015). *En förlorad generation?*. Stockholm: Fritzes
- Esping-Andersen, Gøsta (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity press.
- Esping-Andersen, Gøsta (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. New York: Oxford University Press.
- EU-kommissionen (2016). *EU:s planeringstermin – Faktablad. Anställningskydd*. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet-employment-protection-legislation_sv.pdf
Hämtad 2020-01-03
- EU Research on Social Sciences and Humanities (2004). *Youth Policy and Participation. Potentials of participation and informal learning for young people's transitions to the labour market. A comparative analysis in ten European regions*. YOYO. Final report. Bryssel: European Commission.
- Eurofound (2016). *Exploring the diversity of NEETs*. Eurofound (2016). Exploring the diversity of NEETs, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Hämtad 2019-12-13
- Eurostat (1996). *Manual on disclosure control methods. Statistical documents*. Luxembourg: Eurostat.
https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/manual_on_disclosure_control_methods_1996.pdf Hämtad 2019-06-01
- Eurostat (2019). *Sustainable development in the European Union. Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

- Feenstra, Robert C. och Hanson, Gordon H (2001). *Global production sharing and rising inequality: a survey of trade and wages*. <http://www.nber.org/papers/w8372> Hämtad 2020-03-12
- Field, Andy (2009). *Discovering statistics using SPSS: (and sex and drugs and rock 'n' roll)*. 3. uppl. London: SAGE
- Fjellman, Anna-Maria (2019) *School choice, space and the geography of marketization. Analyses of educational restructuring in upper secondary education in Sweden*. Diss. Göteborg: Acta universitatis Gothoburgensi
- Fjellman, Anna-Maria, Yang Hansen, Kajsa och Beach, Dennis (2018). "School choice and implications for equity: the new political geography of the Swedish upper secondary school market", i *Educational Review* vol. 71(4): 518-539.
- Florida, Richard (2006). *Den kreativa klassens framväxt*. Uddevalla: Media-print.
- Forslund, Anders och Åslund, Olof (2016). *Migration, demografi, arbetsmarknad och ekonomi*. Underlagsrapport från analysgruppen Arbetet i framtiden.
- Franzén, Eva M. och Kassman, Anders (2005). "Longer-term Labour-Market Consequences of Economic Inactivity during Young Adulthood: A Swedish National Cohort Study", i *Journal of Youth Studies* vol. 8(4): 403-424.
- Franzén, Eva M. och Kassman, Anders (2007). "Unga vuxna utan känd sysselsättning – är det ett problem?", i Olofsson, Jonas (red.), *Utbildningsvägen – vart leder den?*, Stockholm: SNS Förlag, 194-209.
- Frazer, Hugh och Marlier, Eric (2010). *In-work poverty and labour market segmentation in the EU: Key lessons. Synthesis report*. https://www.researchgate.net/publication/284027971_In-work_poverty_and_labour_market_segmentation_in_the_EU_Key_lessons. Hämtad 2019-12-01
- Furlong, Andy (red.) (2017) *Routledge Handbook of Youth and Young Adulthood*. London: Routledge.
- Försäkringskassan (2019). *Svar på regeringsuppdrag – Uppföljning av sjukfrånvarons utveckling 2019*. <https://www.forsakringskassan.se> Hämtad 2020-01-02
- Gallie, Duncan och Paugam Serge (2000). *The Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*. Oxford: Oxford University press.
- Gangl, Markus (2001) "European patterns of labour market entry: A dichotomy of occupationalized vs. non-occupationalized systems?", i *European Societies* vol. 3(4): 471-494.
- Goos, Maarten, Manning, Alan och Salomons, Anna (2009). "Job Polarization in Europe", i *The American Economic Review* vol. 99(2): 58-63.

- Goos, Maarten, Manning, Alan och Salomons, Anna (2014). "Explaining Job Polarization: Routine-Biased Technological Change and Offshoring", i *The American Economic Review* vol. 104(8) 2509-2526
- Goulden, Chris (2010). *Cycle of Poverty, Unemployment and Low Pay*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Grönqvist, Hans och Niknami, Susan (2017). *Ankomst och härkomst - en ESO-rapport om skolresultat och bakgrund*. Stockholm: Elanders Sverige AB (ESO rapport, 2017:3)
- Grönqvist, Hans och Niknami, Susan (2020). *Studiegapet mellan inrikes och utrikes födda elever*. Stockholm: SNS Förlag.
- Hall, Caroline (2010) *Empirical essays on education and social insurance policies*. Diss. Uppsala: Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Hall, Peter A. och Soskice, David (2001). *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, David (2009). *Den globala kapitalismens rum: på väg mot en teori om ojämnr geografisk utveckling*. Stockholm: Tankekraft.
- Harvey, David; Lund Hansen, Anders (red.) och Wennerhag, Magnus (red.) (2011). *Ojämlighetens nya geografi: texter om stadens och rummets förändringar i den globala kapitalismen*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Hatlevoll, Tor (2015). *Utbildning – nyckeln till arbete*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- Hatlevoll, Tor (2018). "Gymnasieutbildning – nyckeln till arbete", i Olofsson, Jonas och Wikström, Fredrik (red.) *Unga inför arbetslivet – om utanförskap, lärande och delaktighet*, 151-172.
- Hudson, Kenneth (2007). "The new labor market segmentation: Labor market dualism in the new economy", i *Social Science Research* vol. 36(1): 286-312.
- Hultqvist, Elisabeth (2001). *Segregerande integrering. En studie av gymnasieskolans individuella program*. Stockholm: HLS förlag.
- Iannelli, Christina. and Smyth, Emer (2008). "Mapping gender and social background differences in education and youth transitions across Europe", i *Journal of Youth Studies* vol. 11(2): 213-232.
- Ilsøe, Anna, Larsen, Trine Pernille och Rasmussen, Stine (2019). "Precarious Work in the Nordics: Introduction to The Theme of The Special Issue 1", i *Nordic Journal of Working Life Studies* vol. 9(S6): 1-5.
- Iveroth, Einar, Lindvall, Jan och Magnusson, Johan (red.) (2018). *Digitalisering och styrning*. Lund: Studentlitteratur.

- Jepsen, Maria och Drahokoupil, Jan (2017). "The digital economy and its implications for labour. 2. The consequences of digitalisation for the labour market", i *Transfer: European Review of Labour and Research* vol. 23(3): 249-242.
- Jessop, Bob (1996). "Towards a Schumpeterian Workfare State? Preliminary Remarks on Post-Fordist Political Economy", i *Studies in Political Economy*, vol. 40(1): 7-39.
- Jessop, Bob (2013). "Hollowing out the 'nation-state' and multi-level governance, i Kennett, Patricia (red.) *A handbook of comparative social policy*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Johansson, Håkan och Panican, Alexandru (2016). "A Move Towards the Local", i Håkan Johansson och Alexandru Panican (red.) *Combating Poverty in Local Welfare Systems – active inclusion strategies in European cities*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Johnson, William R. (1978). "A theory of Job Shopping", i *The Quarterly Journal of Economics* vol. 92(2): 261-278.
- Jørgensen, Christian Helms, Järvinen Tero och Lundahl, Lisbeth (2019). "A Nordic transition regime? Policies for school-to-work transitions in Sweden, Denmark and Finland", i *European Educational Research Journal* vol. 18(3): 278-297.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvist, Martin och Olofsson, Jonas (2017). *Hinder och möjligheter – Ungas övergång till arbetslivet i tre kommuner*. MUCF. <https://www.mucf.se/publikationer/hinder-och-mojligheter>
- Liljeberg, Linus och Vikman, Ulrika (2018). *De som varken arbetar eller studerar på den svenska arbetsmarknaden*. IFAU. <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2018/r-2018-22-de-som-varken-arbetar-eller-studerar.pdf> Hämtad 2019-12-12
- Lindbeck, Assar och Snower, Dennis (1984). *Involuntary Unemployment As an Insider-Outsider Dilemma*. Seminar paper nr. 309. Stockholms universitet.
- Lindbeck, Assar och Snower, Dennis (1988). *The Insider-Outsider Theory of Employment and Unemployment*. Cambridge: MIT Press.
- Lindbeck, Assar och Snower, Dennis (2001). "Insiders versus Outsiders", i *Journal of Economic Perspectives* vol. 15(1): 165-188.
- Lindberg, Henrik (2012). *Företagens kompetensförsörjning och ungas etablering på arbetsmarknaden*. Ratio. (Rapport nr 1 juli 2012) <http://ratio.se/app/uploads/2012/03/foretagens-kompetensforsorjning.pdf>

- Lindblad, Mikael (2016). *"De förstod aldrig min historia"* Unga vuxna med migrationsbakgrund om skolmisslyckande och övergångar mellan skola och arbete. Diss. Umeå: Umeå universitet.
- Lorentzen, Thomas, Bäckman, Olof, Ilmakunnas, Ilari och Kauppinen, Timo (2018). "Pathways to Adulthood: Sequences in the School-to-Work Transition in Finland, Norway and Sweden", i *Social Indicators Research* vol. 141: 1285-1305.
- Lundahl, Lisbeth och Olofsson, Jonas (2014). "Guarded transitions? Youth trajectories and school-to-work transition policies in Sweden", i *International Journal of Adolescence and Youth* vol. 19(1): 19-34.
- Lundahl, Lisbeth, Lovén, Anders; Holm, Ann-Sofie och Lindblad, Michael. (2020). *Framtiden i sikte: skolans stöd för ungas karriärlärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Magnusson, Lars (2000) *Den tredje industriella revolutionen - och den svenska arbetsmarknaden*. Stockholm: Prisma.
- Malm-Lindberg, Henrik (2014). "Utbildningssystemets utmaningar för ungas etablering", i Olofsson, Jonas (red.) *Den långa vägen till arbetsmarknaden – om unga utanför*. Lund: Studentlitteratur, 126-142.
- McCollum, David (2012a). "Towards (un)sustainable employment? Exploring policy responses to work-welfare cycling", i *Policy Studies* 33(3): 215-230.
- McCollum, David (2012b). "'Back on the brew (benefits) again': why so many transitions from welfare into work are not sustained", i *Journal of Poverty and Social Justice* vol. 20(2): 207-218.
- McCollum, David (2013). "Precarious Transitions and Labour Market Disadvantage: Using Longitudinal Data to Explain the Nature of Work-Welfare Cycling", i *Regional Studies* vol. 47(10): 1752-1765.
- McDermott, John F. M. (2007). "Producing Labor-Power", i *Science & Society* 71(3): 299-321.
- McTier, Alexander och McGregor, Alan (2017). "Influence of Work-Welfare Cycling and Labour Market Segmentation on Employment Histories of Young Long-Term Unemployed", i *Work, Employment and Society* vol. 32(1): 20-37.
- Morel, Nathalie, Palier, Bruno, Palme, Joakim (2012). *Towards a social investment state? Ideas, policies and challenges*. Bristol: Policy.
- MUCF (2017). *Det stora steget. Delrapport om ungas övergång från skola till arbetsliv*. <https://www.mucf.se/publikationer/det-stora-steget> Hämtad 2019-12-01
- MUCF (2018). *Ung i dag 2018*. <https://www.mucf.se/publikationer/ung-i-dag-2018> Hämtad 2019-12-04

- MUCF (2019a). *Stöd till unga som varken arbetar eller studerar*. https://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/delrapport_uvas_april_2019.pdf Hämtad 2020-01-03
- MUCF (2019b). *Hitta vägen! Ung i dag 2019 – en studie om ungas väg genom skolan till arbetslivet*. <https://www.mucf.se/publikationer/hitta-vagen-ung-i-dag-2019>
- Müller, Walter (2005). "Education and Youth Integration into European Labour Markets", i *International Journal of Comparative Sociology* vol. 46(5): 461-485.
- Müller, Walter och Gangl, Markus (2003). *Transitions from Education to Work in Europe: The Integration of Youth into EU Labour Markets*. New York: Oxford University Press.
- Murphy, Raymond (1988). *Social closure: the theory of monopolization and exclusion*. Oxford: Clarendon Press.
- Möllerström, Veselinka (2011). *Malmös omvandling: från arbetarstad till kunskapsstad : en diskursanalytisk studie av Malmös förnyelse*. Diss. Lunds universitet. <https://lup.lub.lu.se/search/ws/files/5228361/2166471.pdf>
- Niemeyer, Beatrix (2007). "Between school and Work: Dilemmas in European comparative transition research", i *European Journal of Vocational Training* vol. 41(2): 116-136.
- Nordström Skans, Oskar(2004). *Scarring effects of the first labour market experience: A sibling based analysis*. IFAU Working Paper 2004:14 <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2004/wp04-14.pdf> hämtad 2019-10-11
- Nordström Skans, Oskar, Eriksson, Stefan och Hensvik, Lena (2017). *Åtgärder för en inkluderande arbetsmarknad*. Stockholm: SNS förlag.
- OECD (2015). *In it all together. Why less inequality benefits all*. Paris: OECD.
- OECD (2016a). *Making Integration Work. Refugees and others in need of protection*. Paris: OECD.
- OECD (2016b). *Getting Skills Right: Sweden*. Paris: OECD.
- OECD (2017). *OECD Skills Outlook 2017. Skills and Global Value Chains*. Paris: OECD.
- Olofsson, Jonas (red.) (2007). *Utbildningsvägen - vart leder den? : om ungdomar, utbildning och försörjning*. Stockholm: SNS förlag.
- Olofsson, Jonas (red.) (2014). *Den långa vägen till arbetsmarknaden: om unga utanför*. Lund: Studentlitteratur.
- Olofsson, Jonas och Kvist, Martin (2019) *Nya vägar till arbetslivet – kompetenspolitik för lågutbildade unga och nyanlända*. Arena idé.

<https://arenaide.se/wp-content/uploads/sites/2/2019/10/nya-vagar-till-arbetslivet-webb.pdf> Hämtad 2020-05-01

- Olofsson, Jonas och Lundahl, Lisbeth (2013). "Unga möter ökade sociala risker - en bakgrund om ungdomsarbetslöshet och utanförskap", i *Socialmedicinsk tidskrift* vol. 90(5): 733-743.
- Olofsson, Jonas och Panican, Alexandru (2008). *Ungdomars väg från skola till arbetsliv: nordiska erfarenheter*. Nordiska ministerrådet. <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:701011/FULLTEXT01.pdf>
- Olofsson, Jonas och Wadensjö, Eskil (2015). *Rätt och fel om ungdomsarbetslösheten*. Stockholm: Dialogos Förlag.
- Olofsson, Jonas och Wikström, Fredrik (red.) (2018). *Unga inför arbetslivet: om utanförskap, lärande och delaktighet*. Lund: Studentlitteratur.
- Olson, Mancur (1990). *How bright are the northern lights? Some questions about Sweden*. Lund: Lund University press
- O'Reilly, Jacqueline, Eichorst, Werner, Gábos, András, Hadjivassiliou, Kari, Lain, David, Leschke, Janine, McGuinness, Seamus, Kureková, Lucía Mýtna; Nazio, Tiziana; Ortlieb, Renate; Russell, Helen och Villa Paola (2015). "Five characteristics of youth unemployment in Europe: Flexibility, education, migration, family legacies, and EU policy", i *SAGE Open* 5(1): 1-19.
- O'Reilly, Jacqueline, Leschke, Janine, Ortlieb, Renate, Seeleib-Kaiser, Martin och Villa, Paola (2019). *Youth labor in transition. Inequalities, mobility, and policies in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Panican, Alexandru (2020) (red.) *Yrkesutbildning på undantag. Att bryta den låga attraktionskraften*. Lund: Studentlitteratur.
- Parkin, Frank (1979). *Marxism and class theory. A bourgeois critique*. New York: Columbia University Press.
- Peng, Chao-Ying Joanne, Lee, Kuk Lida och Ingersoll, Gary M. (2002). "An introduction to Logistic Regression Analysis and Reporting", i *The Journal of Educational Research*, vol. 96(1): 3-14.
- Pohl, Axel. och Walther, Andreas (2007). "Activating the Disadvantaged. Variations in Addressing Youth Transitions across Europe", i *International Journal of Lifelong Education* vol. 26(5): 533-553.
- Prop. 2017/18:183 En gymnasieutbildning för alla.
- Regeringsbeslut (2017 04 20). *Uppdrag om sammanhållna yrkesutbildningar i gymnasieskolan*. Dnr. U2017/01930/GV
- Ryner, Magnus (2007). "The Nordic Model: Does It Exist? Can It Survive?", i *New Political Economy* vol. 12(1): 61-70.

- Scarpetta, Stefano, Sonnet, Anne och Manfredi, Thomas (2010) *Rising youth unemployment during the crisis: How to prevent negative long-term consequences on a generation?* OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 106. <https://www.oecd-ilibrary.org> Hämtad 2019-11-12
- Salonen, Tapio (2012). *Befolkningsrörelser, försörjningsvillkor och bostads-segregation: en sociodynamisk analys av Malmö*. Underlagsrapport till Malmökommissionen. Malmö stad
- Salonen, Tapio; Grander, Martin och Rasmusson, Markus (2019). *Segregation och segmentering i Malmö*. <http://muep.mau.se/handle/2043/28210> Hämtad 2020-03-04
- Salonen, Tapio, Ulmestig, Richard (2004) *Nedersta trappsteget. En studie om kommunal aktivering*. Mölndal: Intellecta DocuSys.
- SCB (2017a). *Trender och prognoser 2017. Befolkningen, utbildningen, arbetsmarknaden med sikte på 2035*. <https://www.scb.se/> Hämtad 2020-03-01
- SCB (2017b). *Unga utanför? Så har det gått på arbetsmarknaden för 90-talister utan fullföljd gymnasieutbildning*. Temarapport 2017:4. <https://www.scb.se> Hämtad 2020-02-03
- SCB (2019a). *Könsskillnader i utbildningsvalen efter gymnasieskolan*. <https://www.scb.se> Hämtad 2020-02-03
- SCB (2019b). *Inkomstrapport 2017 – individer och hushåll. Ekonomisk välfärdsstatistik 2019:1*. <https://www.scb.se> Hämtad 2020-04-03
- SCB (2019c). *Regionala indelningar i Sverige den 1 januari 2019* <https://www.scb.se> Hämtad 2020-04-01
- Schön, Lennart (2014). *En modern svensk ekonomisk historia: tillväxt och omvandling under två sekel*. 4. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- SFS 2010:800 *Skollag*.
- SFS 2010:2039 *Gymnasieförordningen*.
- Shildrick, Tracy; MacDonald, Robert; Webster, Colin och Garthwaite, Kayleigh. (2010). *The Low-Pay, No-Pay Cycle: Understanding Recurrent Poverty*. York: Joseph Rowntree Foundation
- Skedinger, Per. (2006) "Minimum wages and employment in Swedish hotels and restaurants", i *Labour Economics* vol. 13(2): 259-290.
- Skedinger, Per (2011). *Effects of increasing minimum wages on employment and hours: evidence from Sweden's retail sector*, IFN Working Paper No 869, Institutet för näringslivsforskning. <https://www.ifn.se/wfiles/wp/wp869.pdf> Hämtad 2020-01-12
- SKL (2016). *Kommungruppsindelning 2017 – omarbetning av Sveriges Kommuner och Landstings kommungruppsindelning*.

<https://webbutik.skr.se/bilder/artiklar/pdf/7585-455-7.pdf?issuusl=ignore>
Hämtad 2020-02-20

- Skolinspektionen (2017). *Språkintröduktion i gymnasieskolan*. Granskningsrapport. Dnr. 400-2015:6585. <https://www.skolinspektionen.se> Hämtad 2020-03-03
- Skolverket (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer. Sammanfattande analys*. Stockholm: Elander.
- Skolverket (2015). *Elevröster om yrkesintröduktion som en väg till arbete. En studie om ungdomar med arbete efter utbildningen – vilka är framgångsfaktorerna?* <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3577> Hämtad 2019-11-01
- Skolverket (2016a) *Arbetslivet efter skolan. Arbetsledares bedömning av unga medarbetares kompetens och inom vilka branscher unga arbetar*. Rapport 441. Stockholm: Skolverket. <https://www.skolverket.se/getFile?file=3688> Hämtad 2019-11-01
- Skolverket (2016b). *Uppföljning av gymnasieskolan 2016*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=3642> Hämtad 2019-11-10
- Skolverket (2017). *Redovisning av uppdrag om sammanhållna yrkesutbildningar samt stödinsatser under införandet av yrkesvux*.
- Skolverket (2018a). *Analys av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor*. Rapport 467. <https://www.skolverket.se/getFile?file=3927>. Hämtad 2019-12-01
- Skolverket (2018b). *Uppföljning av gymnasieskolan 2018*. <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3951>. Hämtad 2019-12-01
- Skolverket (2018c). *Delredovisning av uppdrag avseende en försöksverksamhet med yrkesprov*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=3939>. Hämtad 2020-01-09
- Skolverket (2019a). *Slutbetyg i grundskolan våren 2019*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=4771>. Hämtad 2020-01-07
- Skolverket (2019b). *Intröduktionsprogram, eleverna och deras sysselsättning efteråt*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=4855>
- Skolverket (2019c). *Uppföljning av gymnasieskolan 2019*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=4094>. Hämtad 2020-01-03
- Skolverket (2020a). *Preliminär betygsstatistik våren 2020*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=6971>. Hämtad 2020-07-31
- Skolverket (2020b) *Uppföljning av gymnasieskolan 2020*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=6585>. Hämtad 2020-08-05

- Socialstyrelsen (2020). *Metodberskrivning 2020 öppna jämförelser. Socialtjänst och kommunal hälso- och sjukvård*.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/dokument-webb/oppna-jamforelser/oppna-jamforelser-socialtjanst-2020-metod.pdf> Hämtad 2020-07-30
- Sohlman, Åsa (1996). *Framtidens utbildning. Sverige i internationell konkurrens*. Stockholm: SNS
- Soskice, David (1998). "Openness and Diversity in Transatlantic Economic Relations", i Eichengreen, Barry (red.). *Transatlantic Economic Relations in the Post-Cold War Era*. New York 1998.
- SOU 2006:102. *Hur påverkar demografin arbetsmarknaden för unga?* Stockholm: Fritze.
- SOU 2007:112 *Nya förutsättningar för arbetsmarknadsutbildning*. Stockholm: Fritze
- SOU 2013:74 *Unga som varken arbetar eller studerar – statistik stöd och samverkan*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- SOU 2016:77 *En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- SOU 2017:9 *Det handlar om oss – unga som varken arbetar eller studerar*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- SOU 2017:19 *Uppdrag: Samverkan - Steg på vägen mot fördjupad lokal samverkan för unga arbetslösa: delbetänkande*. Stockholm: Elanders Sverige AB
- SOU 2017:54 *Fler nyanlända elever ska uppnå behörighet till gymnasiet: betänkande*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- SOU 2018:11 *Vårt gemensamma ansvar – för unga som varken arbetar eller studerar: slutbetänkande*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- SOU 2019:3 *Effektivt, tydligt och träffsäkert – det statliga åtagandet för framtidens arbetsmarknad: slutbetänkande*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- SOU 2019:4 *Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- SOU 2019:40 *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan: Bilaga 7*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- SOU 2020:33 *Gemensamt ansvar – en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- SOU 2020:46 *En gemensam angelägenhet*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- Spence, Michael (1973). "Job Market Signaling", i *The Quarterly Journal of Economics* 87(3): 355-374.

- Standing, Guy (2014). *A Precariat Charter. From Denizens to Citizens*. London: Bloomsbury Academic.
- Standing, Guy (2016). *The Precariat. The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic.
- Stenberg, Sten-Åke (2000). "Inheritance of Welfare Reciprocity: An intergenerational Study of Social Assistance Receiprocity in Postwar Sweden", i *Journal of Marriage and the Family* 62: 228-239.
- Stigendal, Mikael (2016). *Samhällsgränser. Ojämlighetens orsaker och framtidsmöjligheter i en storstad som Malmö*. Stockholm: Liber.
- Svenskt Näringsliv (2017). *Gymnasieskolans språkintruktionsprogram ur ett elevperspektiv*. Stockholm: Svenskt Näringsliv.
<https://www.svensktnaringsliv.se/> Hämtad 2020-01-14
- Tavakol, Mohsen och Dennick, Reg (2011). "Making sense of Cronbach's alpha", i *International Journal of Medical Education*, 2011 2:53-55.
- Temagruppen Unga i arbetslivet. (2017a). *Aktivitet: okänd? – Unga som varken arbetar eller studerar*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
https://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/aktivitet_okand_0.pdf Hämtad 2019-12-08
- Temagruppen Unga i arbetslivet. (2017b). *Unga utanför i åtta regioner. En beskrivning av unga som varken arbetar eller studerar*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
https://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/unga_utanfor_i_atta_regioner.pdf Hämtad 2019-12-09
- Temagruppen Unga i arbetslivet. (2017c). *Vägar och omvägar till arbetsmarknaden. Långsiktiga perspektiv på ungas etablering och försörjning*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- The Economist (2013). *Northern Lights. Special report: The Nordic Countries*.
https://www.economist.com/sites/default/files/20130202_nordic_countries.pdf. Hämtad 2019-04-12
- Thelen, Kathleen. (2012) "Varieties of Capitalism: Trajectories of Liberalization and the New Politics of Social Solidarity", i *Annual Review of Political Science* vol. 15(1): 137-159.
- Thelen, Kathleen. (2014). *Varieties of Liberalization and the New Politics of Social Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press
- Thurrow, Lester C. (1975). *Generating Inequality*. Basic Books: New York.
- Tracy, Sarah J. (2010) "Qualitative Quality. Eight "Big-Tent" Criteria for Excellent Qualitative Research", i *Qualitative inquiry* vol. 16(10): 837-851.

- Wadensjö, Eskil. (2014a). "Ungdomsarbetslösheten – vad är problemet", i Olofsson, Jonas (red.) *Den långa vägen till arbetsmarknaden. Om unga utanför*. Lund: Studentlitteratur, 41-56.
- Wadensjö, Eskil. (2014b). "Labor Market Transparency", i Forssbäck, Jens och Oxelheim, Lars (red.). *The Oxford Handbook of Economic and Institutional Transparency*. Oxford: Oxford University Press, 242-257.
- Wadensjö, Eskil. (2014c). "Ett nationalekonomiskt perspektiv på yrkesutbildning för ungdomar", i Panican, Alexandru (red.). *Yrkesutbildning för morgondagens arbetsliv*. Stockholm: Dialogos Förlag.
- Walther, Andreas. (2006). "Regimes of youth transitions: Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts", i *Young*, vol. 14(2): 119-139.
- Weber, Max. (1983). *Ekonomi och samhälle Förståendesociologins grunder 1*. Lund: Argos.
- Wolbers, Maarten H. J. (2007). "Patterns of labour market entry - A comparative perspective on school-to-work transitions in 11 European countries", i *Acta Sociologica* vol. 50(3): 189-210.
- Åslund, Olof och Rooth, Dan-Olof (2007). "Do When and Where Matter? Initial Labour Market Conditions and Immigrant Earnings", i *The Economic Journal* vol. 117(518): 422-448.

Statistiska databaser

Arbetsförmedlingen Inskrivna arbetslösa 2008-2019
<https://arbetsformedlingen.se/om-oss/statistik-och-analyser/statistik/tidigare-statistik>

SCB Arbetskraftsundersökningarna
<https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/>

SCB Befolkningsstatistik <https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/>

SCB Hushållens ekonomi <https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/>

SCB Offentlig ekonomi <https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/>

SCB RAMS <https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/>

SCB Registerdata med uppgifter om unga som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008

SCB Underlagstabeller med uppgifter om sysselsättnings- och försörjningsvillkor för unga i Malmös stadsdelar.

SCB Utbildning och Forskning
<https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/>

Skolverket SALSA <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokA>

Skolverket SiRiS <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokA>

Stadskontoret Malmö stad. Statistikunderlag för Malmö
<https://malmo.se/Fakta-och-statistik/Statistik-for-Malmos-omraden.html>
Hämtad 2020-07-01

Genomförda intervjuer

Fackliga organisationer

Fastighetsanställdas förbund	15 jan 2019
GS facket	20 dec 2018
Handelsanställdas förbund	31 jan 2019
Hotell- restaurangfacket	16 jan 2019
Livsmedelsarbetareförbundet	7 jan 2019
Svenska byggnadsarbetareförbundet	9 jan 2019

Arbetsgivarorganisationer

Elektrikernas intresseorganisation	27 nov 2018
Handelsrådet	10 dec 2018
Sveriges Byggindustrier	17 dec 2018
Transportföretagen	11 dec 2018

Partsöverskridande organisationer

Transportfackens Yrkes och Arbetsmiljönämnd	15 jan 2019
VVS-branschens yrkesnämnd	15 jan 2019

Myndighetsrepresentanter

Skolverket	20 dec 2018
Arbetsförmedlingen	19 dec 2018

BILAGOR

Bilaga 1

Rangordning	Kommun	Index
1	0162 Danderyd	0,92
2	0160 Täby	0,9
3	1262 Lomma	0,86
4	0184 Solna	0,86
5	0186 Lidingö	0,85
6	0182 Nacka	0,84
7	0125 Ekerö	0,81
8	1233 Vellinge	0,8
9	0330 Knivsta	0,8
10	0163 Sollentuna	0,8
11	0115 Vallentuna	0,8
12	0187 Vaxholm	0,79
13	0180 Stockholm	0,79
14	1384 Kungsbacka	0,78
15	1281 Lund	0,78
16	0380 Uppsala	0,78
17	1481 Mölndal	0,77
18	1401 Härryda	0,76
19	1441 Lerum	0,75
20	0117 Österåker	0,75
21	2480 Umeå	0,74

22	1402 Partille	0,73
23	0120 Värmdö	0,73
24	1482 Kungälv	0,72
25	0140 Nykvarn	0,72
26	0138 Tyresö	0,72
27	1261 Kävlinge	0,71
28	1230 Staffanstorps	0,71
29	0643 Habo	0,71
30	0128 Salem	0,71
31	1407 Öckerö	0,7
32	0580 Linköping	0,7
33	0183 Sundbyberg	0,69
34	0680 Jönköping	0,68
35	1761 Hammarö	0,67
36	1383 Varberg	0,67
37	1263 Svedala	0,67
38	1480 Göteborg	0,66
39	1443 Bollebygd	0,66
40	1419 Tjörn	0,66
41	0880 Kalmar	0,66
42	0305 Håbo	0,66
43	2580 Luleå	0,65
44	1415 Stenungsund	0,65
45	0488 Trosa	0,65
46	1780 Karlstad	0,64
47	0126 Huddinge	0,64
48	1496 Skövde	0,63
49	1489 Alingsås	0,63
50	0780 Växjö	0,63
51	0683 Värnamo	0,62
52	0123 Järfälla	0,62
53	1880 Örebro	0,61

54	1380 Halmstad	0,61
55	1292 Ängelholm	0,61
56	1286 Ystad	0,61
57	0114 Upplands Väs- by	0,61
58	2380 Östersund	0,6
59	1440 Ale	0,6
60	0840 Mörbylånga	0,6
61	0139 Upplands-Bro	0,6
62	0381 Enköping	0,59
63	2581 Piteå	0,58
64	2080 Falun	0,58
65	1814 Lekeberg	0,58
66	1284 Höganäs	0,58
67	1267 Höör	0,58
68	0582 Söderköping	0,58
69	2584 Kiruna	0,57
70	1494 Lidköping	0,57
71	1490 Borås	0,57
72	0512 Ydre	0,57
73	0188 Norrtälje	0,57
74	0136 Haninge	0,57
75	2026 Gagnef	0,56
76	1980 Västerås	0,56
77	1463 Mark	0,56
78	0665 Vaggeryd	0,56
79	0642 Mullsjö	0,56
80	0765 Älmhult	0,55
81	0486 Strängnäs	0,55
82	0191 Sigtuna	0,55
83	2523 Gällivare	0,54
84	0461 Gnesta	0,54
85	2029 Leksand	0,53

86	1444 Grästorp	0,53
87	1427 Sotenäs	0,53
88	1421 Orust	0,53
89	1382 Falkenberg	0,53
90	0604 Aneby	0,53
91	0382 Östhammar	0,53
92	1491 Ulricehamn	0,52
93	1442 Vårgårda	0,52
94	0882 Oskarshamn	0,52
95	0781 Ljungby	0,52
96	0192 Nynäshamn	0,52
97	2321 Åre	0,51
98	2082 Säter	0,51
99	1881 Kumla	0,51
100	1452 Tranemo	0,51
101	1445 Essunga	0,51
102	1285 Eslöv	0,51
103	1265 Sjöbo	0,51
104	0686 Eksjö	0,51
105	0480 Nyköping	0,51
106	2284 Örnsköldsvik	0,5
107	1497 Hjo	0,5
108	1466 Herrljunga	0,5
109	1446 Karlsborg	0,5
110	1435 Tanum	0,5
111	1283 Helsingborg	0,5
112	1278 Båstad	0,5
113	1264 Skurup	0,5
114	0685 Vetlanda	0,5
115	0586 Mjölby	0,5
116	2482 Skellefteå	0,49
117	2309 Krokom	0,49

118	2281 Sundsvall	0,49
119	2180 Gävle	0,49
120	1485 Uddevalla	0,49
121	1471 Götene	0,49
122	1381 Laholm	0,49
123	1266 Hörby	0,49
124	1080 Karlskrona	0,49
125	0617 Gnosjö	0,49
126	0581 Norrköping	0,49
127	1493 Mariestad	0,48
128	1470 Vara	0,48
129	1462 Lilla Edet	0,48
130	1287 Trelleborg	0,48
131	0127 Botkyrka	0,48
132	2460 Vännäs	0,47
133	1715 Kil	0,47
134	0662 Gislaved	0,47
135	0584 Vadstena	0,47
136	0560 Boxholm	0,47
137	2404 Vindeln	0,46
138	2031 Rättvik	0,46
139	1280 Malmö	0,46
140	0884 Vimmerby	0,46
141	0980 Gotland	0,45
142	0513 Kinda	0,45
143	2582 Boden	0,44
144	2062 Mora	0,44
145	2023 Malung-Sälen	0,44
146	1498 Tidaholm	0,44
147	1495 Skara	0,44
148	1488 Trollhättan	0,44
149	0684 Sävsjö	0,44

150	0331 Heby	0,44
151	1465 Svenljunga	0,43
152	1290 Kristianstad	0,43
153	1214 Svalöv	0,43
154	0687 Tranås	0,43
155	1484 Lysekil	0,42
156	1083 Sölvesborg	0,42
157	1082 Karlshamn	0,42
158	0861 Mönsterås	0,42
159	0561 Åtvidaberg	0,42
160	2481 Lycksele	0,41
161	2421 Storuman	0,41
162	1961 Hallstaham- mar	0,41
163	1884 Nora	0,41
164	1882 Askersund	0,41
165	1784 Arvika	0,41
166	1486 Strömstad	0,41
167	1293 Hässleholm	0,41
168	0883 Västervik	0,41
169	2418 Malå	0,4
170	1499 Falköping	0,4
171	1487 Vänersborg	0,4
172	1270 Tomelilla	0,4
173	1231 Burlöv	0,4
174	0881 Nybro	0,4
175	0682 Nässjö	0,4
176	2409 Robertsfors	0,39
177	2061 Smedjebacken	0,39
178	2021 Vansbro	0,39
179	1981 Sala	0,39
180	0181 Södertälje	0,39
181	2560 Älvsbyn	0,38

182	2510 Jokkmokk	0,38
183	2184 Hudiksvall	0,38
184	1883 Karlskoga	0,38
185	1766 Sunne	0,38
186	1763 Forshaga	0,38
187	1273 Osby	0,38
188	0583 Motala	0,38
189	0509 Ödeshög	0,38
190	0360 Tierp	0,38
191	2262 Timrå	0,37
192	2081 Borlänge	0,37
193	1984 Arboga	0,37
194	1430 Munkedal	0,37
195	1291 Simrishamn	0,37
196	1272 Bromölla	0,37
197	1257 Örkelljunga	0,37
198	0484 Eskilstuna	0,37
199	1983 Köping	0,36
200	1861 Hallsberg	0,36
201	1472 Tibro	0,36
202	0885 Borgholm	0,36
203	0562 Finspång	0,36
204	2514 Kalix	0,35
205	2121 Ovanåker	0,35
206	1907 Surahammar	0,35
207	0763 Tingsryd	0,35
208	2401 Nordmaling	0,34
209	2361 Härjedalen	0,34
210	2039 Älvdalen	0,34
211	1439 Färgelanda	0,34
212	1282 Landskrona	0,34
213	1276 Klippan	0,34

214	0862 Emmaboda	0,34
215	0834 Torsås	0,34
216	2506 Arjeplog	0,33
217	2505 Arvidsjaur	0,33
218	2422 Sorsele	0,33
219	1060 Olofström	0,33
220	0764 Alvesta	0,33
221	2085 Ludvika	0,32
222	2083 Hedemora	0,32
223	1315 Hylte	0,32
224	1260 Bjuv	0,32
225	0483 Katrineholm	0,32
226	2521 Pajala	0,31
227	2425 Dorotea	0,31
228	2403 Bjurholm	0,31
229	2280 Härnösand	0,31
230	2326 Berg	0,3
231	2132 Nordanstig	0,3
232	1960 Kungsör	0,3
233	1277 Åstorp	0,3
234	0767 Markaryd	0,3
235	0481 Oxelösund	0,3
236	2181 Sandviken	0,29
237	1765 Årjäng	0,29
238	1492 Åmål	0,29
239	1473 Töreboda	0,29
240	1438 Dals-Ed	0,29
241	0760 Uppvidinge	0,29
242	2417 Norsjö	0,28
243	1737 Torsby	0,28
244	0860 Hultsfred	0,28
245	2161 Ljusdal	0,27

246	1860 Laxå	0,27
247	1781 Kristinehamn	0,27
248	1081 Ronneby	0,27
249	2260 Ånge	0,26
250	2183 Bollnäs	0,26
251	2084 Avesta	0,26
252	2034 Orsa	0,26
253	1962 Norberg	0,26
254	1904 Skinnskatte- berg	0,26
255	1885 Lindesberg	0,26
256	1862 Degerfors	0,26
257	1460 Bengtsfors	0,26
258	2104 Hofors	0,25
259	1256 Östra Göinge	0,25
260	0319 Älvkarleby	0,25
261	2462 Vilhelmina	0,24
262	2313 Strömsund	0,24
263	2182 Söderhamn	0,24
264	1863 Hällefors	0,24
265	1764 Grums	0,24
266	1730 Eda	0,24
267	0563 Valdemarsvik	0,24
268	2513 Överkalix	0,23
269	2463 Åsele	0,23
270	1785 Säffle	0,23
271	1275 Perstorp	0,23
272	2283 Sollefteå	0,22
273	2282 Kramfors	0,22
274	0428 Vingåker	0,22
275	2303 Ragunda	0,21
276	2101 Ockelbo	0,21
277	1982 Fagersta	0,21

278	1783 Hagfors	0,21
279	1461 Mellerud	0,21
280	1760 Storfors	0,2
281	2583 Haparanda	0,18
282	2518 Övertorneå	0,18
283	0821 Högsby	0,18
284	1762 Munkfors	0,17
285	2305 Bräcke	0,16
286	1782 Filipstad	0,13
287	1447 Gullspång	0,12
288	0761 Lessebo	0,12
289	0482 Flen	0,09
290	1864 Ljusnarsberg	0,04

Bilaga 2

Intervjuguide

Bakgrund till studien, konfidentialitet, frivillighet.

Inledande frågor

Berätta om dig själv (och hur du i ditt arbete kommer i kontakt med utbildningsfrågor)

Vilka är de största utbildningsrelaterade utmaningarna ur ett branshperspektiv? Elevperspektiv? Skolperspektiv?

Vilka utmaningarna ser du kopplade till arbetskrafts- och kompetensförsörjning på arbetsmarknaden? (Generellt/Inom den bransch du arbetar)

Introduktionsprogramselever och yrkespaket

Hur ser du på introduktionsprogramselever möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden?

Finns det intresse från branschernas sida att erbjuda möjligheter/rekrytera unga med en bakgrund från introduktionsprogrammen? Vilka eventuella möjligheter finns? Vilka är de främsta hindren?

Hur ser du på de senaste årens förändringar av introduktionsprogrammen?

Utifrån ditt perspektiv (din branschs perspektiv) borde introduktionsprogrammen orienteras mer i yrkesutbildningsinriktning?

Hur ser du på möjligheterna att nyttja de så kallade yrkespaketen och att införa någon form av yrkesdelprov för introduktionsprogramselever?

Hur ser du på förutsättningarna att etablera tydligare strukturer och möjliggöra en större likvärdighet i utbildningarna? Hur kan det göras utan att behovet av flexibilitet och anpassning till olika individers förutsättningar går förlorad?

Malmö University Health and Society Doctoral Dissertations

- Ross, M. W. Typing, doing and being. A study of men who have sex with men and sexuality on the Internet. 2006:1
- Stoltz, P. Searching for meaning of support in nursing. A study on support in family care of frail aged persons with examples from palliative care at home. 2006:2
- Gudmundsson, P. Detection of myocardial ischemia using real-time myocardial contrasts echocardiography. 2006:3
- Holmberg, L. Communication in palliative home care, grief and bereavement. A mother's experiences. 2007:1
- Ny, P. Swedish maternal health care in a multiethnic society – including the fathers. 2007:2
- Schölin, T. Etnisk mångfald som organisationsidé. Chefs- och personalpraktiker i äldreomsorgen. 2008:1
- Svensson, O. Interactions of mucins with biopolymers and drug delivery particles. 2008:2
- Holst, M. Self-care behaviour and daily life experiences in patients with chronic heart failure. 2008:3
- Bahtsevani, C. In search of evidence-based practices. Exploring factors influencing evidence based practice and implementation of clinical practice guidelines. 2008:4
- Andersson, L. Endocytosis by human dendritic cells. 2009:1
- Svensden, I. E. *In vitro* and *in vivo* studies of salivary films at solid/liquid interfaces. 2009:2
- Persson, K. Oral health in an outpatient psychiatric population. Oral status, life satisfaction and support. 2009:3
- Hellman, P. Human dendritic cells. A study of early events during pathogen recognition and antigen endocytosis. 2009:4
- Baghir-Zada, R. Illegal aliens and health (care) wants. The cases of Sweden and the Netherlands. 2009:5
- Stjernswärd, S. Designing online support for families living with depression. 2009:6
- Carlsson, A. Child injuries at home – prevention, precautions and intervention with focus on scalds. 2010:1
- Carlson, E. Sjuksköterskan som handledare. Innehåll i och förutsättningar för sjuksköterskors handledande funktion i verksamhetsförlagd utbildning – en etnografisk studie. 2010:2
- Sinkiewicz, G. *Lactobacillus reuteri* in health and disease. 2010:3

- Turesson, H. Psychiatric nursing staff and the workplace. Perceptions of the ward atmosphere, psychosocial work environment, and stress. 2011:1
- Ingvarsdotter, K. Mental ill health and diversity. Researching human suffering and resilience in a multicultural context. 2011:2
- Hamit-Eminovski, J. Interactions of biopolymers and metal complexes at biological interfaces. 2011:3
- Mellgren, C. What's neighbourhood got to do with it? The influence of neighbourhood context on crime and reactions to crime. 2011:4
- Annersten Gershter, M. Prevention of foot ulcers in patients with diabetes mellitus. Nursing in outpatient settings. 2011:5
- Pooremamali P. Culture, occupation and occupational therapy in a mental care context- the challenge of meeting the needs of Middle Eastern immigrants. 2012:1
- Gustafsson A. Aspects on sepsis: treatment and markers. 2012:2
- Lavant, E. Multiplex HLA-DR-DQ genotyping. For genetic epidemiology and clinical risk assessment. 2012:3
- Wangel, A-M. Mental ill-health in childbearing women. Markers and risk factors. 2012:4
- Scaramuzzino, R. Equal opportunities? - A cross-national comparison of immigrant organisations in Sweden and Italy. 2012:5
- Ivert, A-K. Adolescent mental health and utilisation of psychiatric care - The role of parental country of birth and neighbourhood of residence 2013:1
- Znamenskaya, Y. Effect of hydration on thermodynamic, rheological and structural properties of mucin. 2013:2
- Andersson, F. The female offender. Patterning of antisocial and criminal activity over the life-course. 2013:3
- Lindroth, M. Utsatthet och sexuell hälsa – en studie om unga på statliga ungdomshem. 2013:4
- Hulusjö, A. The multiplicities of prostitution experience – narratives about power and resistance. 2013:5
- Falk, M. Direct electron transfer based biofuel cells. Operation in vitro and in vivo. 2014:1
- Finnbogadóttir, H. Exposure to domestic violence during pregnancy. Impact on outcome, midwives' awareness, women's experience and prevalence in the south of Sweden. 2014:2
- Fagerström, A. Effects of surfactant adjuvants on barrier properties of plant leaf cuticle. 2014:3
- Lamberg, P. Design and characterization of direct electron transfer based biofuel cells including tests in cell cultures. 2014:4

- Richert, T. Överdoser, försörjningsstrategier och riskhantering – livsvillkor för personer som injicerar narkotika. 2014:5
- Örmon, K. Experiences of abuse during the life course. - Disclosure and the care provided among women in a general psychiatric context. 2014:6
- Sjöblom, I. Planerade hemförlossningar i Norden - kvinnors och barnmorskors perspektiv. 2014:7
- Albèr, C. Humectants and Skin - Effects of hydration from molecule to man. 2015:1
- Kisch M., A. Allogeneic stem cell transplantation. – Patients' and sibling donors' perspectives. 2015:2
- Weiber, I. Children in families where the mother has an intellectual or developmental disability – incidence, support and first person perspectives. 2015:3
- Schlyter, M. Myocardial infarction, Personality factors, Coping strategies, Depression and Secondary prevention 2016:1
- Carlström, C. BDSM – Paradoxernas praktiker. 2016:2
- El-Schich, Z. Novel imaging technology and tools for biomarker detection in cancer. 2016:3
- Boonsatean, W. Living with type 2 diabetes in Thai population: Experiences and socioeconomic characteristics. 2016:4
- Vejzovic, V. Going through a colonoscopy and living with inflammatory bowel disease: Children's and parents' experiences and evaluation of the bowel cleansing quality prior to colonoscopy. 2016:5
- Isma, G.E. Overweight and obesity in young children: Preventive work in child health care with focus on nurses' perceptions and parental risk factors. 2016:6
- Brännvall, M. Frigörelse med förhinder – Om polisanmälan när kvinnor tar sig ur mäns våld i nära relationer. 2016:7
- Pankratov, D. Self-charging biosupercapacitors. 2016:8
- Guidi, P. Social work assessment of families with children at risk: Similarities and differences in Italian and Swedish public social services. 2016:9
- Jakobsson, J. The process of recovery after colorectal cancer surgery: Patients' experiences and factors of influence. 2017:1
- Gerell, M. Neighborhoods without community. Collective efficacy and crime in Malmö, Sweden. 2017:2
- Wierzbicka, C. New fractionation tools targeting elusive post-translational modifications. 2017:3
- Afzelius, M. Families with parental mental illness: Supporting children in psychiatric and social services. 2017:4

- Nordgren, J. Making drugs ethnic – Khat and minority drug use in Sweden. 2017:5
- Nilsson, E-L. Parental socialization and adolescent offending. 2017:6
- Sixtensson, J. Härifrån till framtiden. Om gränslinjer, aktörskap och motstånd i tjejers vardagsliv. 2018:1
- Vasiljevic, Z. Ambulatory risk assessment and intervention in the prison services. Using Interactive Voice Response to assess and intervene on acute dynamic risk among prisoners on parole. 2018:2
- González Arribas, E. Flexible and transparent biological electric power sources based on nano-structured electrodes. 2018:3
- Svalin, K. Risk assessment of intimate partner violence in a police setting. Reliability and predictive accuracy. 2018:4
- Andersson, M. Hate crime victimization: consequences and interpretations. 2018:5
- Djampour, P. Borders crossing bodies. The stories of eight youth with experience of migrating 2018:6
- Yeung, S.Y. Stimuli-responsive lipid bilayer mimics for protein, virus and cell recognition. 2018:7
- Holst-Hansson, A. On a journey for survival: everyday life during radiation therapy from the perspectives of women with breast cancer and their families. 2018:8
- Berlin Hallrup, L. Experiences of Everydaylife and Participation for People with Intellectual Disabilities -From four Perspectives. 2019:1
- Aleksejeva, O. Blue copper proteins as bioelements for bioelectronics devices 2019:2
- Wendel, L. Dokumentation, profession och hälso- och sjukvård. Rättsliga perspektiv. 2019:3
- Larsson, H. Existentiell ensamhet hos sköra äldre personer: ett närståendeperspektiv. 2020:1
- Sundström, M. Existentiell ensamhet hos sköra äldre personer: Vårdpersonals och volontärers erfarenheter och behov av stöd. 2020:2.
- Kvist, M. Varken resurs eller problem. Om lågutbildade ungas etablerings- och försörjningsmöjligheter. 2020:3.

The publications are available on-line.

<https://mau.diva-portal.org/>

ISBN 978-91-7877-117-2 (print)

ISBN 978-91-7877-118-9 (pdf)

ISSN 1653-5383

MALMÖ UNIVERSITY
205 06 MALMÖ, SWEDEN
WWW.MAU.SE